

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**Analiza dejavnikov padca rodnosti in vloge družinske politike v
državah EU**

Ljubljana, junij 2009

TANJA PISK IPAVEC

IZJAVA

Študentka Tanja Pisk Ipavec izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom Tjaše Redek, in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 12. 6. 2009

Podpis: _____

KAZALO VSEBINE

UVOD.....	1
1 ANALIZA RODNOSTI V DRŽAVAH EU	4
1.1 Stopnje celotne rodnosti v EU	4
1.1.1 Rodnost v nordijskih državah	8
1.1.2 Rodnost v Franciji, Belgiji, Luksemburgu in na Nizozemskem	9
1.1.3 Rodnost v Veliki Britaniji in na Irskem.....	10
1.1.4 Rodnost v južnoevropskih državah	11
1.1.5 Rodnost v nemško govorečih državah EU.....	13
1.1.6 Rodnost v novopridruženih članicah EU iz osrednje in vzhodne Evrope	14
1.2 Trendi rodnosti v EU v prihodnosti	16
1.3 Rodnost v Sloveniji.....	19
1.3.1 Pregled gibanja prebivalstva	19
1.3.2 Stopnje celotne rodnosti v Sloveniji.....	23
2 DEJAVNIKI RODNOSTI	26
2.1 Idealna in dejanska rodnost	26
2.2 Splošne klasifikacije dejavnikov rodnosti.....	27
2.3 Doktrina odgovornega starševstva	29
2.4 Ekonomska teorija rodnosti.....	30
2.5 Spreminjanje družin in gospodinjstev v EU.....	32
2.6 Izobrazba, položaj žensk na trgu dela in enakopravnost v luči rodnosti.....	36
2.7 Delitev dela v družini	37
2.8 Dejavniki rodnosti v Sloveniji	39
3 DRUŽINSKA POLITIKA DVIGA RODNOSTI	42
3.1 Trenutno stanje družinske politike v EU	42
3.1.1 Izdatki države za družine in otroke	44
3.1.2 Učinek davkov	49
3.1.3 Stanovanja.....	50
3.1.4 Starševski dopust.....	52
3.1.5 Trg dela.....	53
3.1.6 Vrteci.....	56
3.2 Izbrani modeli družinske politike v EU	60
3.2.1 Skandinavski model	61
3.2.2 Frankofonski model.....	63
3.2.3 Južnoevropski model.....	64
3.3 Povezava med družinsko politiko in rodnostjo.....	65
3.4 Družinska politika in EU	68
3.5 Ukrepi družinske politike v Sloveniji	74
3.5.1 Strategija za dvig rodnosti	75
3.5.2 Finančna pomoč družinam.....	76
3.5.2.1 Stanovanjska politika.....	76
3.5.2.2 Nadomestila za stroške za otroke	78

3.5.3	Izobraževalni sistem	80
3.5.4	Ukrepi za usklajevanje poklicnega, družinskega in osebnega razvoja.....	81
3.5.4.1	Starševski dopust	81
3.5.4.2	Ukrepi na trgu dela	83
3.5.4.3	Projekt Družini prijazno podjetje	85
3.5.4.4	Varstvo in nega otroka med delovnim časom.....	86
3.5.4.5	Družbena priznanost nevidnega dela.....	87
3.5.5	Podpora družinski ureditvi in pomoč v obdobju družinskih stisk.....	88
	SKLEP	90
	LITERATURA.....	93

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Stopnje celotne rodnosti v državah EU-27 med letoma 1960 in 2006.....</i>	<i>6</i>
<i>Slika 2: Stopnje celotne rodnosti v evropskih državah. 2006.....</i>	<i>7</i>
<i>Slika 3: Stopnje celotne rodnosti v nordijskih državah med letoma 1960 in 2006.....</i>	<i>9</i>
<i>Slika 4: Stopnje celotne rodnosti v Franciji, Belgiji, Luksemburgu in na Nizozemskem med letoma 1960 in 2006.....</i>	<i>10</i>
<i>Slika 5: Stopnje celotne rodnosti na Irskem in v Veliki Britaniji med letoma 1960 in 2006.....</i>	<i>11</i>
<i>Slika 6: Stopnja celotne rodnosti v južnoevropskih državah med letoma 1960 in 2006.....</i>	<i>12</i>
<i>Slika 7: Stopnja celotne rodnosti v nemško govorečih državah EU med letoma 1960 in 2006.....</i>	<i>13</i>
<i>Slika 8: Stopnja celotne rodnosti v novopridruženih članicah EU iz osrednje in vzhodne Evrope med letoma 1960 in 2006, 1. del.....</i>	<i>14</i>
<i>Slika 9: Stopnja celotne rodnosti v novopridruženih članicah EU iz osrednje in vzhodne Evrope med letoma 1960 in 2006, 2. del.....</i>	<i>15</i>
<i>Slika 10: Napovedi rasti in upadanja prebivalstva (v mln.), EU-27 (s selitvami in brez) in ZDA, 1995 - 2060... </i>	<i>17</i>
<i>Slika 11: Spreminjanje starostne piramide v državah EU, 1960, 1980, 2007 in 2050 (napoved).....</i>	<i>18</i>
<i>Slika 12: Zbliževanje stopenj celotne rodnosti držav članic EU, 1980-2060.....</i>	<i>19</i>
<i>Slika 13: Prebivalstvo Slovenije na dan 31. 12., 1921-2007.....</i>	<i>20</i>
<i>Slika 14: Število živorojenih otrok, število umrlih in naravni prirast v Sloveniji, 1921-2006.....</i>	<i>21</i>
<i>Slika 15: Naravni in selitveni prirast, Slovenija, 1985-2006.....</i>	<i>21</i>
<i>Slika 16: Prebivalstvo po petletnih starostnih skupinah in spolu ter posledice integracije, Slovenija, 1. 1. 2007 in projekcija EUROPOP2008, 1. 1. 2061.....</i>	<i>22</i>
<i>Slika 17: Stopnja celotne rodnosti, Slovenija, 1954-2007.....</i>	<i>23</i>
<i>Slika 18: Ženske po starosti in številu živorojenih otrok, Slovenija, popis 2002.....</i>	<i>24</i>
<i>Slika 19: Odločanje za otroke po ekonomski teoriji.....</i>	<i>31</i>
<i>Slika 20: Razdelitev gospodinjstev v EU po številu otrok, 2008.....</i>	<i>34</i>
<i>Slika 21: Korelacija med stopnjo celotne rodnosti in deležem žensk na trgu dela v 21 državah OECD, 1960-2000.....</i>	<i>35</i>
<i>Slika 22: Poraba časa od ponedeljka do petka – odrasli moški in ženske v 10 evropskih državah, 2005-2006... </i>	<i>38</i>
<i>Slika 23: Višina otroških dodatkov v EUR glede na število otrok v nekaterih državah EU, 1999.....</i>	<i>47</i>
<i>Slika 24: Povprečni dohodki različnih tipov gospodinjstev glede na povprečni dohodek celotne populacije.....</i>	<i>48</i>
<i>Slika 25: Neto podpore, namenjene otrokom, in davčne olajšave v EU-15, 2001 (Euromod): poraba na otroka kot delež razpoložljivega dohodka gospodinjstva na osebo v odstotkih.....</i>	<i>49</i>
<i>Slika 26: Dinamični in trenutni učinek nestabilne službe na odločitev za družino.....</i>	<i>55</i>

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Porodnice po starostnih skupinah ob porodu, Slovenija, 2006.....</i>	<i>25</i>
<i>Tabela 2: Idealna in dejanska rodnost po regijah, 2006.....</i>	<i>26</i>
<i>Tabela 3: Delež zaposlenih, starih med 25 in 34 let, po spolu in izobrazbi, EU-15, 2003.....</i>	<i>36</i>
<i>Tabela 4: Šolska izobrazba prebivalstva, starega 15 let ali več, v odstotkih, Slovenija, 2007.....</i>	<i>39</i>
<i>Tabela 5: Porodnice po izobrazbi, Slovenija, 2006.....</i>	<i>40</i>
<i>Tabela 6: Vernost in velikost družine, Slovenija, 2007, v odstotkih.....</i>	<i>41</i>
<i>Tabela 7: Otroški dodatki na odvisnega otroka v EUR, države EU, 2007.....</i>	<i>46</i>
<i>Tabela 8: Sistemi socialne varnosti, vloga družine in usklajitveni ukrepi v treh skupinah držav v EU, 2003.....</i>	<i>60</i>
<i>Tabela 9: Pomembnost okoliščin pri odločanju za otroke v odstotkih, 2006 (ženske, 15-39 let).....</i>	<i>74</i>

KAZALO PRILOG

<i>Priloga 1: Stopnje celotne rodnosti v državah EU-27, 1960–2006.....</i>	<i>1</i>
<i>Priloga 2: Deleži izdatkov za socialne prejemke po področjih, EU, 2004.....</i>	<i>2</i>
<i>Priloga 3: Deleži izdatkov za socialne prejemke po področjih, Slovenija, 2004.....</i>	<i>2</i>
<i>Priloga 4: Delež izdatkov v BDP za socialno varstvo in za družino/otroke, EU, 2005.....</i>	<i>3</i>
<i>Priloga 5: Podpora družinam v EUR na osebo po državah v EU, 2005.....</i>	<i>3</i>
<i>Priloga 6: Otroški dodatek, starševski dodatek, dodatek za velike družine, dodatek za vzgojo in varstvo otrok do 3. leta, ki niso v vrtcu, in finančna pomoč pri izobraževanju v izbranih državah EU, 2004.....</i>	<i>4</i>
<i>Priloga 7: Starševski dopust v nekaterih državah članicah EU, julij 2004.....</i>	<i>5</i>
<i>Priloga 8: Starševski dopust (materinski, očetovski in za nego in varstvo otroka) v tednih v državah članicah EU in izbranih državah, 2006/2007.....</i>	<i>7</i>
<i>Priloga 9: Otroci v vrtcih, Slovenija, 1990–2006.....</i>	<i>8</i>
<i>Priloga 10: Formalne oblike varstva po starostnih skupinah in trajanju (odstotek populacije v vsaki od starostnih skupin), države EU, 2006.....</i>	<i>8</i>

UVOD

Nizka rodnost in staranje prebivalstva sta težavi, skupni vsem razvitim državam. Čeprav so se javne razprave o padanju rodnosti začele pred približno dvajsetimi leti, ta pojav sega veliko dlje v zgodovino – rodnost pada že več kot sto let. Vedno večjo starost Evrope pa sprejemamo kot nekaj slabega šele v zadnjem času in na pokazatelja število rojstev na 1000 prebivalcev kot dejavnika razvitosti držav Evropejci nenadoma nismo več tako zelo ponosni. Najnižje stopnje rodnosti so v letu 2006 po podatkih Eurostata (2008) zabeležili na Slovaškem (1,24), v Litvi (1,31) in v Sloveniji (1,31), s čimer se uvrščamo ne le na rep povprečja držav EU-27 (s povprečno rodnostjo 1,51), ampak tudi med države z najnižjo rodnostjo na svetu.

Po podatkih Eurostata (2008) se je v EU-27 v letu 2007 rodilo letno skoraj milijon dojenčkov manj kot v letu 1980, in sicer 5.238.924. V EU-25 je rodnost v letu 2006 dosegla povprečno vrednost 1,56, kar je precej pod povprečno rodnostjo ZDA (2,09) in ravniyo, ki zagotavlja obnavljanje prebivalstva (2,1).

Trenutno romboidna struktura piramide, ki se spreminja v piramido s širšo stranico zgoraj namesto spodaj, prinaša s sabo vse težave, ki so povezane s staranjem prebivalstva. Že sedaj je po podatkih Eurostata (2008) vsak peti Evropejec starejši od 65 let. Z negativnimi posledicami nizke rodnosti, ki vplivajo na težave, povezane s staranjem prebivalstva, težave s pridobivanjem mladih delavcev na trgu dela in s tem povezane težave na področju gospodarske rasti, se bomo v prihodnosti vedno bolj srečevali. Zdravstveni in pokojninski sistem pa bo doživljal vedno večje šoke. Zato so učinkoviti ukrepi za zvišanje rodnosti nujno potrebni, pri čemer je potrebno poznati dejavnike, ki vplivajo nanjo.

Dejavnikov rodnosti je mnogo. Ekonomisti pri klasifikaciji predlagajo pristop racionalne izbire, pri čemer ne smemo zanemariti tudi sociološkega vidika, ki je usmerjen bolj na spremembe kulturnih in individualnih vrednot. Pomemben faktor so tudi spremenjena razmerja med moškimi in ženskami in napredek na področju izobraževanja žensk ter njihovega udeleževanja na trgu dela. Rezultati študije OECD, ki je primerjala rodnost z zaposlenostjo žensk v 21 državah OECD med letoma 1960 in 2000 kažejo, da so države z večjim deležem žensk na trgu dela imele v zadnjih letih višje stopnje rodnosti. Rodnost je nizka le tam, kjer se morajo ženske odločati med kariero in družino.

Golini (2003, str. 451) omenja tri sisteme blaginje v EU: skandinavski model, ki ga predstavlja Švedska, frankofonski model, ki ga predstavlja Francija, in južnoevropski model, ki ga predstavlja Italija. Razlikujejo se glede poudarjanja individualnosti, po eksplicitno določeni socialni politiki in centralnosti družine. Zanimivo je, da sta se Francija in Švedska med prvimi državami srečali s padcem rodnosti že konec 19. stoletja. Kljub temu da sta se s težavo različno spopadli, je za obe značilen njun odnos do rojstev, ki sta jih z ustreznimi ukrepi uspešno spodbujali. Razdrobljena in nekonsistentna socialna politika npr. v Italiji pa podpira družine z malo otroki. V Italiji ni univerzalnih družinskih nadomestil za ljudi z otroki,

javne storitve za zgodnje otroštvo in ukrepi za usklajevanje poklica z družino pa so slabo razviti. Družinski sistem v Italiji deluje le na podlagi medgeneracijske solidarnosti skozi celoten življenjski cikel, družbena vloga reprodukcije pa je skoraj izključno zasebna stvar. Iz podatkov o rodnosti je očitno, da večina držav članic EU nima učinkovite družinske politike. Katere ukrepe bi morala posamezna država sprejeti, da bi se rodnost dvignila, je vprašanje, na katerega ni jasnega in enoznačnega odgovora. Razumljivo pa je, da strokovnjaki glede na izsledke svojih raziskav predlagajo različne ukrepe.

Zavedam se, da je področje rodnosti zelo dobro raziskano. S svojim prispevkom bi rada pokazala, da je odločitev za rojstvo otroka tako osebna odločitev, da z ukrepi ekonomske politike lahko nanjo vplivamo le v omejeni meri. Do katere mere lahko država gre, da ne poseže v osebno integriteto posameznika, je prav gotovo eden izmed težjih izzivov.

Temeljni namen mojega magistrskega dela bo zato preučiti pojav padanja rodnosti pod ničelno rastjo prebivalstva v državah EU in identificirati vzroke zanjo s ciljem potrditi ali zavreči temeljno hipotezo, da se da z ukrepi družinske politike spremeniti dosedanje rodnostno vedenje.

Pri delu me bodo vodile podhipoteze, ki jih lahko izpeljemo iz temeljne. V njih se odraža namen magistrskega dela. Namen magistrskega dela je zato večplasten:

1. preučiti rodnost v državah EU ter njihov zgodovinski razvoj,
2. analizirati vzroke za rodnostno obnašanje, jih umestiti v širši kontekst rodnosti in
3. utemeljiti ter predlagati možne ukrepe za zvišanje rodnosti. Kot primer dobre prakse me bodo zanimale predvsem skandinavske dežele, ki so poleg Francije uspele zajeziti negativni trend padanja rodnosti ter ga dvigniti na najvišjo raven v sedanjih članicah EU.

Magistrsko delo bo predstavljalo dopolnilo in tudi nadgradnjo obstoječe literature s tega področja, ker:

1. bo povzelo obstoječo najnovejšo literaturo, ki s teoretičnega vidika analizira pojav nizke rodnosti in vzrokov zanjo,
2. bo povzelo izsledke obstoječih empiričnih raziskav o vplivu družinske politike na rodnost, s poudarkom na skandinavskem modelu, ki spodbuja zaposlovanje žensk in olajšuje usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti,
3. bo predstavilo možne ukrepe, ki bi lahko dvignili rodnost na zadovoljivo raven in s tem obrnili trende, ki evropskim državam prinašajo težave v zvezi s staranjem prebivalstva.

Pri izdelavi magistrskega dela bom uporabila analizo in interpretacijo sekundarnih virov s sintezo. Uporabila bom rezultate teoretičnih in empiričnih dognanj ter drugih informacij, ki so povezane z rodnostjo. Za prikaz rodnostnih trendov ter osnovnih pojmov o rodnosti bodo

uporabljeni opisna in primerjalna metoda, analitični pristop, deduktivno in induktivno sklepanje. Metodo klasifikacije bom uporabila za dejavnike rodnosti in ukrepe, povezane z njimi. Metoda študije primera bo primerna za preučitev modelov družinske politike. Pri analizi bodo poleg podatkov iz različnih publikacij uporabljene podatkovne baze Eurostata, OECD, Missoc, Inštituta za varovanje zdravja, Statističnega urada RS in druge.

Magistrsko delo bo razdeljeno na tri poglavja. V prvem poglavju bom raziskala stopnje rodnosti v državah EU in projekcije za prihodnost. Vsaka država se je namreč spopadala s svojim razvojem, ki je v zgodovini privedel do prav take rodnosti. Pokazala bom, kako se spreminja starostna piramida prebivalcev EU in kako to vpliva na rušenje medgeneracijske pogodbe.

V drugem poglavju bom preučila dejavnike, ki vplivajo na rodnostno obnašanje. Med njimi je eden pomembnejših tudi položaj žensk - mater, ki težko združujejo poklicno vlogo z družinsko vlogo, saj so zaradi materinstva postavljene v neenakopraven položaj na trgu dela v primerjavi z moškimi. Opisala bom tudi doktrino odgovornega starševstva, ki še kako vpliva na strah pred starševstvom zaradi prevelike zahtevnosti vloge »idealnih staršev«. Poleg ekonomske bom opisala tudi sociološko teorijo rodnosti, ki nikakor ni zanemarljiva pri razlagi rodnostnega vedenja, saj so se družinske vrednote v EU zelo spremenile.

V tretjem poglavju bom opisala povezavo med družinsko politiko in rodnostjo, trenutno stanje družinske politike v EU in nekatere modele družinske politike ter njihov vpliv na rodnost. V skandinavskih državah in v Franciji je namreč v zadnjih desetletjih opaziti znaten dvig rodnosti. Predlagala bom nekaj ukrepov, s katerimi bi lahko dvignili rodnost. Kako pomembni sta pri tem preučitev razmer v posamezni državi in splošna sprejetost ukrepov v družbi, bom preučila na primeru propadlih družinskih politik, ki v preteklosti niso dale sadov zaradi razdrobljenosti in splošne nesprejetosti med ljudmi. Omenila bom tudi ukrepe, ki jih lahko trenutno zasledimo v literaturi kot aktualne za Slovenijo. Na koncu bo podan sklep, kjer bodo povzete ugotovitve iz posameznih poglavij in potrjevanje izhodiščne hipoteze.

1 ANALIZA RODNOSTI V DRŽAVAH EU

Rodnost je pomemben kazalec razvitosti države. Če je prenizka, se na daljši rok obrne proti narodu, ki jo preveč omejuje. Staranje prebivalstva namreč ni ugodno za razvoj nobenega gospodarstva, saj je slednje huda obremenitev za pokojninski in zdravstveni sistem, pomanjkanje mladih na trgu dela pa zavira napredek in rast BDP. Medgeneracijski konflikt postaja v takem vzdušju vedno verjetnejši.

V tem poglavju bom analizirala rodnost v državah EU. Vsaka ima svojo zgodovinsko preteklost in razloge za nizko rodnost. Najprej bomo pogledali gibanje rodnosti v Evropi v zadnjem stoletju, nato bomo preverili, kaj kažejo trendi v prihodnosti, na koncu tega poglavja pa bomo preverili še, kakšno je stanje na tem področju v Sloveniji.

1.1 Stopnje celotne rodnosti v EU

Stopnje rodnosti v državah EU so različne. V prilogi 1 lahko vidimo zgodovino stopenj celotne rodnosti¹ (TFR – angl. *total fertility rate*) v državah EU-27 med letoma 1960 in 2006 v petletnih intervalih. Pojav nizke rodnosti za Evropo ni nov. Že v 30 letih 20. stoletja so v 12 evropskih državah zabeležili neto stopnjo obnavljanja² pod 1 (večinoma gre za konec prvega demografskega prehoda³ v severni in zahodni Evropi), kot posledico prve svetovne vojne in velike gospodarske krize (Malačič, v Kocijančič, 1997, str. 9). Tudi med drugo svetovno vojno so bile stopnje rodnosti nizke. Po drugi svetovni vojni pa se je rodnost v Evropi zaradi izpada med vojno skoraj istočasno povečala (*baby boom*). V državah severne in zahodne Evrope so se stopnje celotne rodnosti po letu 1950 zelo zvišale, nato so se začele v drugi

¹ Stopnja celotne rodnosti je povprečno število živorojenih otrok na eno žensko v rodni dobi (15 do 49 let) v koledarskem letu. Izračunamo jo tako, da seštejemo vse vrednosti starostno specifičnih stopenj splošne rodnosti v koledarskem letu. Starostno specifične stopnje splošne rodnosti kažejo razmerje med številom živorojenih otrok materam v določeni starosti in srednjim letnim številom žensk ustreznega starostnega razreda (Malačič, 2000, str. 86-87). Beets opozarja na slabost te mere, ki se izračuna za posamezno koledarsko leto in lahko zelo variira od leta do leta, ne le zaradi različnih želja glede velikosti družine, ki jih ima ženska, ampak tudi zaradi odlaganja rojstev. Bolj stabilna mera od celotne rodnosti (TFR) je t. i. kohortna rodnost (*Birth cohort TFR*), ki kaže povprečno število otrok, rojenih ženskam posamezne kohorte. Ta mera sledi isti skupini žensk v celotnem življenju, ki se jim vsako koledarsko leto doda število rojenih otrok. Po koncu reprodukcijskega življenja dobimo celotno število. Tako dobimo kohortne krivulje rodnosti, ki so načeloma veliko bolj postopne od koledarskih rodnostnih krivulj, zato omogočajo boljše napovedi, ker jih lahko smatramo za gibajoče povprečje koledarske rodnosti (Beets, 2007, str. 32-33). Njihova glavna slabost je težavna merljivost in ker so podatki za vse države EU zelo težko dostopni, se bom kljub slabostim omejila na splošno sprejeto mero celotne rodnosti.

² Neto stopnja obnavljanja kaže število živorojenih deklic na žensko v rodnem obdobju, pri čemer izvajamo smrtnost žensk v tem obdobju. Če ženska nadomesti samo sebe (gre za enostavno reprodukcijo) je neto stopnja obnavljanja enaka 1 (Malačič, 2000, str. 86-87).

³ Prvi demografski prehod označuje prehod od visokih stopenj rodnosti in smrtnosti na nizke stopnje rodnosti in smrtnosti. V severni in zahodni Evropi se je z industrijsko revolucijo začel v zadnjem četrtletju 19. stoletja (Malačič, 2000, str. 233).

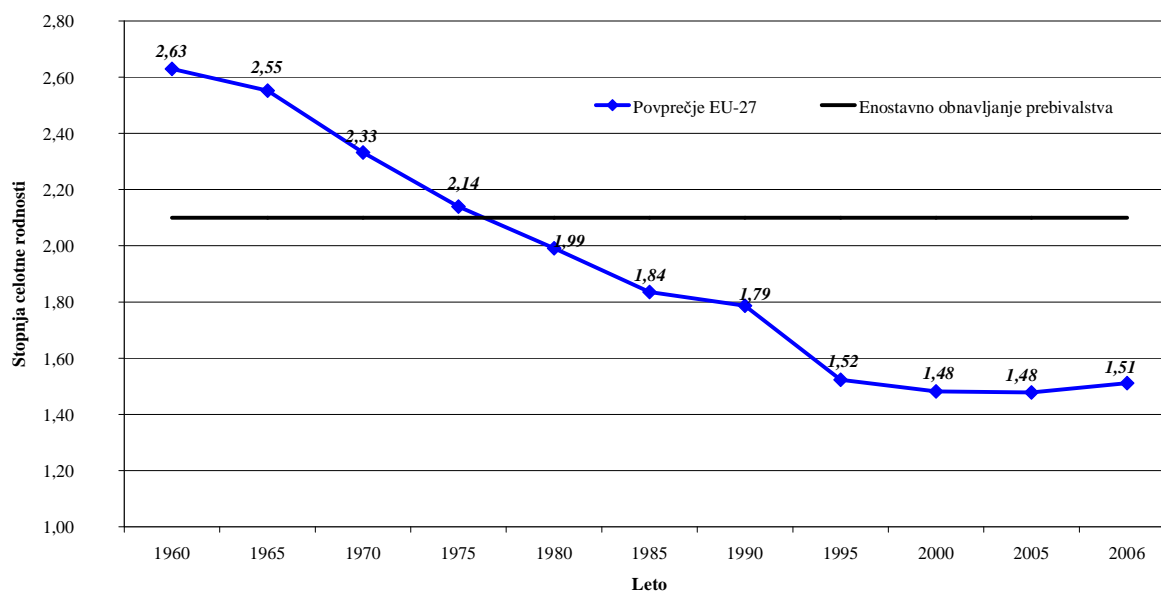
polovici 60 let 20. stoletja zmanjševati, konec 60 in začetek 70 let 20. stoletja pa so padle pod mejo enostavnega obnavljanja prebivalstva⁴. V Franciji in v Skandinaviji so pozneje z mehкими prijemi, usmerjenimi v rodnost, uspeli zvišati rodnost. V južni Evropi je slednja začela upadati pozneje (v 70 letih 20. stoletja), stopnja celotne rodnosti pa je pod 2,1 padla v začetku 80.let 20. stoletja (Kocijančič, 1997, str. 9-11).

V vzhodni Evropi ne moremo govoriti o *baby boomu*, ker se je kljub nekaj znatnim povečanjem rodnosti (npr. na Poljskem) v teh državah v 50 in 60 letih 20. stoletja slednja večinoma zniževala, medtem ko je bila v ostali Evropi v tem obdobju največja. Leta 1966 so upadanje rojstev zajezili v Romuniji, ko so z restriktivnimi ukrepi omejevanja splavov podvojili rojstva. V drugi polovici 60.let 20. stoletja so tudi v državah bivše Sovjetske zveze s specifično politiko dvigovanja rodnosti povečevali svojo delovno silo. Politične in ekonomske spremembe v vzhodni Evropi so znižale umetno dvignjene stopnje rodnosti pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva in jih s tem približale preostali Evropi (Kocijančič, 1997, str. 9-11).

Izračunana povprečja iz podatkov za EU-27 sem ponazorila s sliko 1. Na njej vidimo, kako so se spreminjale stopnje celotne rodnosti v državah članicah EU-27 med letoma 1960 in 2006. Okrog leta 1960 je znašala povprečna stopnja celotne rodnosti za 25 držav članic 2,63, v letu 2000 in 2005 pa le še 1,48. Sredi 60 let 20. stoletja je začetek padca rodnosti v večjem delu zahodne Evrope napovedal konec obdobja *baby booma* in začetek prej omenjenega drugega demografskega prehoda. Povprečje stopenj celotne rodnosti EU-27 pa se je znašlo pod stopnjo enostavnega obnavljanja prebivalstva v drugi polovici 70 let 20. stoletja. V letu 2006 je stopnja celotne rodnosti znašala 1,51. Krivulja stopnje celotne rodnosti se je v zadnjem letu po mnenju Beets (2007, str. 34) obrnila navzgor predvsem zaradi rojevanja žensk, ki so do tedaj rojstva odlagala.

⁴ Enostavno obnovo prebivalstva v razvitih državah zagotavlja rodnost 2,1 živorojenega otroka na žensko v rodni dobi, kar pomeni, da otroci, ki se rodijo eni materi, nadomestijo vsaj biološko mater in očeta. Vrednost za decimalno vejico je odvisna od smrtnosti prebivalstva (Kocijančič, 1997, str. 7). Van de Kaa je upadanje evropske rodnosti po koncu prvega demografskega prehoda na raven pod enostavno obnovo prebivalstva označil za drugi demografski prehod. Začetek tega prehoda je za EU-15 postavil v leto 1965. Medtem ko so po njegovem mnenju determinante prvega prehoda, ki poudarjajo skrb za družino in potomstvo, industrializacija, urbanizacija in sekularizacija, so determinante drugega prehoda dramatične spremembe norm in stališč posameznikov, ki poudarjajo pravice in samouresničitev posameznikov in zmanjšujejo pomen otrok za starše (Knežević Hočevar, 2006, str. 197). Malačič (2008, str. 123) opozarja, naj ne govorimo o drugem demografskem prehodu pred potrditvijo teze, da je rodnost pod ravnijo enostavnega obnavljanja prebivalstva resnično ena od glavnih značilnosti sodobnega demografskega režima, za kar naj bi demografi potrebovali več časa in več podatkov iz več držav z dokončanim demografskim prehodom.

Slika 1: Stopnje celotne rodnosti v državah EU-27 med letoma 1960 in 2006

Viri: Population Statistics, 2004 edition, 2004, str. 78, Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 46, The life of women and men in Europe, 2008, str. 156, Wolfgang Lutz et al., European Demographic Data Sheet 2008, 2008, str. 1, Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 76, tabela T3.3 in Demographic yearbook 2002. Country report of Cyprus, 2003, str. 1

Evropska demografija ni homogena, zato je treba rodnost držav preučevati po podobnostih in oblikovati ustrezne skupine. Tudi znotraj držav je rodnostno vedenje različno glede na regije, urbano/ruralno območje, delež izobraženih, delež zaposlenosti žensk, družbenoekonomski položaj opazovane skupine ipd. Ker bi bila to za obseg pričujočega dela preobsežna naloga, se bom omejila na preučevanje držav in podobnosti med njimi. Načini delitev evropskih držav so zelo različni. Običajno jih razvrščajo glede na podobnosti rodnostnega vedenja zaradi geografskega območja ali družbenoekonomskega sistema, ki določa družinsko politiko (Knežević Hočevar, 2006, str. 198).

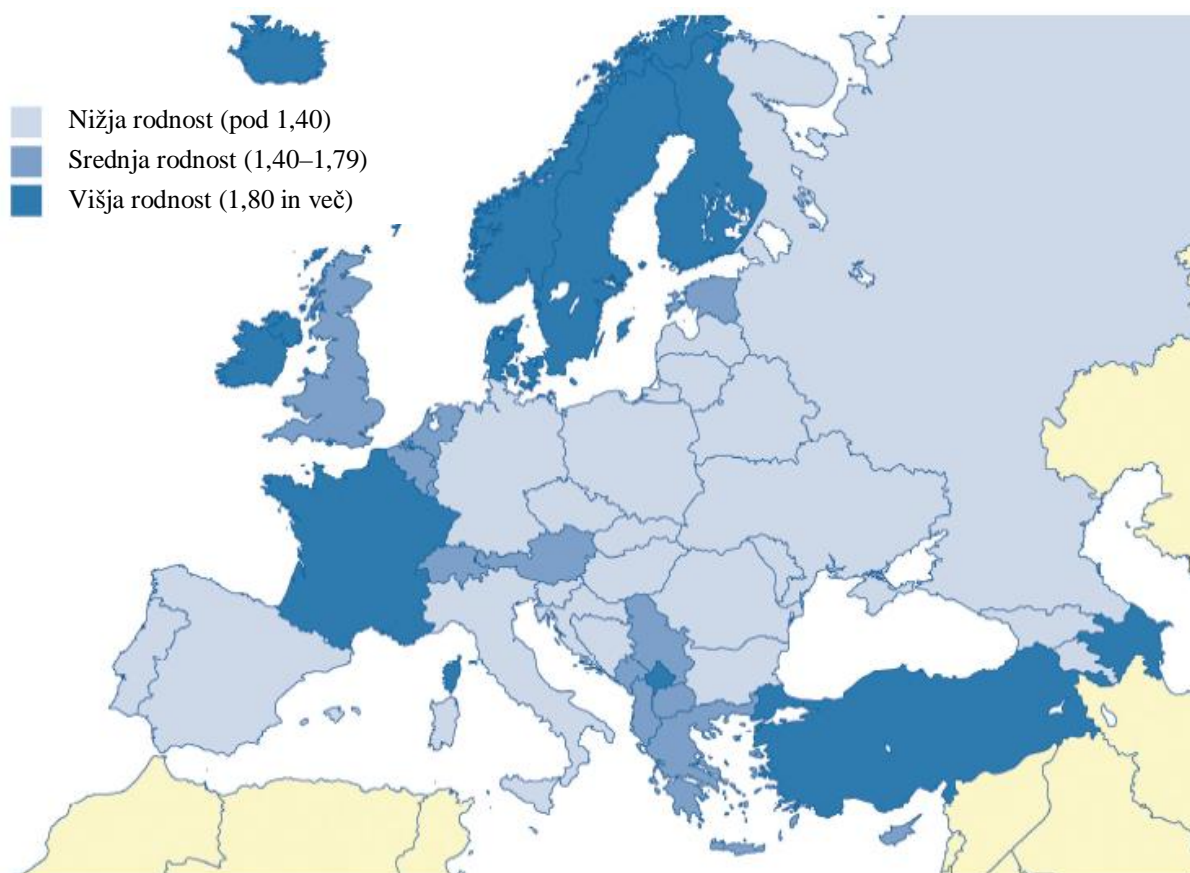
Ker ni enotnega vzorca okoliščin, ki vodijo k rodnosti pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva, je Van de Kaa (v Knežević Hočevar, 2006, str. 197) v svoji teoriji drugega demografskega prehoda evropske države razdelil v štiri skupine:

- države z zelo pospešenim demografskim prehodom (Danska, Švedska, Finska, Norveška, Velika Britanija, tedanja Zahodna Nemčija, Nizozemska, Švica in Italija),
- države s poznim drugim demografskim prehodom: države južne Evrope (Grčija, Malta, Portugalska, Španija) in tedanja socialistična Jugoslavija,
- države s pestrimi oblikami drugega demografskega prehoda: vzhodnoevropske države (Bolgarija, tedanja Češkoslovaška, tedanja Vzhodna Nemčija, Madžarska, Poljska in Romunija),
- države, kjer se je prvi demografski prehod zaključil, ni bilo pa še dokončno jasno, ali se bo pri njih začel drugi demografski prehod ali ne (Islandija, Irska, Albanija, Turčija in nekatera območja tedanje Sovjetske zveze).

Med države z zmerno nizko rodnoštvom (višja rodnoštev od 1,5) McDonald (2006, str. 11) uvršča nordijske, zahodnoevropske (francosko in nizozemsko govoreče) in angleško govoreče države, med tiste z zelo nizko rodnoštvom (nižjo od 1,5) pa južnoevropske in zahodnoevropske nemško govoreče države. V European Demographic Data Sheet 2008 so države EU razdeljene na južno Evropo, nordijske države, vzhodno Evropo, srednjevzhodno Evropo, nemško govorečo Evropo, države jugozahodne Evrope in zahodno Evropo. Prebivalstveni oddelek Združenih narodov uporablja le štiri kategorije: severno, zahodno, južno in vzhodno Evropo (Knežević Hočevar, 2006, str. 198). Evropska komisija v publikaciji Europe's Demographic Future: Facts and Figures (2007, str. 16) mejo med zelo nizko rodnoštvom in zmerno nizko rodnoštvom postavlja pri stopnji celotne rodnoštev 1,6, za zmerno nizko rodnoštev pa obravnava vrednosti med 1,6 in 1,9 rojstev na žensko.

Gauthier in Philipov (2008, str. 1-3) prikazujeta velike razlike med stopnjami celotne rodnoštev v evropskih državah. Slika 2 kaže zanimivo povezavo med državami, ki imajo višje ravni rodnoštev od povprečja, to so nordijske države, Francija, Velika Britanija in Irska, ter državami, ki imajo nižje ravni od povprečja - v južni in vzhodni Evropi.

Slika 2: Stopnje celotne rodnoštev v evropskih državah. 2006

Vir: A. H. Gauthier in D. Philipov, Can policies enhance fertility in Europe, 2008, str. 3, slika 1.

Duška Knežević Hočevar (2006, str. 198) trdi, da je med demografi in sociologi najbolj uveljavljena klasifikacija glede na režim države blaginje politologa Esping-Andersena, ki določa politiko socialnih ukrepov in načel. Evropske države deli na univerzalistične države blaginje (nordijske države), konzervativne (kontinentalne evropske države), liberalne (anglosaksonske države), južnoevropske različice države blaginje (mediteranske države) ter po padcu berlinskega zidu še postsocialistične vzhodnoevropske države, ki se nahajajo na različnih stopnjah prehoda v tržni kapitalizem. Za univerzalistične države blaginje naj bi bilo značilno, da so socialni ukrepi usmerjeni v neodvisnost posameznika in socialno enakost med posamezniki, ne družinami. Liberalne države blaginje, kjer naj bi prevladoval tržno utemeljen individualizem, naj bi imele majhne socialne podpore. Južnoevropske države blaginje pa naj bi s konzervativnostjo in močnim poudarjanjem družine predstavljale poseben tip režima (Knežević Hočevar, 2006, str. 198). Geografske razlike so dobra podlaga za razprave o ukrepih in vlogi institucij, o čemer bom več govorila v nadaljevanju.

1.1.1 Rodnost v nordijskih državah

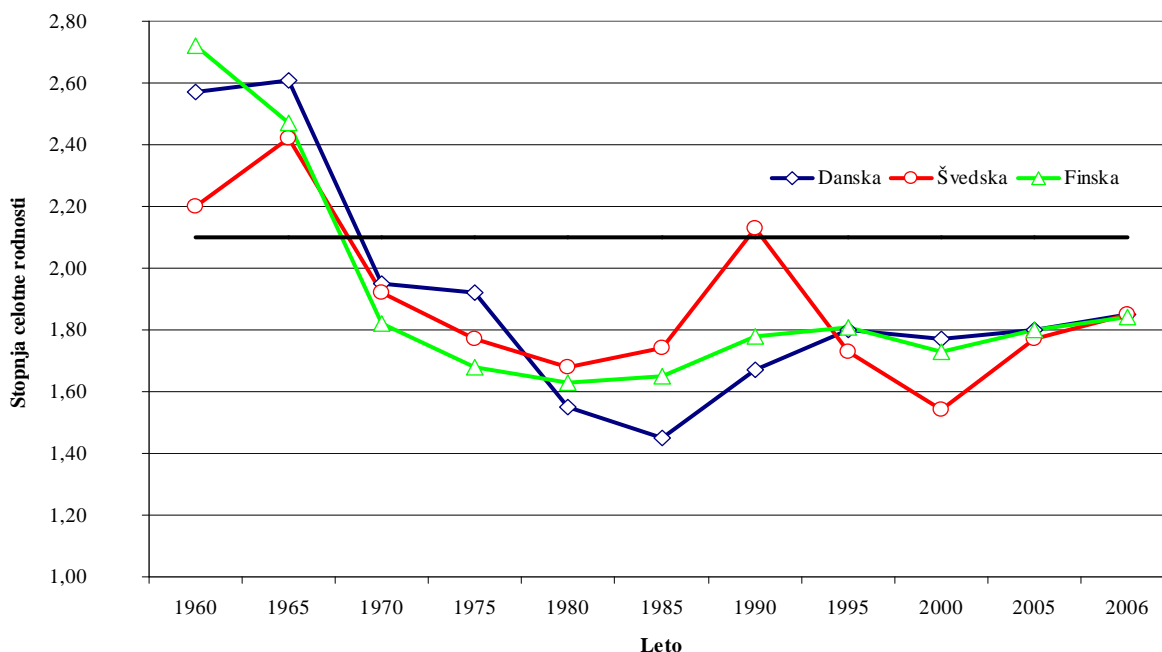
Najvišje stopnje celotne rodnosti v EU beležijo države severne Evrope, kjer se vrednosti gibljejo med 1,7 in 1,8 (glej prilogo 1). Za t. i. **nordijski vzorec** (Danska, Švedska⁵, Finska) je značilna komplementarnost med rojevanjem in udeležbo žensk na trgu dela zaradi močne javne podpore družinam (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 27).

Na sliki 3 lahko spremljamo zgodovino stopenj rodnosti v nordijskih državah. Vrisana je tudi stopnja enostavnega obnavljanja prebivalstva. Po drugi svetovni vojni so se stopnje celotne rodnosti v državah severne Evrope (kot tudi v zahodni Evropi) zaradi izpada med vojno zelo zvišale (*baby boom*), nato pa so se začele zmanjševati v drugi polovici 60 let 20. stoletja. Konec 60 in začetek 70 let 20. stoletja so padle pod mejo enostavnega obnavljanja prebivalstva. Tudi skozi celotna 70. leta 20. stoletja so stopnje celotne rodnosti do začetka 80.let 20. stoletja padale. V vseh nordijskih državah so se dvigovale od sredine 80 let 20. stoletja, kljub temu da so se drugje po Evropi (predvsem na jugu in na vzhodu) še naprej zniževale (Rønsen, 2004, str. 267).

Medtem ko so se danske in finske stopnje celotne rodnosti od sredine 80 let 20. stoletja z majhnimi odstopanji povečevale in se od 90 let 20. stoletja dalje gibale med 1,7 in 1,8, so se švedske stopnje celotne rodnosti od vrhunca v letu 1990, stalno zniževale do konca 90.let 20. stoletja, ko so dosegle najnižjo vrednost 1,5. V tem tisočletju so se švedske stopnje celotne rodnosti povečevale in v letu 2006 z vrednostjo 1,85 ujele finsko (1,84) in dansko (1,85) stopnjo celotne rodnosti (glej prilogo 1).

⁵ Švedska naj bi iz nordijskega vzorca izpadla na začetku 90 let 20. stoletja, ko je doživela proračunsko krizo in so se njene stopnje rodnosti konec 90 let 20. stoletja približale takratnemu povprečju EU (1,5 leta 1998 in zopet na 1,71 leta 2003). Švedska rodnost je zelo občutljiva na podporo države in na status zaposlenosti (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 27).

Slika 3: Stopnje celotne rodnosti v nordijskih državah med letoma 1960 in 2006

Viri: Population Statistics, 2004 edition, 2004, str. 78, Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 46, The life of women and men in Europe, 2008, str. 156, Wolfgang Lutz et al., European Demographic Data Sheet 2008, 2008, str. 1, Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 76, tabela T3.3 in Demographic yearbook 2002. Country report of Cyprus, 2003, str. 1

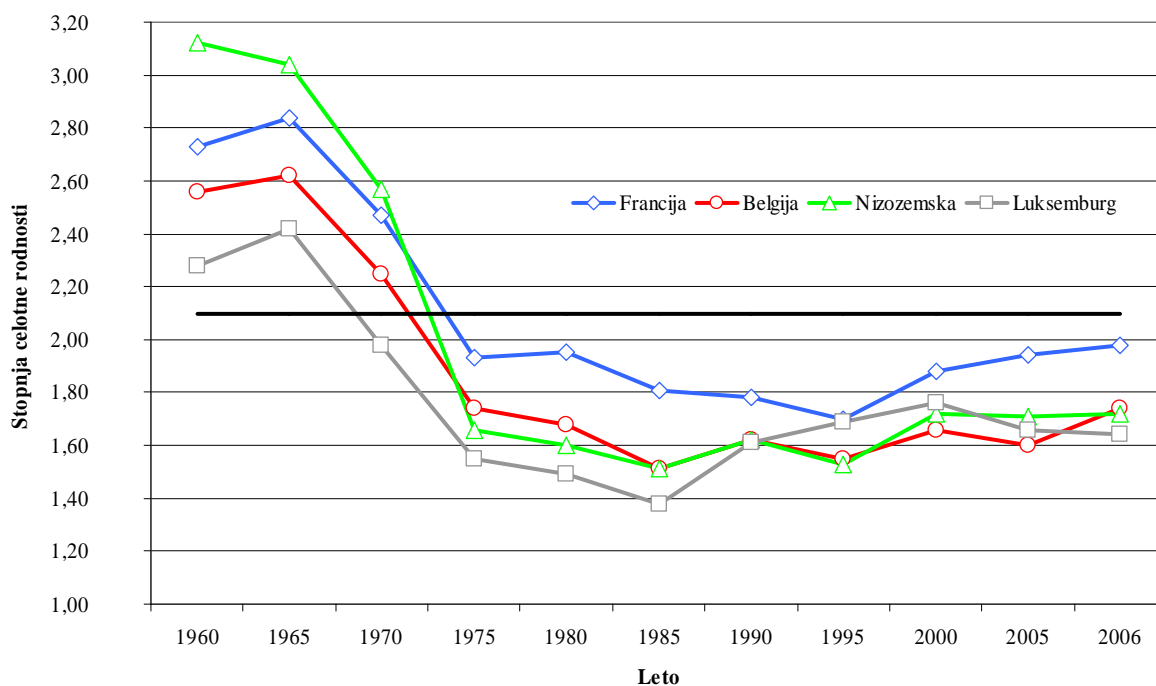
Norvežan Aasve (2001, v Shorto, 2008, str. 9) je primerjal Norveško in Italijo in ugotovil, da se Norveška bolj prilagaja ženskam, ki so zaposlene in vse bolj izobražene. Na Norveškem sta dva dohodka v družini običaj, medtem ko italijanska družba raje vidi, da ženske, ki rodijo, ostanejo doma.

1.1.2 Rodnost v Franciji, Belgiji, Luksemburgu in na Nizozemskem

Na sliki 4 lahko spremljamo zgodovino stopenj rodnosti v Franciji, Belgiji, Luksemburgu in na Nizozemskem, ki imajo zmerno nizko rodnost (višjo od 1,5). Vrisana je tudi stopnja enostavnega obnavljanja prebivalstva. Viden je porast stopenj celotne rodnosti do sredine 60 let 20. stoletja. Od takrat so stopnje celotne rodnosti pri vseh francosko in nizozemsko govorečih državah EU padale in do sredine 70 let 20. stoletja padle pod mejo enostavnega obnavljanja prebivalstva. V Franciji so padale do sredine 90 let 20. stoletja, ko so začele rasti, in leta 2006 dosegle zelo visoko vrednost 1,98.

Francija je od vseh držav EU najbližje enostavnemu obnavljanju naroda. Spodbude rodnosti in družinam prijazni ukrepi so se očitno obrestovali. Že leta 1939 so uvedli »code de la famille«, ki je vključeval finančne spodbude za materinstvo. Medtem ko je Nemčija po drugi svetovni vojni umaknila svoje rodnostne ukrepe, je Francija te programe ohranila še skozi celotno 20. stoletje (Shorto, 2008, str. 13). Poleg tega na rodnost v Franciji precej vplivajo priseljenci.

Slika 4: Stopnje celotne rodnosti v Franciji, Belgiji, Luksemburgu in na Nizozemskem med letoma 1960 in 2006

Viri: Population Statistics, 2004 edition, 2004, str. 78, Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 46, The life of women and men in Europe, 2008, str. 156, Wolfgang Lutz et al., European Demographic Data Sheet 2008, 2008, str. 1, Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 76, tabela T3.3.

Belgija, Nizozemska in Luksemburg imajo podoben razvoj stopenj celotne rodnosti. Potem ko so sredi 80 let 20. stoletja dosegle zgodovinsko dno (Luksemburg z 1,38, Belgija in Nizozemska pa z 1,51 v letu 1985), so od takrat njihove stopnje celotne rodnosti večinoma rasle in v letu 2006 dosegle vrednosti med 1,64 (Luksemburg) in 1,74 (Belgija). Nizozemska je imela v tem letu stopnjo celotne rodnosti 1,72. The social situation in the European Union, 2005-2006 navaja (2007, str. 27), da je nadpovprečna rodnost v teh državah plod raznolikih spodbud rodnosti in družinam prijaznih ukrepov v Luksemburgu in v Franciji, na Nizozemskem so zelo razvite prilagodljive zaposlitvene možnosti v obliki skrajšanega delovnega časa in visoko nadomestilo za otroka⁶, v Belgiji pa dosegljivo brezplačno otroško varstvo od zgodnjega otroštva dalje.

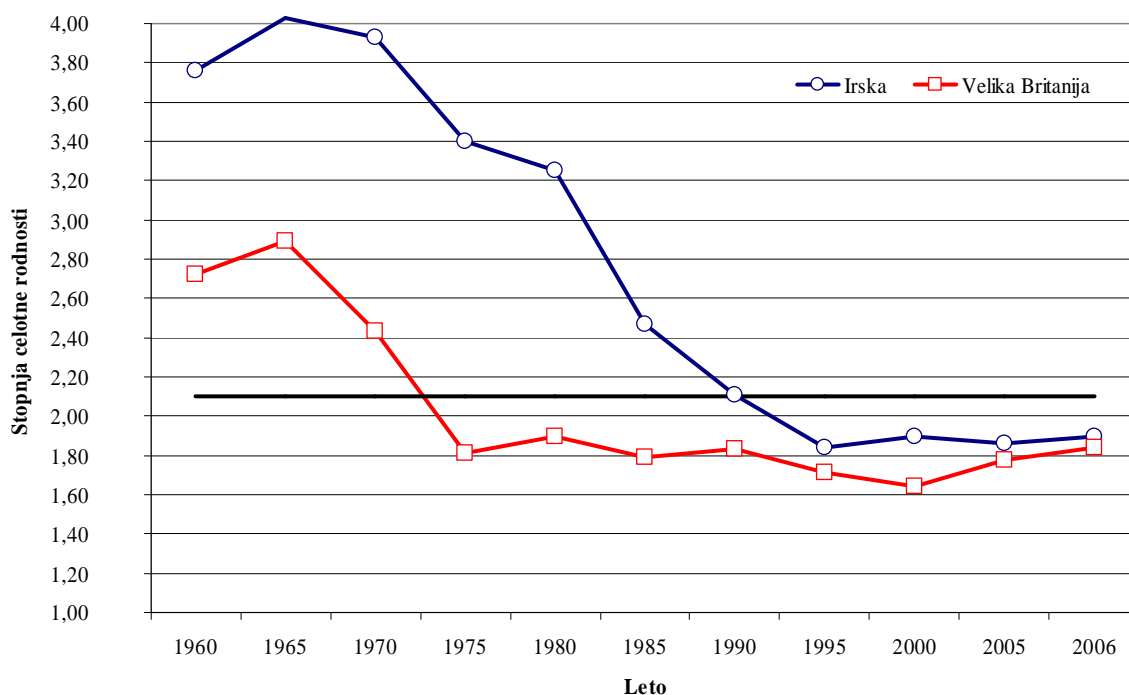
1.1.3 Rodnost v Veliki Britaniji in na Irskem

Slika 5 prikazuje zgodovino stopenj rodnosti v angleško govorečih državah (v Veliki Britaniji in na Irskem), ki imajo po McDonaldu (2006, str. 11) zmerno nizko rodnost (višjo od 1,5). Vrisana je tudi stopnja enostavnega obnavljanja prebivalstva. Na Irskem in v Veliki Britaniji so se stopnje celotne rodnosti zviševale do sredine 60 let 20. stoletja. Na Irskem so padle pod

⁶ Nizozemska npr. daje vsaki družini t. i. *kinderbijslag* ali nadomestilo za otroka, ki znaša 1.300 evrov letno do otrokovega 13. leta in manj pozneje (Shorto, 2008, str. 12).

2,1 šele na začetku 90 let 20. stoletja, medtem ko so v Veliki Britaniji pod to raven padle že na začetku 70 let 20. stoletja. Vendar je Irska s stopnjo celotne rodnosti 3,76 v letu 1960 začela na precej višjem nivoju kot Velika Britanija z 2,72 v istem letu. Na Irskem se od 90 let 20. stoletja dalje stopnje celotne rodnosti gibljejo okrog 1,9, medtem ko so se britanske v 80 letih 20. stoletja gibale okrog 1,8, v 90 letih 20. stoletja pa okrog 1,7. Irska rodnost se je od 60 let 20. stoletja do danes zmanjšala kar za polovico, britanska pa za tretjino. V letu 2006 je bila stopnja celotne rodnosti na Irskem 1,9, v Veliki Britaniji pa 1,84.

Slika 5: Stopnje celotne rodnosti na Irskem in v Veliki Britaniji med letoma 1960 in 2006

Viri: Population Statistics, 2004 edition, 2004, str. 78, Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 46, The life of women and men in Europe, 2008, str. 156, Wolfgang Lutz et al., European Demographic Data Sheet 2008, 2008, str. 1, Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 76, tabela T3.3. 1

Rodnostna politika v Veliki Britaniji ni radodarna, je pa trg dela podobno kot v ZDA zelo prilagodljiv. Poleg tega je relativno visoka rodnost tudi posledica priseljevanj⁷.

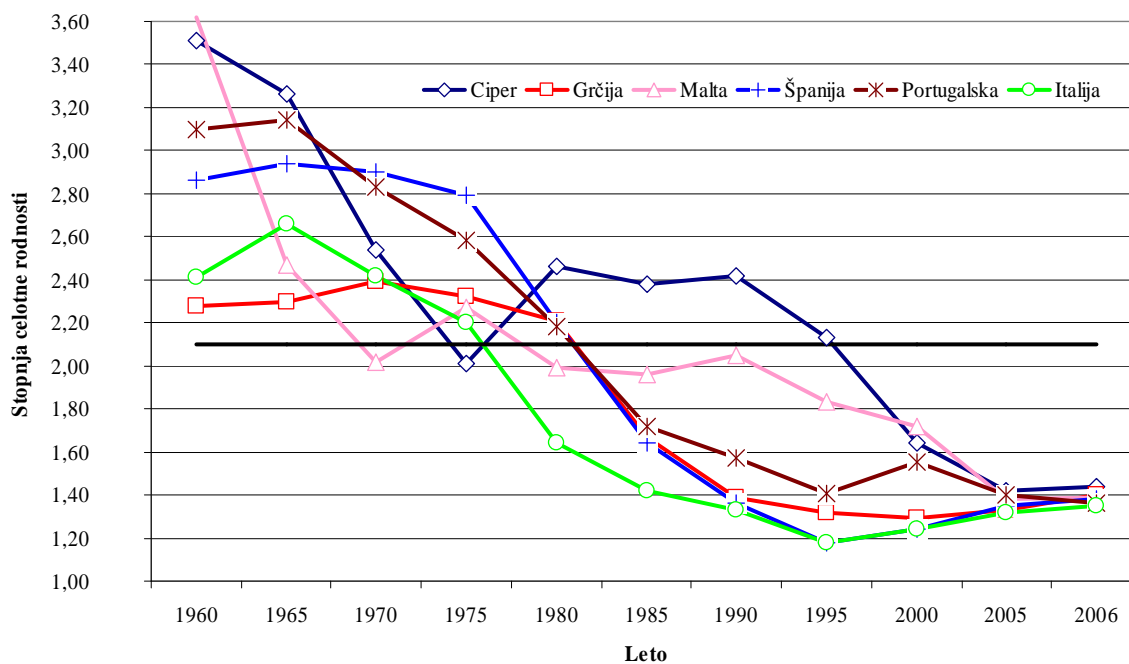
1.1.4 Rodnost v južnoevropskih državah

Na sliki 6 lahko spremljamo zgodovino stopenj rodnosti v južnoevropskih državah, ki imajo zelo nizko rodnost (nižjo od 1,5). Vrisana je tudi stopnja enostavnega obnavljanja

⁷ V ZDA je bila npr. stopnja celotne rodnosti v letu 2001 med špansko govorečimi 2,71, nacionalno povprečje pa je znašalo 2,03 (Kohler et al., 2006, str. 31). Vlada je leta 2007 izračunala (v Shorto, 2008, str. 14), da naj bi imela Velika Britanija v letu 2031 11 milijonov prebivalcev več (18-odstotni porast), od katerih naj bi po eni oceni kar 69 odstotkov rasti prišlo od priseljencev in njihovih otrok. Analiza Združenih narodov ugotavlja (v Shorto, 2008, str. 13), da naj bi za ohranitev trenutnega razmerja med delavci in upokojenci do leta 2050 Velika Britanija potrebovala 60 milijonov priseljencev, Nemčija pa kar 188 milijonov. Razlog za to je, da priseljenci sicer polnijo mesta, šole in tovarne na kratki rok, vendar so v prihodnosti sami breme za sistem, ko se postarajo.

prebivalstva. V južni Evropi se vrednosti gibljejo med 1,2 in 1,5. The social situation in the European Union, 2005-2006 (2007, str. 27) v t. i. **južni vzorec**, za katerega so značilne zelo nizke stopnje rodnosti, kot vzorčne države uvršča Italijo, Španijo in Grčijo. Poleg teh sem na sliko vključila še naslednje južnoevropske države: Ciper, Malto in Portugalsko, ki imajo sicer drugačen razvoj rodnosti, a so njihove stopnje celotne rodnosti v letu 2006 relativno podobne italijanski, španski in grški.

Slika 6: Stopnja celotne rodnosti v južnoevropskih državah med letoma 1960 in 2006

Viri: Population Statistics, 2004 edition, 2004, str. 78, Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 46, The life of women and men in Europe, 2008, str. 156, Wolfgang Lutz et al., European Demographic Data Sheet 2008, 2008, str. 1, Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 76, tabela T3.3 in Demographic yearbook 2002. Country report of Cyprus, 2003, str. 1

V večjem delu južne Evrope je rodnost začela upadati pozneje kot drugje po Evropi (v 70 letih 20. stoletja), stopnja celotne rodnosti pa je pod 2,1 večinoma padla v začetku 80 let stoletja. Le Cipru je do konca 90 let 20. stoletja uspelo obdržati rodnost nad to mejo, Malta pa je bila do sredine 90 let 20. stoletja tej meji tudi zelo blizu. V drugih državah južne Evrope je rodnost do sredine 90 let 20. stoletja vztrajno padala. V Italiji in v Španiji je stopnja celotne rodnosti sredi 90 let 20. stoletja padla celo pod 1,2, kar je najmanj od vseh držav EU, vendar se je leta 2003 zopet dvignila na 1,3⁸. Podpora države pri ustvarjanju družine, rojevanju in vzgoji otrok je zelo omejena in se morajo zato tam ženske odločati med rojevanjem in trgom dela⁹. Tudi Grčija je na rahlo višjem nivoju rodnosti sledila vzorcu Italije in Španije. Dno je dosegla v

⁸ Kohler, Ortega in Billari (2002, str. 641) so opazili, da so se stopnje celotne rodnosti v južni in vzhodni Evropi v 90 letih 20. stoletja spustile pod 1,3, kar je za demografe pomenilo, da se prebivalstvo države s tako rodnostjo prepolovi v 45 letih, kar povzroči tako veliko krčenje prebivalstva, da si skoraj ne more več opomoči. Ta fenomen so poimenovali najnižja nizka rodnost (angl. *lowest low fertility*).

⁹ Billari (2002, v Shorto, 2008, str. 7) npr. za nizko rodnost v Italiji krivi predvsem visoko starost, ko se mladi odselijo od doma, in visoko starost, ko ženske prvič rodijo. Selitev po njegovem otežujejo nizke začetne plače mladih, otrok pa je manj tudi zaradi oteženega združevanja poklica in družine v družbi z relativno asimetričnimi odnosi med spoloma.

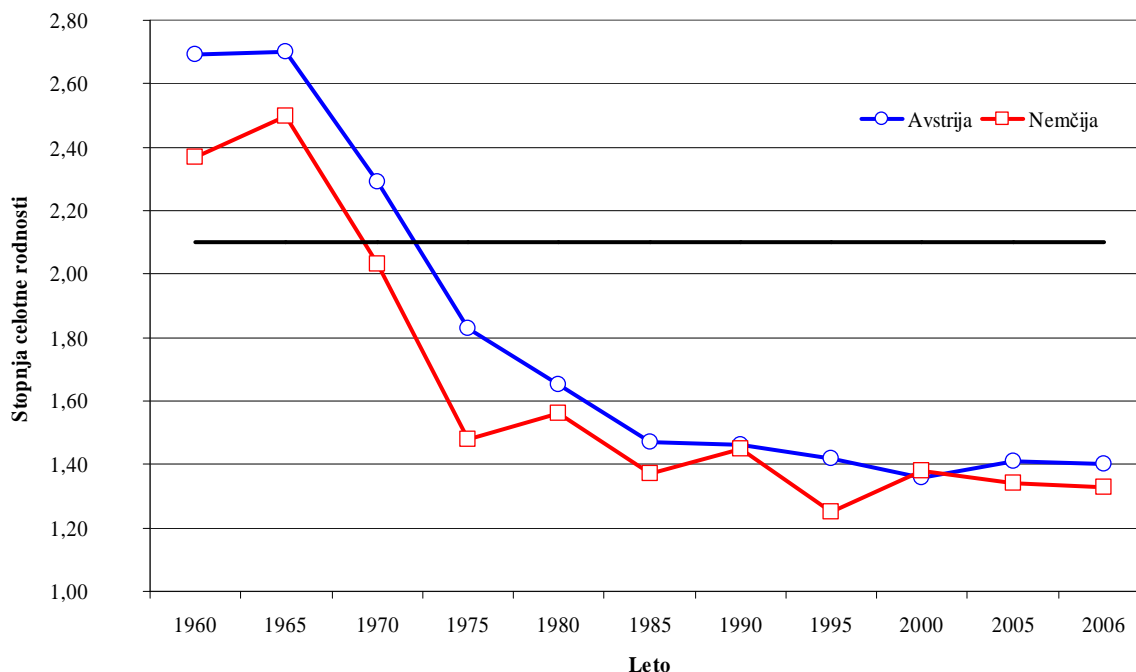
letu 2000 s stopnjo celotne rodnosti 1,24. Od takrat se je ta stopnja zviševala. V letu 2006 je dosegla vrednost 1,38.

Za Portugalsko, ki združuje visoko stopnjo delovne aktivnosti žensk z omejeno javno podporo družinam, je značilna srednje visoka rodnost (1,36 leta 2006). Vendar je na slednjo prišla s konstantnim padanjem (z izjemo rahlega dviga na vrednost 1,55 v letu 2000) od sredine 60 let 20. stoletja (ko je stopnja celotne rodnosti znašala kar 3,14) dalje. Na Cipru (1,44 leta 2006) in na Malti (1,39 leta 2006), ki sta še pred desetletjem imeli obnovitveno rodnost, je ta padla pod povprečje EU (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 27).

1.1.5 Rodnost v nemško govorečih državah EU

Slika 7 prikazuje zgodovino stopenj rodnosti v nemško govorečih državah EU, ki imajo po McDonaldu (2006, str. 11) zelo nizko rodnost (nižjo od 1,5). Vrisana je tudi stopnja enostavnega obnavljanja prebivalstva. Stopnja celotne rodnosti je tako v Avstriji kot v Nemčiji rasla do sredine 60 let 20. stoletja. V Avstriji je s stopnje 2,7 v letu 1965 padla pod stopnjo enostavnega obnavljanja v začetku 70 let 20. stoletja in v letu 2000 dosegla dno s stopnjo celotne rodnosti 1,36. V letu 2006 je ta znašala 1,4.

Slika 7: Stopnja celotne rodnosti v nemško govorečih državah EU med letoma 1960 in 2006

Viri: Population Statistics, 2004 edition, 2004, str. 78, Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 46, The life of women and men in Europe, 2008, str. 156, Wolfgang Lutz et al., European Demographic Data Sheet 2008, 2008, str. 1, Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 76, tabela T3.3 in Demographic yearbook 2002. Country report of Cyprus, 2003, str. 1

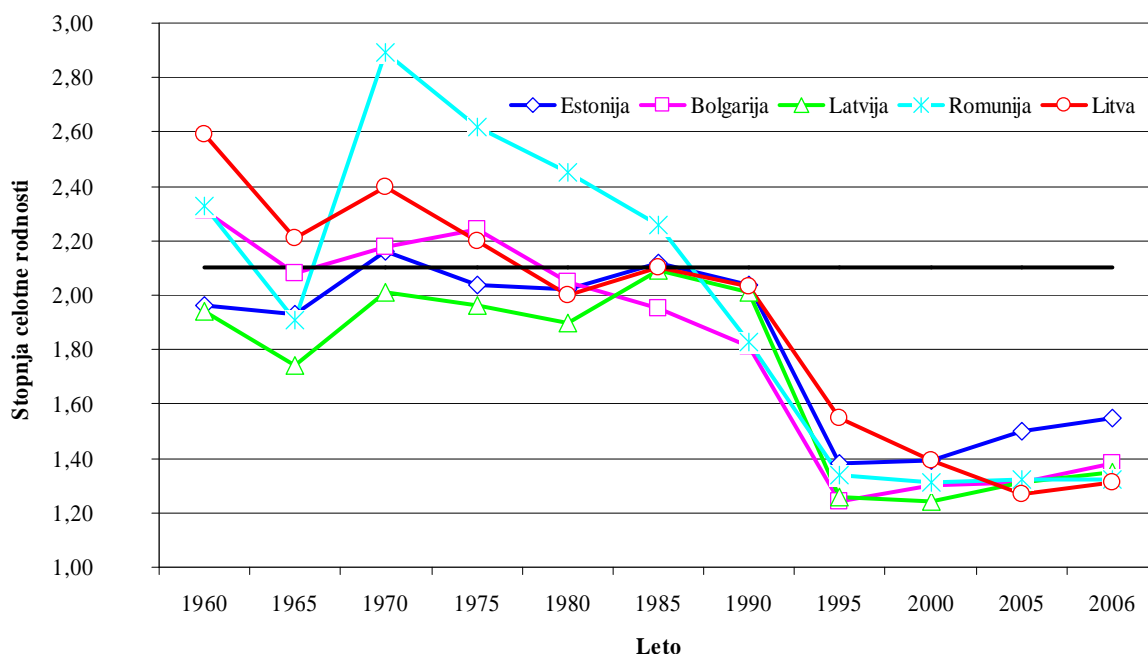
V Nemčiji je stopnja celotne rodnosti padla pod stopnjo enostavnega obnavljanja že konec 60 let 20. stoletja (v letu 1965 je znašala 2,5). Od sredine 70 let 20. stoletja dalje je stopnja celotne rodnosti nihala, dno pa je dosegla leta 1995 z vrednostjo 1,25. V letu 2006 je znašala 1,33.

Nemčija in Avstrija imata veliko lastnosti drugih zahodnoevropskih držav, vendar je zanje značilen relativno visok delež žensk, ki niso nikoli rodile ali si tega ne želijo. V študiji iz leta 2002 (Shorto, 2008, str. 7) je bilo kar 27,8 odstotka žensk, rojenih v letu 1960, brez otrok, kar je precej več od drugih evropskih držav (v Franciji je ta delež znašal 10,7 odstotka). Kar 16,6 odstotka Nemk in 12,6 odstotka Avstrijk, starih med 18 in 34 let, je na vprašanje, koliko otrok si želijo, odgovorilo »nobenega« (v primerjavi s 3,8 odstotka Italijank).

1.1.6 Rodnost v novopridruženih članicah EU iz osrednje in vzhodne Evrope

Na slikah 8 in 9 lahko spremljamo zgodovino stopenj rodnosti v novopridruženih članicah EU iz osrednje in vzhodne Evrope, ki imajo po McDonaldu (2006, str. 11) zelo nizko rodnost (nižjo od 1,5). Vrisana je tudi stopnja enostavnega obnavljanja prebivalstva. Ker jih je veliko, sem jih zaradi večje preglednosti razdelila na dva dela. Na sliki 8 so vrisane stopnje celotne rodnosti v Estoniji, Bolgariji, Latviji, Romuniji in Litvi, slika 9 pa ponazarja razvoj celotnih stopenj rodnosti na Madžarskem, na Češkem, v Sloveniji, na Poljskem in na Slovaškem.

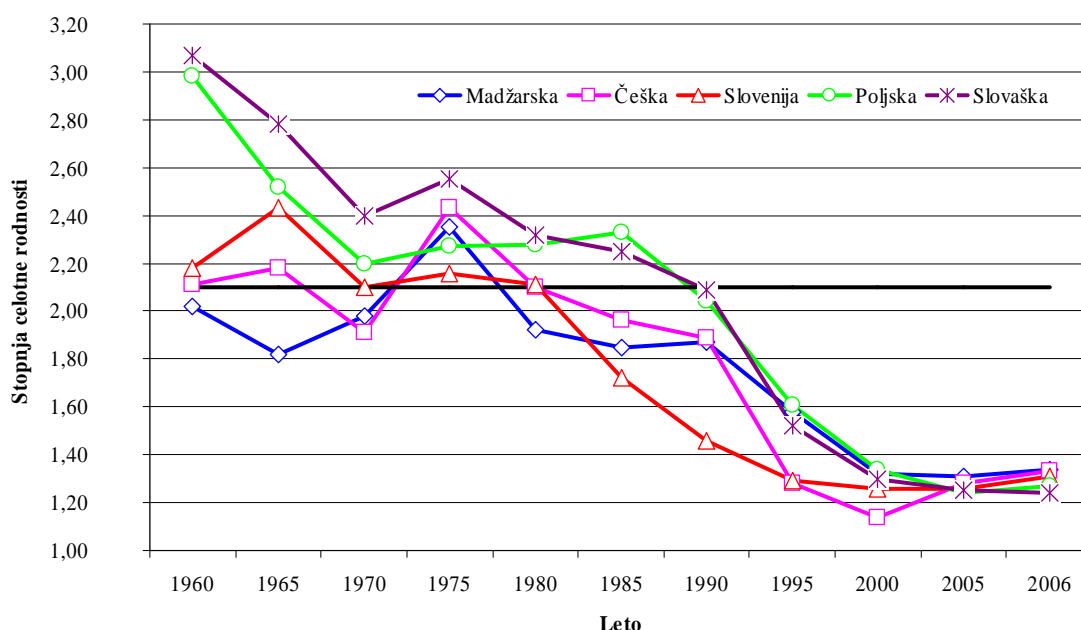
Slika 8: Stopnja celotne rodnosti v novopridruženih članicah EU iz osrednje in vzhodne Evrope med letoma 1960 in 2006, 1. del

Viri: Population Statistics, 2004 edition, 2004, str. 78, Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 46, The life of women and men in Europe, 2008, str. 156, Wolfgang Lutz et al., European Demographic Data Sheet 2008, 2008, str. 1, Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 76, tabela T3.3 in Demographic yearbook 2002. Country report of Cyprus, 2003, str. 1

V vzhodni Evropi se je v 50 in 60 letih 20. stoletja rodnost večinoma zniževala, medtem ko je bila v ostali Evropi v tem obdobju največja. Leta 1966 so v Romuniji uvedli restriktivne ukrepe omejevanja splavov, s katerimi so podvojili rojstva. Če je še leta 1965 stopnja celotne rodnosti znašala 1,91 (in bila s tem pod mejo enostavnega obnavljanja), je ta dosegla svoj vrh v letu 1970 (2,89). Od takrat romunska rodnost strmo pada, s čimer doživlja usodo drugih držav na sliki 8 in 9. Od sredine 90 let 20. stoletja dalje se je ustalila na vrednosti okrog 1,3. Leta 2006 je Romunija dosegla vrednost 1,32. Kot v Romuniji, so tudi v državah bivše Sovjetske zveze v drugi polovici 60 let 20. stoletja s specifično politiko dvigovanja rodnosti povečevali svojo delovno silo (Kocijančič, 1997, str. 9-11).

Slika 9: Stopnja celotne rodnosti v novopridruženih članicah EU iz osrednje in vzhodne Evrope med letoma 1960 in 2006, 2. del

Viri: Population Statistics, 2004 edition, 2004, str. 78, Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 46, The life of women and men in Europe, 2008, str. 156, Wolfgang Lutz et al., European Demographic Data Sheet 2008, 2008, str. 1, Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 76, tabela T3.3 in Demographic yearbook 2002. Country report of Cyprus, 2003, str. 1

Najnižje stopnje celotne rodnosti v EU se pojavljajo na Slovaškem (1,24), na Poljskem (1,27), v Litvi (1,31), v Sloveniji (1,31), v Romuniji (1,32) in na Češkem (1,33) (glej prilogo 1, podatki za leto 2006). Večina novopridruženih članic EU iz osrednje in vzhodne Evrope beleži nizko rodnost, ker so bile zelo občutljive na ekonomsko tranzicijo v začetku 90 let 20. stoletja. Kocijančič (1997, str. 9-11) trdi, da so politične in ekonomske spremembe v vzhodni Evropi znižale umetno dvignjene stopnje rodnosti pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva in jih s tem približale preostali Evropi. Do konca 90 let 20. stoletja je namreč v večini teh držav rodnost padla na 1,1 do 1,3 in še ne kaže znakov okrevanja (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 27).

Micevska (2001, str. 24), ki je raziskovala tranzicijske izkušnje postkomunističnih držav v vzhodni in osredni Evropi ter v bivši Sovjetski zvezi, razkriva naslednje rezultate o odločitvah

glede rodnosti v času globoke gospodarske depresije v 90 letih 20. stoletja, ki je podobna veliki depresiji v 30 letih 20. stoletja:

- znižanje delavske plače pod določeno raven zmanjša željo po otrocih, zato rodnost pade,
- povečanje plačne neenakosti zmanjša agregatno število otrok,
- višja raven zaznane eksistenčne potrošnje potisne relativno revno državo s področja, kjer je ujeta v past revnosti, na področje vzdržne rasti, kar se zgodi z znižanjem rodnosti, ki povzroči povečano akumulacijo človeškega kapitala.

Vsekakor je težko reči, ali so nizke stopnje celotne rodnosti v teh državah rezultat zgolj prehoda iz komunistične zgodovine s težkimi socialnimi razmerami v tržno gospodarstvo ali so rezultat česa drugega.

1.2 Trendi rodnosti v EU v prihodnosti

Prebivalstvo v celotni EU (27 držav) se v povprečju veča in bo kmalu doseglo 500 milijonov. Po podatkih Eurostata (2008) se je v 28 letih (1980-2008) povečalo za 40,2 milijona, z rastjo 8,8 odstotka. Institute for Family Policies (2008, str. 7-8) navaja, da je kar 84 odstotkov prebivalstva EU-27 med letoma 2000 in 2007 posledica priseljevanja, naravni prirastek pa ostaja nizek in je dvanajstkrat nižji (izmerjen v odstotkih prebivalstva) od tistega v ZDA. Zanimiv podatek je, da je na začetku 20. stoletja kar 15 odstotkov svetovnega prebivalstva živelo v EU-25, stoletje pozneje le še 7 odstotkov (Beets, 2007, str. 30). Po podatkih Eurostata (2008) se je v EU-27 v letu 2007 rodilo letno skoraj milijon dojenčkov manj kot v letu 1982 (15 odstotkov manj), in sicer 5.238.924. V EU-25 je rodnost v letu 2006 dosegla povprečno vrednost 1,56, kar je precej pod povprečno rodnostjo ZDA (2,09) in ravni, ki zagotavlja enostavno obnavljanje prebivalstva (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 17). Po letu 1996 je v Evropi redko katera država preseгла rodnost 2,1.

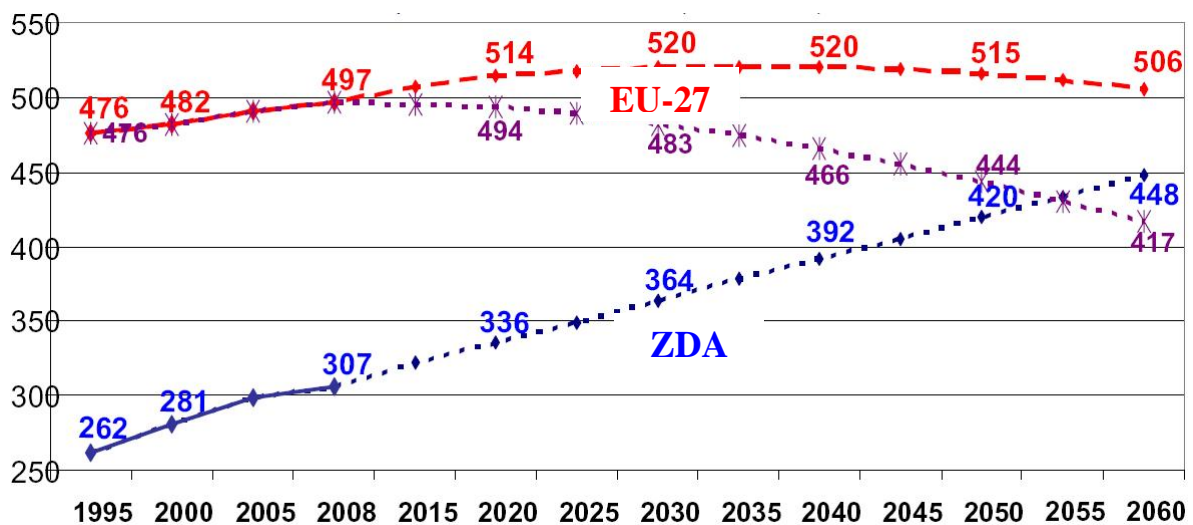
Zaradi trendov, ki so se začeli v preteklosti in se nadaljujejo v prihodnost, ni mogoče v kratkem pričakovati zvišanja rodnosti na stopnjo enostavnega obnavljanja prebivalstva. Ti trendi, ki jih Strategija za dvig rodnosti v Republiki Sloveniji Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve iz leta 2006 povzema po Uletovi, so:

- naraščajoče izobraževanje žensk in ekonomska avtonomija žensk (vse več žensk daje prednost poklicu pred materinstvom),
- naraščajoče in visoke potrošniške težnje, ki ustvarjajo potrebo po drugem dohodku v gospodinjstvih, ki enako spodbujajo žensko udeležbo na trgu delovne sile,
- povečano vlaganje v razvoj kariere pri obeh spolih, v tandemu z naraščajočo tekmovalnostjo na delovnem mestu,

- stroški in dostopnost stanovanj za mlade družine in za gospodinjstva v nadaljnjih fazah oblikovanja družine, pa tudi večji stroški za materialne dobrine in izobrazbo otrok onemogočajo vzdrževanje večjega števila otrok,
- porast »postmaterialističnih« potez, kot so samouresničevanje, etična avtonomija, svoboda izbire, tolerantnost do nekonvencionalnosti,
- večji poudarek na kakovosti življenja s porastom nagnjenja za prosti čas (izraba prostega časa zase in za potrošne dobrine tekmujeta s časom in denarjem za vzgojo in nego otrok), zabavo, čustveni motivi za otroke, ki danes prevladujejo, pa se zadovoljijo že z enim ali dvema otrokoma;
- umikanje od nepreklicnih obvez in želja po ohranjanju »odprte prihodnosti« in
- naraščajoča verjetnost razveze in zato bolj previdno vlaganje v lastno identiteto.

Eurostatove napovedi 2008-2060, EUROPOP2008, kažejo, da naj bi EU po konvergentnem scenariju dosegla največje prebivalstvo leta 2035, potem pa naj bi se slednje začelo zmanjševati. Brez priselitev naj bi se zmanjševalo že prej. Gibanje prebivalstva v EU-27 in v ZDA s projekcijo do leta 2060 kaže slika 10.

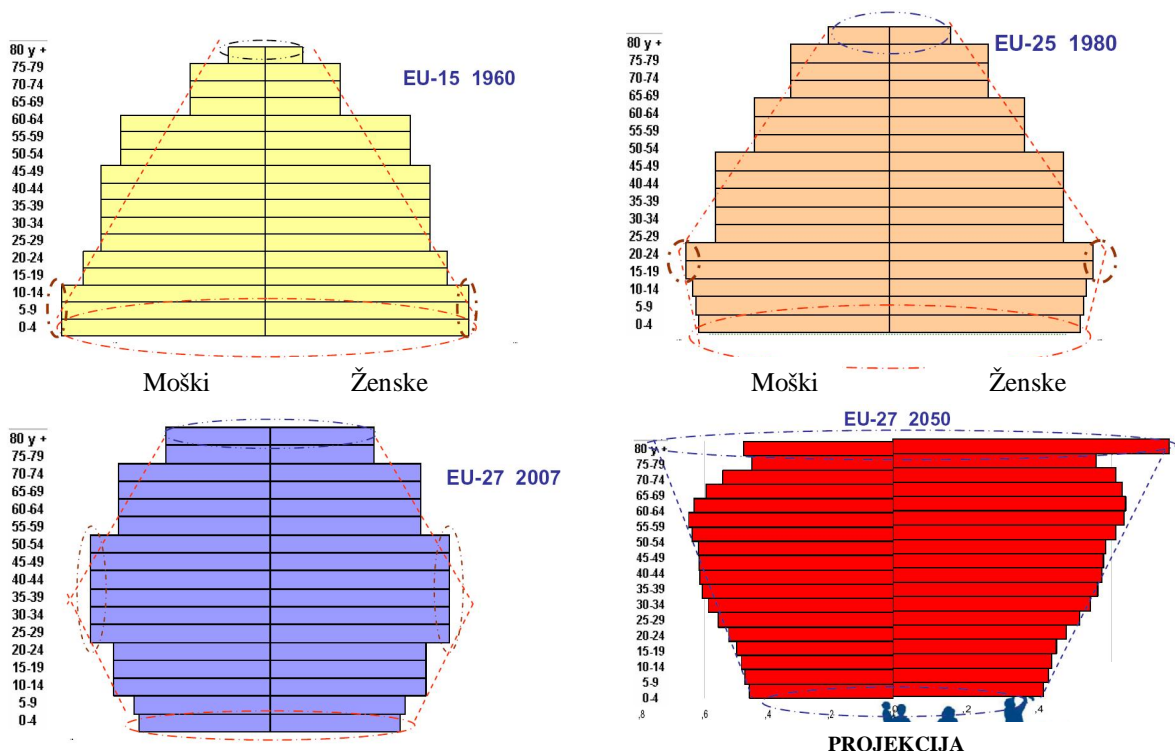
Slika 10: Napovedi rasti in upadanja prebivalstva (v mln.), EU-27 (s selitvami in brez) in ZDA, 1995 - 2060

Vir: Institute for Family Policies, Report on the Evolution of the Family in Europe (po podatkih Eurostata), 2008, str. 10.

Dober pokazatelj starostne strukture prebivalstva je starostna piramida. Na sliki 11 vidimo razvoj starostne piramide v državah EU. Če je v letu 1960 starostna piramida EU še bila normalne oblike s širšo stranico spodaj (največji delež prebivalstva je bil mlajši od 14 let), se je njen spodnji del leta 1980 že začel spodsekavati. V letu 2007 se je spremenila v romboidno strukturo, ki se v projekciji leta 2050 spremeni v piramido s širšim delom zgoraj namesto spodaj. Obrnila naj bi se že leta 2025, ko naj bi starejši od 65 let predstavljali že največji del prebivalstva. Takšna oblika prinaša s sabo vse težave, ki so povezane s staranjem. Že sedaj je po podatkih Eurostata (2008) vsak peti Evropejec starejši od 65 let (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 10-12).

Slika 11: Spreminjanje starostne piramide v državah EU, 1960, 1980, 2007 in 2050 (napoved)

Vir: Institute for Family Policies, *Report on the Evolution of the Family in Europe* (po podatkih Eurostata), 2008, str. 10 in 14.

Trend upadanja rodnosti je v 70 letih 20. stoletja pomenil dejavnik spodbujanja ekonomskega razvoja in rasti življenjskega standarda, sedaj pa nezadostno obnavljanje prebivalstva ruši razmerje med generacijami (Černič - Istenič, 1994, str. 13). Ecofin¹⁰ je zaradi zaskrbljujočega staranja evropskega prebivalstva Eurostatu¹¹ naročil projekcijo prebivalstva¹², ki naj bi pomagala pri izračunih projekcij javnih izdatkov, namenjenih staranju prebivalstva (Vertot, 2007, str. 2-3). Za začetno leto so vzeli leto 2006, za konvergentno leto, ko naj bi bila teoretično med državami članicami EU dosežena največja podobnost, pa leto 2100¹³, ko naj bi povprečna stopnja celotne rodnosti v EU znašala 1,85. EUROPOP2007 napoveduje, da se bo zaradi zaključnega drugega demografskega prehoda usmerjenost k državam s končanim

¹⁰ Svet ministrov (ena izmed devetih formacij Sveta EU), ki ga sestavljajo ministri držav članic EU za gospodarstvo oz. za finance. Ecofin je odgovoren za ekonomsko in monetarno politiko na evroobmočju in kot zakonodajalec obravnava predloge aktov evropske komisije (Vertot, 2007, str. 2).

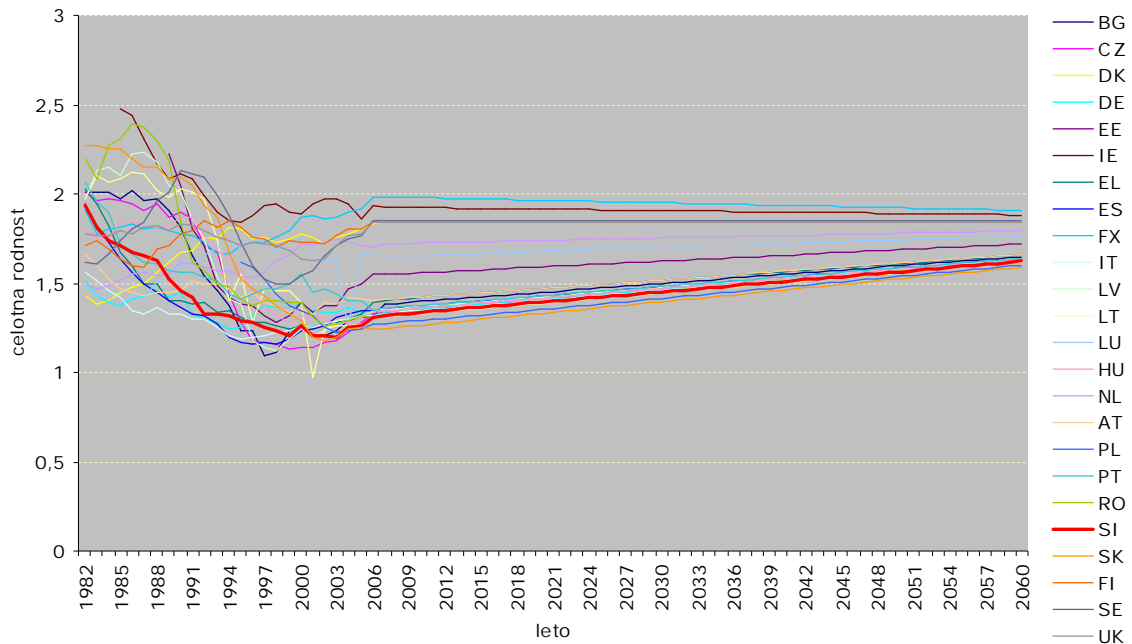
¹¹ Ta je s posebno skupino (*Task Force on EU Methodology for Projections*) izdelal Priporočila konvergentnega scenarija projekcij za potrebe delovne skupine za staranje (*AWG – Age working group*).

¹² Projekcija EUROPOP2007 z daljnovidnim pogledom na možni prihodnji razvoj predvideva tako konvergentni kot trendni scenarij. Po konvergentnem scenariju naj bi družbenoekonomske in kulturne razlike med državami članicami EU izginjale, po trendnem scenariju pa se opazovana gibanja iz znanega časa ekstrapolira (prenaša) v prihodnost (Vertot, 2007, str. 2-3). Dejansko so Eurostatove projekcije prebivalstva (objavljene v marcu 2008) nosile naslov EUROPOP2008 in so uporabljale konvergentni scenarij (Vertot, 2008a, str. 1).

¹³ Dejanski EUROPOP2008 uporablja za konvergentno leto 2150.

prehodom odrazila v počasnem upadanju oz. koncu odloga rojstev in ponovni rasti rojstev (Vertot, 2007, str. 5-6).

Slika 12: Zbliževanje stopenj celotne rodnosti držav članic EU, 1980-2060

Vir: N. Vertot, EUROPOP2007, »Konvergentni scenarij projekcij prebivalstva za države članice EU«, 2007, str. 11.

Leto 2060 je postavljeno za končno leto projekcije, ki je upoštevano kot vmesno ciljno leto, s katerim so si pomagali pri interpolaciji med začetnimi in ciljnimi vrednostmi v ciljnim letu (Vertot, 2007, str. 5-6). Približevanje stopenj rodnosti članic EU kaže slika 12.

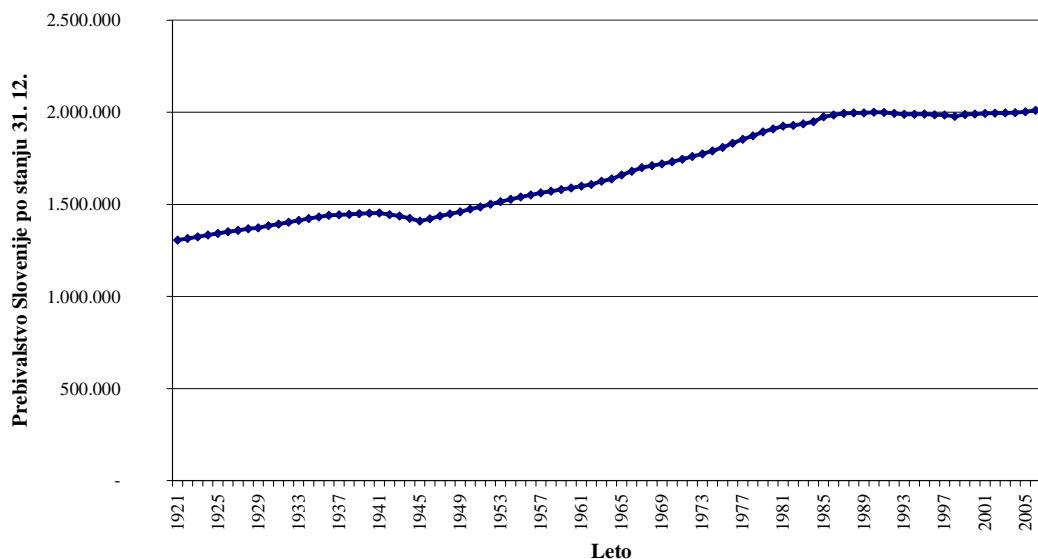
1.3 Rodnost v Sloveniji

V tem podpoglavju bom preučila rodnost v Sloveniji. Pogledali bomo, kako se trenutno večja število prebivalcev Slovenije predvsem na račun priseljevanja in manj na račun števila živorojenih slovenskih otrok ter kakšne številke nam kažejo projekcije EUROPOP2008, ki kljub napovedanemu povečevanju rodnosti postavljajo začetek zmanjševanja našega prebivalstva v leto 2019.

1.3.1 Pregled gibanja prebivalstva

Slika 13 kaže naraščanje prebivalstva Slovenije med letoma 1921 in 2007, ko je po podatkih SURS-a zraslo z 1,3 na 2 milijona prebivalcev. Viden je trend konstantne rasti z občasnimi padci. Opazneje se je prebivalstvo Slovenije zmanjšalo med drugo svetovno vojno in v obdobju po osamosvojitvi Slovenije. Po osamosvojitvi se je začelo večati šele z letom 1998.

Slika 13: Prebivalstvo Slovenije na dan 31. 12., 1921-2007

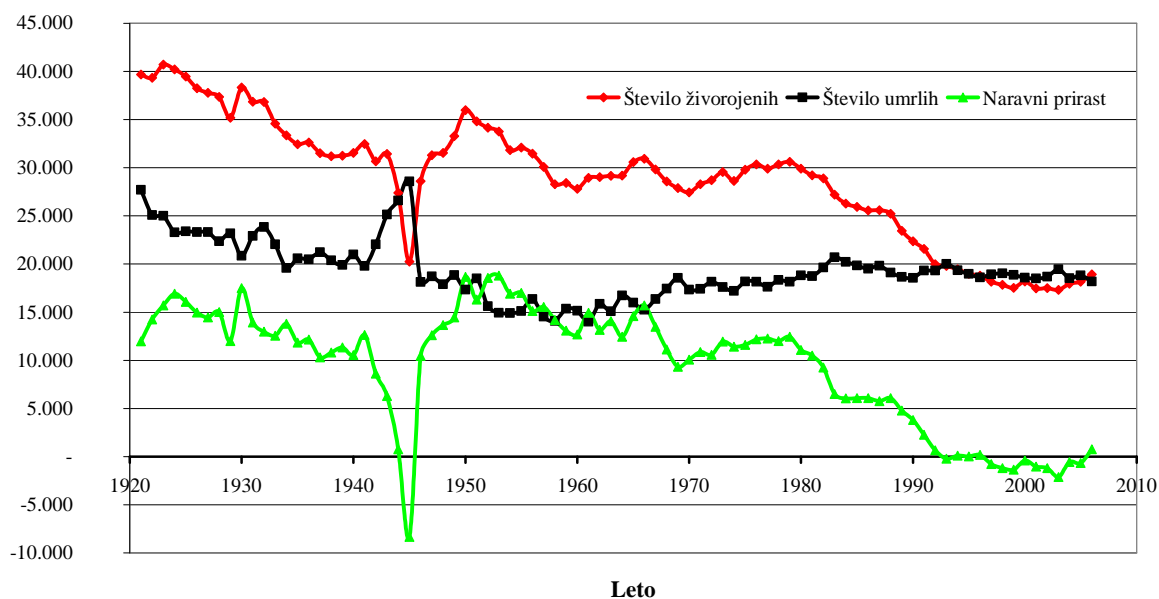
Vira: Statistični letopis Republike Slovenije 2007, 2007, str. 82-83, tabela 4.5 in T. Žnidaršič, Živorojeni otroci, Slovenija, 2007, 2008, str. 1.

Slika 14 prikazuje gibanje živorojenih, umrlih in naravnega prirasta v Sloveniji med letoma 1921 in 2007. Po podatkih iz Statističnega letopisa 2007 (2007, str. 82-83) je število umrlih leta 1992 prvič po drugi svetovni vojni preseglo število rojstev, vendar se je »izumiranje« Slovencev začelo že prej. Po letu 1950, ko je bil dosežen višek rojstev na leto s 35.992, se je začela rodnost zmanjševati. Leta 2003, ko je število živorojenih otrok doseglo najnižjo točko v vsem preučevanem obdobju, je bilo rojenih le še 17.321 otrok, torej za polovico manj. Po tem letu se število živorojenih otrok povečuje in je v letu 2007 znašalo 19.823, kar je za 4,2 odstotka porodov več kot leta 2006 (Žnidaršič, 2008, str. 1). Večanje števila rojstev je predvsem posledica spremembe koledarja rojevanja (po 30. letu) in rojevanje številčne generacije iz 70 let 20. stoletja (Kociper, 2007, str. 5). Nekaj časa se bo število rojstev še rahlo povečevalo, ko bodo začele rojevati manjše generacije žensk (zaradi hitrega zniževanja rodnosti po letu 1980), pa se bo slednje začelo zmanjševati.

Število umrlih se je po podatkih Statističnega letopisa (2007, str. 82-83) (razen večjega porasta med drugo svetovno vojno) zmanjševalo do leta 1961, ko je doseglo dno z 14.013 umrlimi, nato pa je število umrlih v manjših valovih raslo do leta 1983, ko je umrlo 20.703 ljudi. Do leta 1990 (18.555 umrlih) je umrljivost zopet padala, po tem letu pa se je gibala okrog povprečnega števila 18.929 umrlih oseb. V letu 2006 je umrlo 18.180 oseb.

Naravni prirastek se je po podatkih Statističnega letopisa (2007, str. 82-83) od leta 1921 zniževal do leta 1945, ko je dosegel najnižjo točko v preučevanem obdobju (-8.333). Po drugi svetovni vojni se je naravni prirastek zviševal do leta 1953, ko je dosegel vrh z 18.806 osebami, nato pa se je v valovih zmanjševal do leta 1993, ko je z -219 osebami dosegel drugo najnižje dno po letu 1945. Naravni prirastek je od leta 1993 do 2006 vseskozi negativen razen manjših pozitivnih vrednosti v sredini 90 let 20. stoletja (med letoma 1994 in 1996). V letu 2006 je bil naravni prirastek prvič po letu 1996 zopet pozitiven z vrednostjo 752.

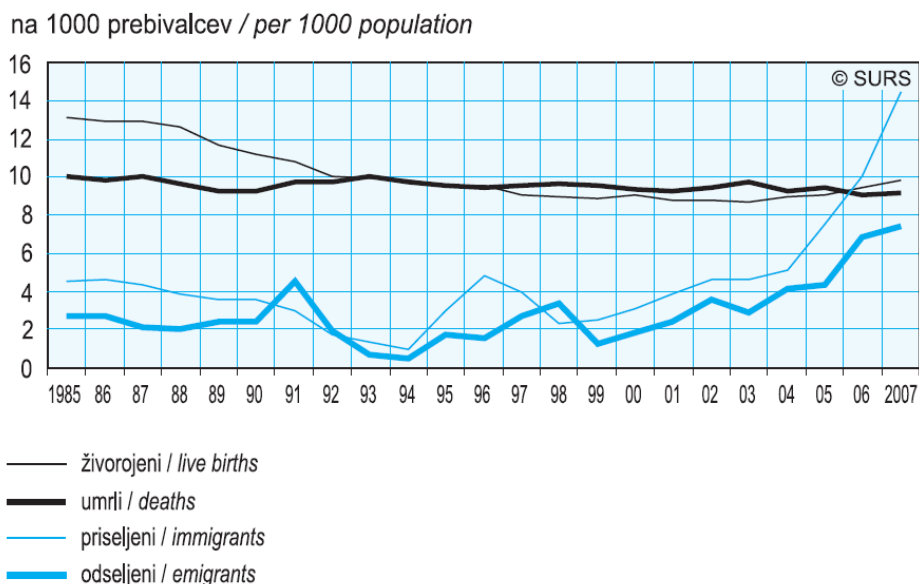
Slika 14: Število živorojenih otrok, število umrlih in naravni prirast v Sloveniji, 1921-2006

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2007, 2007, str. 82-83, tabela 4.5.

Med letoma 1975 in 1982 so priseljenci prispevali kar 40 odstotkov prirasta prebivalstva (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1041). Slika 15 ponazarja naravni in selitveni prirast v letih med 1985 in 2006. Medtem ko število živorojenih vseskozi pada in je število umrlih bolj ali manj enako, je pri selitvah gibanje bolj razgibano. Število odseljenih je preseglo število priseljenih le v letih 1991 in 1998, sicer pa je selitveni prirast pozitiven in narašča¹⁴.

Slika 15: Naravni in selitveni prirast, Slovenija, 1985-2006

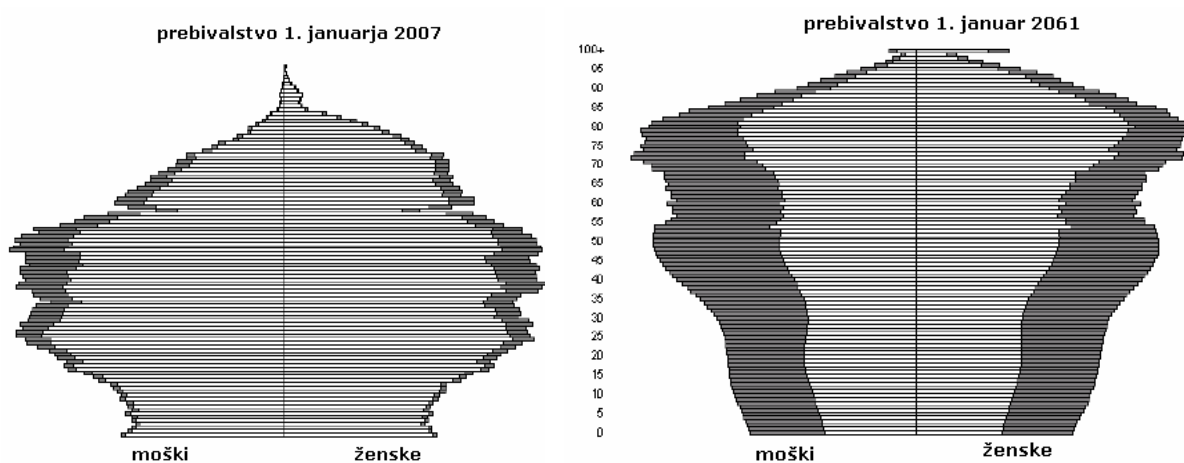
Vir: Slovenija v številkah 2008, 2008, str. 16.

¹⁴ Priseljivanje zelo vpliva na končno število prebivalcev. Število prebivalcev Slovenije je npr. v letu 2007 naraslo predvsem na račun tujih državljanov s prijavljenim začasnim prebivališčem, ki s povečanjem za 14.120 oseb v tem letu predstavljajo 91,2 odstotka rasti prebivalstva Slovenije. Konec leta 2007 je v Sloveniji živelo 36.578 tujih državljanov s prijavljenim začasnim prebivališčem, tujcev s prijavljenim stalnim prebivališčem pa je bilo 32.043 (Kalin, 2008, str. 1).

Eurostatove projekcije kažejo, naj bi se prebivalstvo Slovenije s sedanjih 2,02 milijona povečevalo do leta 2019, ko bi doseglo 2,06 milijona. S tem letom naj bi se začelo vztrajno postopno zniževanje prebivalstva na 1,76 milijona v letu 2060. Rodnost naj bi se s sedanjih 1,32 otroka na žensko v rodni dobi povečala na 1,52 v letu 2060. Tako skromno pričakovano povečevanje rodnosti je skupaj z daljšim pričakovanim trajanjem življenja ob rojstvu¹⁵ in razmeroma skromnim pričakovanim selitvenim prirastom¹⁶ vplivalo na projekcijo, ki napoveduje upadanje Slovencev že v tretjem desetletju tega stoletja (Vertot, 2008a, str. 1-2).

Starostna piramida po projekcijah EUROPOP2008 kaže staranje prebivalstva, ki je značilno za celotno Evropo, in slabšanje razmerja med aktivnim in vzdrževanim prebivalstvom. Deleža oseb, starih 0-14 let in 15-59 let, naj bi se do leta 2060 zmanjšala za 1,1 oz. 16,7 odstotne točke, deleža oseb, starih 60 let in več ter 80 let in več, pa naj bi se povečala za 17,8 oz. 10,6 odstotne točke (Vertot, 2008a, str. 1-2). Na sliki 16 vidimo, kako je naša starostna piramida romboidna in s tem podobna evropski. Po predvidevanjih se bo število prebivalcev v starosti, ko se ljudje upokojujejo, v Sloveniji v prihodnje še močneje povečevalo, medtem ko se bo število mladih krčilo.

Slika 16: Prebivalstvo po petletnih starostnih skupinah in spolu ter posledice integracije, Slovenija, 1. 1. 2007 in projekcija EUROPOP2008, 1. 1. 2061

Vir: EUROPOP2007, 2007, str. 18.

Katarina Nemanič v članku Kaj storiti, da bo več otrok? (2005, str. 6-8) povzema ugotovitve Janeza Malačiča, profesorja na Ekonomski fakulteti, ki pravi, da je rodnost v Sloveniji začela padati že v začetku 80 let 20. stoletja. Do takrat se je rodilo okrog 30.000 otrok letno, od tega polovica deklic, takrat rojene deklice pa bodo v rodni dobi (če bi upoštevali rodnost 1,2 otroka

¹⁵ Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu naj bi se po projekcijah EUROPOP2008 za moške povečalo s 74,7 leta v letu 2008 na 83,7 leta v letu 2060, za ženske pa z 81,9 leta na 88,8 leta v istem obdobju (Vertot, 2008, str. 2).

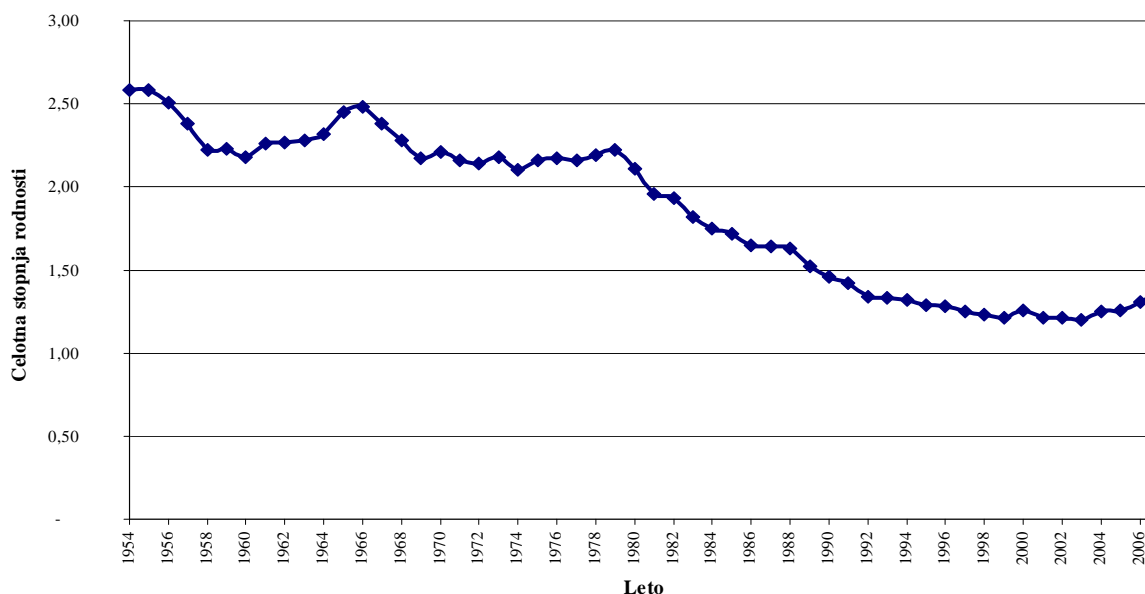
¹⁶ Letni selitveni prirast naj bi se po projekcijah EUROPOP2008 postopoma zmanjševal iz začetnih 6.000 oseb letno na 2.300 oseb letno v letu 2060 (Vertot, 2008, str. 2).

na žensko) rodile le osem do devet tisoč deklic. Na žalost je te demografske trende oblast v 80 in 90 letih 20. stoletja ignorirala. Po Malačičevi srednji projekciji naj bi imela Slovenija leta 2040 le 1.749.000 prebivalcev, od tega naj bi bilo starejših od 65 let kar 24-27 odstotkov (teh je bilo v letu 2004 okrog 14 odstotkov). OZN nam je napovedal le še 1,5 mln. prebivalcev. Eurostatove napovedi predvidevajo kar 150.000 delovno sposobnih manj. Začetek upadanja populacije pa so postavili v leto 2012. Po Malačičevem mnenju je rušenje medgeneracijske pogodbe in solidarnosti v prihodnosti skoraj nujno, saj nas po napovedih čez 200 let ne bo več (Nemanič, 2005, str. 7).

1.3.2 Stopnje celotne rodnosti v Sloveniji

Stopnje celotne rodnosti v obdobju 1954-2007 (slika 17) so se večinoma zmanjševale, pri čemer od sredine 60 let 20. stoletja kažejo skoraj konstanten upad, od začetka tega stoletja rahlo naraščajo. Do leta 1980 so presegle vrednost 2,1, v letu 1981 pa so se spustile na vrednost 1,96¹⁷. Drastično nižanje stopenj celotne rodnosti je trajalo do sredine 90 let 20. stoletja, ko se je začelo upadanje upočasnjevati. Od začetka 80 let 20. stoletja, ko so padle pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva, in se je rojevalo manj otrok, kot je Slovencev umrlo, slednje te ravni niso več presegle. Projekcije EUROPOP2008 kažejo, da je kljub rasti brez zelo drastičnih sprememb v rodnem vedenju, ki so malo verjetne, tudi ne bodo presegle. V letu 2007 je stopnja celotne rodnosti znašala le 1,38¹⁸ (Žnidaršič, 2008, str. 1).

Slika 17: Stopnja celotne rodnosti, Slovenija, 1954-2007

Viri: M. Ilič et al., *Prebivalstvo Slovenije 2004 in 2005, 2007*, str. 60, tabela 2.2, *Statistični letopis Republike Slovenije 2007, 2007*, str. 85, tabela 4.9, T. Žnidaršič, *Živorajeni otroci, Slovenija, 2007, 2008*, str. 1.

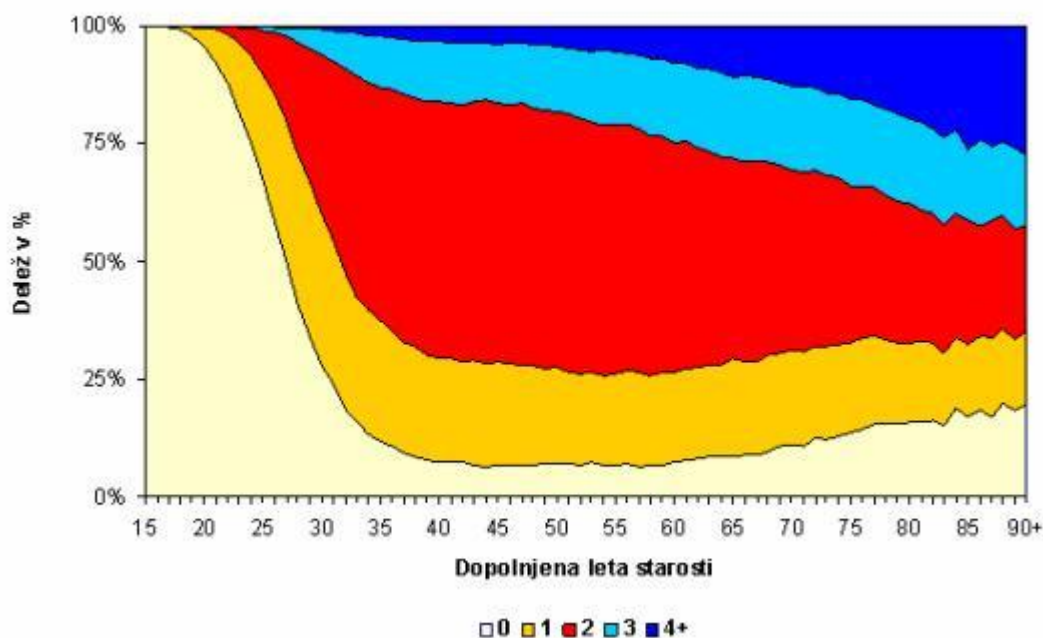
¹⁷ Takrat je tudi neto stopnja obnavljanja padla pod 1, tako Slovenke v rodnem obdobju v povprečju ne nadomestimo niti same sebe (Štefančič, 1999, str. 5).

¹⁸ McDonald (v *Europe's Demographic Future: Facts and Figures, 2007*, str. 16) je izračunal, da v stabilnem prebivalstvu s stopnjo celotne rodnosti 1,3, prebivalstvo pada s stopnjo 1,5 odstotka letno. Če so drugi dejavniki nespremenjeni, bi takšno prebivalstvo v 100 letih padlo na manj kot četrtino prvotne velikosti.

Če primerjamo deleže porodnic po zaporednem porodu, je polovica žensk v letu 2006 rodila prvič (50,3 odstotka), dobra tretjina drugič (35,5 odstotka). Le dobra desetina žensk (10,6 odstotka) je rodila tretjič, žensk, ki so rojevale četrtič ali več, pa je 3,6 odstotka (Markelc Nered, 2007, str. 6).

Na sliki 18 vidimo, koliko živorojenih otrok so rodile ženske istih starostnih skupin do popisa v letu 2002. V zadnjih 70 letih se je najbolj povečal delež žensk, ki so rodile dva otroka, delež žensk z enim otrokom se v obdobju zadnjih petdesetih let bistveno ni spreminjal, s povečevanjem starosti pa se povečuje delež žensk, ki niso rodile nikoli (vsaka 5. ženska, rojena ob koncu 19. stoletja, v primerjavi z vsako 15. iz generacije 1957-1961). V Sloveniji je le 1,5 odstotka mater rodilo več kot 6 otrok. Večinoma živijo v pomurski in koroški regiji, najmanj pa jih je v obalno-kraški regiji (Žnidaršič, 2007, str. 1).

Slika 18: Ženske po starosti in številu živorojenih otrok, Slovenija, popis 2002

Vir: T. Žnidaršič, *Materinski dan*, 2007, str. 1.

Černič - Istenič (1994, str. 75-76) je opazila, da število končnega potomstva generacij žensk, ki so bile rojene že od leta 1930 dalje, ne zadošča več za enostavno obnavljanje prebivalstva. Rodnost v Sloveniji se je ohranjala nad ravni enostavnega obnavljanja prebivalstva tako dolgo v primerjavi z drugimi evropskimi državami¹⁹, ker se je do leta 1976 vztrajno nižala povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka²⁰. Trend zviševanja povprečne starosti ob rojstvu otroka se je pri nas začel šele leta 1976. Med letoma 1965 in 1976 se je povprečna

¹⁹ V večini današnjih najrazvitejših držav je splošna stopnja rodnosti začela padati v zadnji četrtini 19. stoletja (Štefančič, 1999, str. 7).

²⁰ Starostna struktura porodnic je pomemben dejavnik rodnosti, saj je rodnost povezana z biološko zmožnostjo ženske, da ima otroke. Pozneje kot se zanje odloči, manjša je verjetnost, da bo zanosila in rodila zdravega otroka. In tudi če otroke že ima, je pri starejših porodnicah manjša verjetnost, da se bo odločila za dodatne porode.

starost prvorodk vseskozi zniževala; od 24,2 leta leta 1965 na 22,7 leta leta 1976. Leta 1989 je ta znašala 23,7 leta, leta 1991 24,1 leta (Černič - Istenič, 1994, str. 75-76), leta 2007 pa je dosegla že 28,2 leta (Žnidaršič, 2008, str. 1).

Povprečna starost žensk ob porodu je bila v letu 2007 29,4 leta (pri čemer močno prednjači osrednjeslovenska regija s 30,1 leta v letu 2006), povprečna starost očetov pa 32,3 leta. Povprečna starost žensk ob prvem porodu je dosegla 27,7 leta, očetov pa 30,7 leta (Markelc Nered in Simončič, 2008, str. 1). Kot za druge države EU, je tudi za Slovenijo značilno, da se povečuje delež starejših porodnic, kar potrjuje tabela 1. V letu 2006 je bilo največ (39 odstotkov) porodnic starih med 25 in 29 let, 33-odstotni delež so zajemale porodnice stare med 30 in 34 let, sledijo porodnice stare med 20 in 24 let (14 odstotkov) in porodnice stare med 35 in 39 let (11 odstotkov), zanemarljiv pa je delež porodnic starih do 19 let in porodnic starih 45 let in več. Porodnic, mlajših od 20 let, je bilo leta 2006 le 1,5 odstotka, starejših od 35 let pa 13,1 odstotka (Markelc Nered, 2007, str. 6).

Tabela 1: Porodnice po starostnih skupinah ob porodu, Slovenija, 2006

Starost ob porodu [v letih]	Število porodnic	Delež porodnic [v odstotkih]
Do 19 let	277	1
20-24 let	2630	14
25-29 let	7272	39
30-34 let	6118	33
35-39 let	2076	11
40-44 let	349	2
45 let in več	16	0
Skupaj	18738	100

Vir: Mateja Markelc Nered, Perinatalni informacijski sistem Republike Slovenije, primerjava podatkov med regijami za leto 2006, 2007, str. 16.

Slovenke, rojene okoli leta 1875 (natančneje, 1873-1877), so rodile po statističnem povprečju 4,7 otroka, njihove hčere 3,3, vnukinje 2,1, pravnukinje, rojene v povojnem obdobju, le še 2,0 otroka (Žnidaršič, 2007, str. 1). Današnje Slovenke (podatek iz leta 2007) rojevajo v povprečju le še 1,38 otroka (Žnidaršič, 2008, str. 1), kar je veliko premalo, da bi ohranjale sedanje število slovenskega prebivalstva. Število žensk v rodni dobi že nekaj časa pada, nekoliko je poraslo število tistih med 25. in 35. letom starosti, ki običajno rodijo največ otrok. Število žensk v tem starostnem obdobju se bo začelo zmanjševati, zato čez desetletje pričakujemo upad števila otrok ob nespremenjeni stopnji rodnosti in nizkem priseljevanju. Brez sprememb na tem področju bo sredi stoletja število Slovencev manjše za polovico, mladi pa ne bodo mogli vzdrževati vse bolj starajoče se družbe (Fridrih, 2008, str. 24).

2 DEJAVNIKI RODNOSTI

Po podatkih Eurobarometra 2001 si je Evropejka, ki je dokončala svoje rodno obdobje, v povprečju želela 2,3 otroka, dejansko pa je imela 2,1 otroka. Slovenke si po podatkih Strategije za dvig rodnosti v Republiki Sloveniji Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (2006, str. 12) v povprečju želijo 2,4 otroka. Glavni dejavniki za nastalo vrzel, ki jo običajno razlagamo v smislu ovir rodnosti, naj bi izhajali iz različnih kultur, načinov življenja in politike (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 27). Chesnais (1998, str. 83) trdi, da omenjena vrzel kaže na prikrito povpraševanje po podpori družini.

2.1 Idealna in dejanska rodnost

Preference do otrok ali norme glede idealne velikosti družine so pogosto predmet preučevanja, vendar jih je zaradi več razlogov težko meriti. Še posebej zaradi ključne razlike med idealom družbe kot celote in idealom posameznika. Še trši oreh pa je spreminjanje tega ideala skozi življenje. Gauthier in Philipov (2008, str. 14) ugotavljata, da bo verjetno najtežji izziv raziskovalcev v prihodnosti prav podrobnejši pregled širšega konteksta, v katerem se te nestabilne namere rodnosti oblikujejo, spreminjajo, uresničijo ali ne uresničijo, tako na mikroravni posameznika kot na makroravni družbe.

Tabela 2: Idealna in dejanska rodnost po regijah, 2006

Regija*	Stopnja celotne rodnosti	Mnenje anketiranca o idealnem številu otrok v družini na splošno	Osebni ideal o številu otrok v družini anketiranca	Vrzel = osebni ideal – popravljena stopnja celotne rodnosti
Nordijska regija	1,85	2,60	2,65	0,69
Francija	1,98	2,49	2,59	0,52
Angleško govoreča regija	1,87	2,69	2,76	0,68
Zahodna regija	1,57	2,18	2,23	0,48
Južna regija	1,37	2,27	2,31	0,80
Vzhodna regija	1,34	2,31	2,26	0,58

Legenda: *nordijska = Danska, Finska, Islandija, Norveška, Švedska; angleško govoreča = Irska, Velika Britanija, ZDA; zahodna = Avstrija, Belgija, Nemčija, Nizozemska, Švica; južna = Grčija, Italija, Portugalska, Španija; vzhodna = Belorusija, Bolgarija, Češka, Estonija, Gruzija, Madžarska, Latvija, Litva, Poljska, Romunija, Rusija, Slovaška, Slovenija, Ukrajina.

Vir: A. H. Gauthier in D. Philipov, *Can policies enhance fertility in Europe, 2008, str. 4, tabela 1.*

Stopnja celotne rodnosti iz leta 1998 (glej tabelo 2) se približuje ravni obnavljanja prebivalstva v nordijskih državah, v Franciji in v angleško govorečih državah EU. Je pa ta znatno nižja v vzhodni in še posebej v južni Evropi, kar odraža bodisi nižje preference ali

želje po otrocih bodisi težje ovire za rodnost. V tabeli 2 tudi vidimo, da je v državah, kjer je idealna velikost družine višja, tudi dejanska rodnost višja. V vseh šestih regijah pa je idealno število otrok v družini nad ravniyo obnavljanja prebivalstva. Identifikacija ovir za razliko med idealno in dejansko velikostjo družine je težko opravilo, s katerim se srečujejo demografi. Težava ni le v tem, da obstaja veliko razlogov (ekonomske, družbene, biološke ovire itd.), ki vodijo posameznike, da odlašajo z rojstvom otroka ali da omejijo velikost družine, ampak je tudi očitno tveganje za post hoc razmišljanje (to je racionaliziranje odločitve, ki so jo sprejeli v zgodnjem obdobju življenja) (Gauthier in Philipov, 2008, str. 5-6).

2.2 Splošne klasifikacije dejavnikov rodnosti

Dejavnikov, ki vplivajo na rodnost, je veliko. Vsi pa na rodnost ne vplivajo v enaki meri. Literatura nudi dva osnovna tipa razlag za padec rodnosti. Ekonomisti predlagajo **pristop racionalne izbire**, sociologi pa so se osredotočili na **spremenbe kulturnih in individualnih vrednot** (Europe's Demographic Future: Facts and Figures, 2007, str. 18). Pomembni dejavniki so tudi **spremenjena razmerja med moškimi in ženskami** in napredek na področju **izobraževanja žensk** ter njihovega **udeleževanja na trgu dela** (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 28).

Neposredni vzroki rodnosti po K. Davisu in J. Blaku, ki jih je Malačič (2000, str. 114) takole povzel, so:

- vzroki za vzpostavitev spolnih odnosov ali za njihovo odsotnost, ki vplivajo na dolžino dejanskega reprodukcijskega obdobja pri ženskah (odvisna od starosti vstopa in izstopa),
- vzroki za izpostavitve zanositvi, kamor uvrščamo plodnost/neploidnost, kontracepcijo, vzdržnost (kot posebno obliko kontracepcije) ter pogostost spolnih odnosov in
- vzroki, ki vplivajo na nosečnost in porod (smrtnost plodu zaradi neprostovoljnih in prostovoljnih vzrokov).

Posredni dejavniki rodnosti po Malačiču (2000, str. 115) pa so:

- biološki dejavniki, ki določajo telesno sposobnost za reprodukcijo (plodnost), in katerih pomen upada,
- ekonomski dejavniki, katerih pomen narašča, ker je posameznik vedno bolj vpet v ekonomske odnose v družbi in je od njih odvisno materialno stanje njegove celotne družine,
- družbeni dejavniki: družbenoekonomski položaj posameznika, ki je odvisen od njegove izobrazbe, poklica, ki ga opravlja, kraja, kjer biva, ter vloge, ki jo igra v družini. Pomen družbenih reprodukcijskih norm upada, ker si ljudje vedno bolj oblikujejo svoje lastne,

- kulturni dejavniki vplivajo na motivacijo za rodnost skozi javno mnenje, moralo, religijo ali kulturo rase oz. etnične skupine, ki ji posameznik pripada. Tudi njihov pomen se zmanjšuje,
- antropološki dejavniki so dejavniki človekovega bistva in smisla njegovega obstoja, ki z zavestnim odločanjem o rojstvih igrajo vedno večjo vlogo v rodnostnem vedenju človeka,
- psihološki dejavniki delujejo na rodnostno vedenje na treh ravneh:
 - na osebni psihološki ravni (stališča, motivi, čustva ipd.),
 - na ravni reševanja konfliktov v medsebojnih odnosih v manjših skupnostih in družini,
 - na socialnopsihološki ravni z družbenim ozračjem, javnim mnenjem, družbenimi normami in vrednotami.

Nizka rodnost v Evropi je po mnenju Černič - Istenič (1994, str. 16-22) posledica predvsem naslednjih procesov:

- napredek individualizma (odlaganje porok, povečevanje izvenzakonskih rojstev, razvez in deležev zaposlenih žensk),
- spremenjen odnos do otrok (daljše šolanje, zato so otroci dlje ekonomsko odvisni),
- neustrezna urejenost otroškega varstva,
- neustrezen odnos okolja do izpolnjevanja starševske vloge in
- prevelika obremenjenost žensk.

McDonald (2002/3, str. 422) omenja štiri teorije za padec rodnosti, ki se med sabo do določene mere prekrivajo, a ne izključujejo:

- teorija racionalne izbire,
- teorija zmanjševanja tveganja,
- teorija postmaterialističnih vrednot in
- teorija enakosti med spoloma.

Iz teorije racionalne izbire izhaja, da če želimo povečati rodnost, moramo povečati psihološke koristi ali znižati ekonomske stroške otrok (McDonald, 2002/3, str. 423). Teorija zmanjševanja tveganja v nasprotju s teorijo racionalne izbire predpostavlja, da so tako stroški kot koristi neznan, saj se lahko v prihodnosti spremenijo (McDonald, 2002/3, str. 425), zato z manjšim številom otrok zmanjšujemo morebitno prihodnje tveganje. Na to tveganje država zelo težko vpliva. Teorija postmaterialističnih vrednot se povezuje s teorijo drugega demografskega prehoda. Spremembe v družbenem in demografskem vedenju so posledica rasti vrednot samouresničenja, zadovoljevanja individualnih potreb, liberalizacije in osvobajanja od tradicionalnih sil avtoritete, še posebej religije (McDonald, 2002/3, str. 427). Zelo nizke stopnje rodnosti v razvitih državah danes McDonald (2002/3, str. 428-429) razlaga tudi z neusklajeno ravni enakovrednosti med spoloma v različnih institucijah v družbi

(družinskih in individualnih). V državah z zelo nizko rodno stopnjo je enakopravnost med spoloma v institucijah, ki obravnavajo ljudi kot posameznike (izobraževanje, zaposlovanje), visoka, medtem ko je v institucijah, ki obravnavajo ljudi kot člane družine (proizvodni odnosi (pogoji in oblike zaposlovanja), podporne storitve za družine, davčni sistem, socialna varnost in družina sama), nizka.

G. Hawthorn (v Kocijančič, 1997, str. 14) za znižanje rodno stopnjo v Evropi krivi predvsem boljša in lažje dostopna sredstva za nadzor rojstev in poenotenje socialnih okoliščin (med družbenimi razredi ne glede na versko pripadnost) ter preference ljudi do novega stila življenja, ki je zahteval veliko denarja in prostega časa. Zaposlovanje žensk in sprememba delitve dela in odgovornosti med spoloma sta botrovala odlaganju rojstev in manjšemu številu otrok v družini²¹.

2.3 Doktrina odgovornega starševstva

V medijih in med ljudmi se pojavlja doktrina t. i. odgovornega starševstva. Če naj bodo starši odgovorni, morajo svojemu otroku nuditi vse, kar je na voljo. Od didaktičnih igrarč, ki spodbujajo njegove intelektualne sposobnosti, do zdrave hrane, ki naj po možnosti ne prihaja iz trgovine, ampak z domačega vrta, in brezmejnne ljubezni z odsotnostjo kakršnega koli nasilja. To je neka idealna podoba o »idealnih starših«, ki nas omejuje, da se bojimo postati starši, ker menimo, da je za nas ta vloga prezahtevna. Odgovorno starševstvo je bolj izvedljivo v majhnih družinah z malo otroki kot v velikih družinah z veliko otroki, ker imajo starši omejeno količino denarja in časa. Posledica (pre)odgovornega starševstva je, da se rodi manj otrok, iz česar sledi spiralno gibanje, da manj otrok, kot se rodi, bolj cenimo tiste, ki se rodijo, več vlagamo vanje, dragocenejši so in vse bolj zahtevno je starševstvo.

Černič - Istenič (2007, str. 144) je preučevala predpostavko teorije drugega demografskega prehoda o zmanjševanju splošnega pomena otrok za starše na vzorcu univerzitetno izobraženih staršev v Sloveniji. Odkrila je, da se vrednost otrok za starše v naši družbi ne zmanjšuje, nasprotno, današnje starševstvo je predmet zelo visokih meril in pravil, ki zahtevajo visoke vložke staršev. S spreminjanjem družbenega konteksta postaja vedno zahtevnejše. Bolj kot so starši izobraženi, bolj je prisotno. Analiza kaže, da so otroci za današnje starše zelo pomembni in cenjeni in da imajo celo prednost pred starejšimi generacijami glede nege in varnosti. Poleg nege in varnosti jim nudijo tudi veliko materialnih dobrin, kot tudi časa in čustev. Intervjuji so pokazali, da se starševske obveznosti podaljšujejo v otrokovo odraslost in tako prevzemajo naloge drugih institucij. Starši morajo npr. otrokom pomagati pri reševanju stanovanjskega problema. Tako visoka merila starševstva se odražajo

²¹ Gams in Krivec (2008, str. 155) na podatkih o 147 državah in 95 spremenljivkah odkrivata, da je rodno stopnjo preprosto znižati: povečati je treba pismenost žensk ali dovoliti liberalizacijo in zmanjšati vpliv religije. Nasprotno, zvišati rodno stopnjo, je po njunem mnenju precej težje oz. v demokratičnih državah praktično nemogoče (npr. zmanjšati svobodo, zmanjšati pismenost ali izboljšati moralne vrednote).

v omejevanju otrok. Za polovico vprašanih je namreč en otrok dovolj (Černič - Istenič, 2007, str. 142).

V članku Kaj je dobro za otroka? je Johanna Romberg (2007a, str. 46-47) predstavila rezultate najboljše primerjalne razvojnopsihološke študije, izvedene na pobudo Heidi Keller, ki je zajela sedem držav, o tem, katera je »dobra mati«. V primerjavo so vzeli 250 mater (med 16. in 45. letom starosti) s približno 3 mesece starimi otroki. Strokovnjaki so jih intervjuvali in dokumentirali 100 minut vsakdana v enem tednu med njimi in njihovimi otroki (Romberg, 2007a, str. 46-47). Člani večkulturne skupine raziskovalcev so dognali, da v grobem obstajata dve šoli materinske ljubezni in vmesna kombinacija obeh vedenjskih modelov:

- prva šola poudarja samostojnost in je značilna za zahodne industrijske države,
- druga šola poudarja občutek za skupnost in je značilna za manj razvite države ter
- tretja šola, ki je prehodna mešana oblika obeh tipov vzgoje (značilna je za dežele na meji razvitosti).

Po mnenju dr. Petra Praperja²² otrok ne potrebuje idealnih staršev, ker jih ne bi nikoli dosegel, ampak le »povprečno dobre starše«, ki so z njim v dobrem odnosu. Pomembno je, da so naravni in ne igrajo idealnih staršev. Otrok namreč zelo zgodaj razume, da človeške slabosti, ki jih starši pokažejo, ne pomenijo, da ga nimajo radi, ampak so te le del človeške interakcije ob določenih dogodkih (Praper, 1995, str. 215). Biti morajo dovolj dobri, da so ljubeči in naravnani na otrokove razvojne potrebe, mu pa obenem postavljajo omejitve in si dovolijo zmote. Frustracije namreč otroku koristijo, da izkoristi svoje možnosti za iskanje rešitve iz težav (Praper, v Žiberna, 2007, str. 128).

2.4 Ekonomska teorija rodnosti

Pod vplivom doktrine odgovornega starševstva, ki narekuje, da imamo le toliko otrok, za kolikor smo sposobni skrbeti, da vsi živimo dovolj kakovostno, starši racionalno minimizirajo stroške in maksimirajo koristi svojih otrok v skladu s cenami, preferencami in dohodki, kar je ponazorjeno na spodnji shemi. Uresničitev zahtev odgovornega starševstva je po Černič - Istenič mogoča le, če smo ekonomsko samostojni (imamo stalne in zadostne dohodke), socialno zreli ter imamo rešeno stanovanjsko vprašanje (v Korbar, 2001, str. 10).

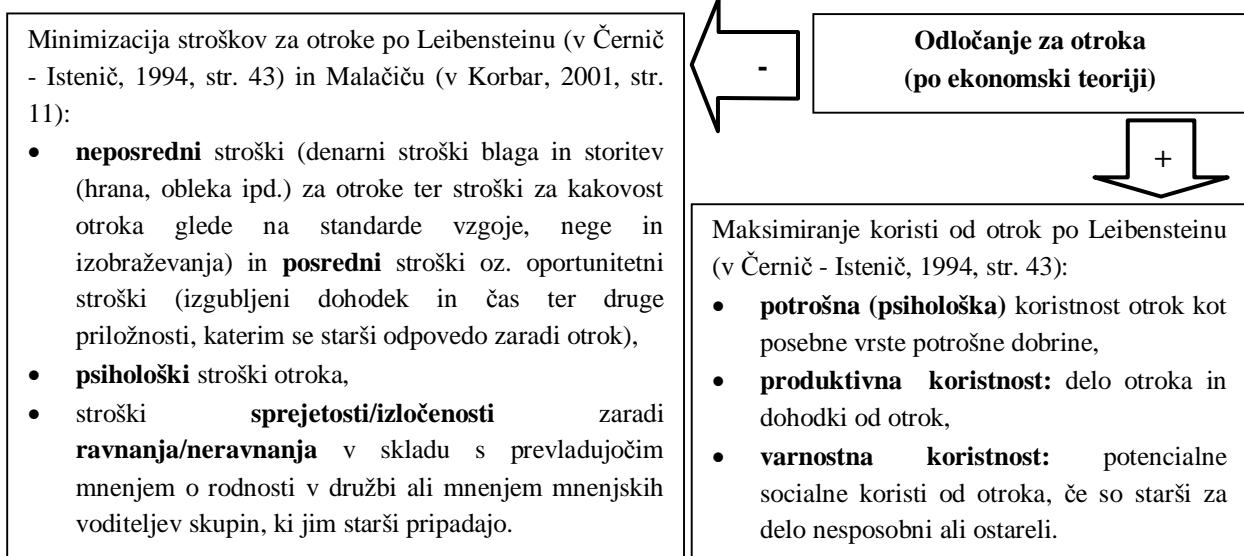
Po Leibensteinu (v Černič - Istenič, 1994, str. 42-43), ki je prvi formuliral ekonomsko teorijo rodnosti in s tem poskušal razložiti upadanje rodnosti med prvim demografskim prehodom, ločimo med neposrednimi (hrana, obleka, izobraževanje ipd.) in posrednimi stroški otrok (odpoved staršev dohodku in dejavnostim v korist otroka). Ko minimizirajo porabo za otroke, imamo po Malačiču (v Korbar, 2001, str. 11) v mislih tako porabo, ki pomeni stroške (na te

²² Dr. Peter Praper je redni profesor klinične psihologije in psihoterapije, sodni izvedenec za to področje in soustanovitelj inštituta za klinično psihologijo, psihoterapevt, supervizor in avtor uveljavljenega psihološkega presejalnega testa SPP-3, ki ga je razvijal deset let, in se danes uporablja tudi izven meja Slovenije.

družina ne more vplivati), kot porabo za kakovost otrok. Na porabo za kakovost otrok družina lahko do neke mere vpliva, je pa zelo odvisna od družbenoekonomskega položaja družine. Med kakovostjo in količino otrok po Černič - Istenič (1994, str. 41) obstaja močna negativna zveza. Razlog za visoke dosežke, ki izvirajo iz investicij v človeški kapital, in nizko rodnostjo v zadnjih 170 letih je v visoki mejni stopnji povračil investicij v otroke. Po Beckerju je tako visoko povračilo investicij glavni razlog za manj otrok pri bogatejših družinah (kljub pozitivnemu dohodkovnemu učinku) in za več otrok pri revnejših (Černič - Istenič, 1994, str. 41).

Po Leibensteinu (v Černič - Istenič, 1994, str. 43) poleg omenjenih denarnih in psiholoških neposrednih in posrednih stroškov starši postavijo na tehtnico odločanja o številu otrok še denarne in psihološke koristi in zadovoljstva zaradi dodatnega otroka. Leibenstein omenja tri vrste koristi od otrok: korist od otroka kot posebne potrošne dobrine (psihološka koristnost²³), ki je vir zadovoljstva, koristnost od dela ali od dohodka otroka in socialno varnost ostarelim in za delo nesposobnim staršem (slika 19).

Slika 19: Odločanje za otroke po ekonomski teoriji

Vira: H. Leibenstein v Černič - Istenič, *Rodnost v Sloveniji*, 1994, str. 43 in J. Malačič v U. Korbar, *Adolescentna rodnost v Sloveniji*, 2001, str. 11.

²³ Ženske zavestno tehtajo stroške in koristi enega otroka v primerjavi z drugimi (Romberg, 2007b, str. 32). Psihološka korist se manjša z višanjem vrstnega reda otroka (največji psihološki dobiček prinese prvi otrok) in s starostjo (pri enakih pogojih se starejša ženska težje odloči za naslednjega otroka od mlajše), zato se verjetnost rojstva z vsakim dodatnim otrokom in z vsakim dodatnim letom starosti ženske manjša (Šircelj, 2006, str. 45). McDonald (2002/3, str. 422-423) takole razvrsti psihološke koristi od otroka glede na vrstni red rojstva:

- prvi otrok da status starša, zagotovi nadaljevanje rodu, izpolni pričakovanja drugih, da imata starša otroka, ki ju bo ljubil, zabaval, izpolnjeval njihova pričakovanja ipd.,
- odločitev za drugega otroka je bolj odvisna od mnenja, da mora vsak imeti vsaj enega sorojenca, ali od želje po otroku nasprotnega spola,
- tisti, ki se odločijo za tretjega otroka, lahko menijo, da je prava družina le tista s tremi otroki, ali pa se še vedno trudijo za otroka tistega spola, ki ga še nimajo,
- tisti, ki se odločijo za četrtega otroka, imajo gotovo radi otroke.

2.5 Spreminjanje družin in gospodinjstev v EU

Način življenja v določenem gospodinjstvu ali družinski strukturi se med državami članicami EU razlikuje, vendar pa so določene spremembe opazne pri vseh. Te spremembe (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 27-31) zajemajo: podaljšano obdobje, ko otroci še živijo s starši, manj sklenjenih zakonskih zvez (te se zgodijo pozneje in se v povprečju prej končajo z razvezo), odlaganje rojstva manjšega števila otrok v poznejša leta, naraščanje partnerstev brez poroke in naraščanje nezakonskih rojstev, manjšanje gospodinjstev, povečevanje števila enostarševskih družin in prehod iz družine z enim dohodkom na družino z dvema dohodkoma.

Odrasli otroci v EU vse dlje ostajajo pri starših in si pozneje ustvarjajo svoje družine. Ta problem je še posebej prisoten v južni Evropi, kjer se odselitev od staršev pomika v 30. leta. Delno lahko razlike med severno in južno Evropo razložimo s podaljšanim izobraževanjem, delno pa s slabšimi možnostmi na trgih dela, stanovanj in posojil, ki otežujejo mladim odraslim ustvarjanje lastnega gospodinjstva (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 31). Leta 2005 je pri svojih starših v EU-25 živel še 66 odstotkov žensk in 78 odstotkov moških, starih 18-24 let (v Sloveniji 86 odstotkov žensk in 93 odstotkov moških). V starostni skupini 25-29 let pa je bilo žensk pri starših še vedno 28 odstotkov (v Sloveniji kar 47 odstotkov) in moških 42 odstotkov (v Sloveniji kar 69 odstotkov) (The life of men and women, 2008, str. 156).

To, da je sklenjenih **manj zakonskih zvez** in da je **zunajzakonska skupnost bolj pogosta**, dokazujejo podatki, da so v EU-15 v letu 2001 sklenili le 5 zakonskih zvez na 1000 prebivalcev, v primerjavi s skoraj 8 v letu 1970 (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 27). V 26 letih (1980-2006) se je število porok v EU-27 zmanjšalo kar za 23,9 odstotka, s 6,75 poroke na 1000 prebivalcev leta 1980 na 4,85 leta 2006 (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 12). Slovenija je imela leta 2004 med državami EU najmanj **sklenjenih zakonskih zvez** na 1000 prebivalcev (3,3). Leta 1954, ko je bilo sklenjenih 9,3 zakonske zveze na 1000 prebivalcev, se je poročilo trikrat več ljudi kot danes, leta 1984, ko je bilo 5,9 poroke na 1000 prebivalcev, pa se je poročilo le še dvakrat več ljudi kot danes (Ilič et al., 2007, str. 59, tabela 2.2). Slovenija je imela leta 2004 skoraj za polovico nižjo poročnost od Belgije, ki je s 4,2 sklenjene zakonske zveze zasedla predzadnje mesto. Poleg Belgije imajo nizko stopnjo poročnosti še Italija in Madžarska (4,3) ter Luksemburg (4,4). Največ zakonskih zvez na 1000 prebivalcev je sklenjenih na Cipru (7,2) in na Danskem (7) (Ilič et al., 2007, str. 48).

Tudi **starost ob poroki se zvišuje**. V dvajsetih letih se je povprečna starost prvič poročenih dvignila za skoraj 5 let; moških s 26 let v letu 1980 na 30 let v letu 2001 in žensk s 23 na 28 let (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 27).

Pari se **pozneje odločajo za otroke in jih imajo manj**. Ženske v državah EU-25 so v letu 2004 prvič postale matere v povprečju pri 28,3 leta. Iz leta v leto evropske ženske rojevajo starejše. **Povprečne starosti mater** in očetov ob rojstvu otrok se namreč povečujejo v vseh državah članicah EU. V šestih državah (Danska, Španija, Irska, Italija, Nizozemska in Švedska) je povprečna starost matere ob rojstvu vseh otrok v letu 2004 že presegla 30 let, v Sloveniji pa je bila 29 let. Med novopridruženimi članicami EU je bila povprečna starost žensk, ki rodijo prvega otroka, najvišja prav pri nas (27,5). Najmlajše ob rojstvu prvega otroka med deseterico novopridruženih držav EU-25 so bile ženske v Litvi in Latviji, in sicer so bile skoraj 3 leta mlajše od Slovenk (Ilić et al., 2007, str. 43). V dvajsetih letih se je povprečna starost evropskih prvorodk (EU-25) zvišala za skoraj 3 leta (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 27). Če vzamemo EU-15, se je v 25 letih (1980-2005) starost, ko si pari ustvarijo družino povečala za več kot 5 let; ženske s starostjo 23,3 leta 1980 na 28,8 leta 2005 in moški s starostjo 26 leta 1980 na 31,2 leta 2005 (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 24). V državah severne in zahodne Evrope se je v 60 letih 20. stoletja starost mater ob rojstvu prvega otroka zmanjševala, zato so po letu 1950 opazili največji porast rojstev (Kocijančič, 1997, str. 13). Pozneje se je ta starost dvigovala. K prelaganju rojstev otrok v poznejša leta najbolj prispeva dejstvo, da se ženske dlje šolajo, saj se je povečal njihov delež v višjem in visokem izobraževanju. Vedno več žensk pa se tudi zaposluje in želijo pred zanositvijo ustvariti kariero, kar zahteva čas. V EU-25 je znašala povprečna stopnja celotne rodnosti v letu 1990 1,6, v letu 2005 pa le še 1,5 (The life of men and women, 2008, str. 156).

Delež otrok, ki se ne rodijo poročenim staršem, se je v vseh državah EU-27 povečal (v povprečju s 6 odstotkov leta 1970 na 33,9 odstotka leta 2006), vendar različno. Tako je že vsak tretji otrok v EU-27 rojen zunaj zakonske zveze (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 25). Več kot polovica otrok se je leta 2004 zunaj zakona rodila v Estoniji in na Švedskem. Za države južne Evrope (Italija, Grčija) pa je značilen nizek delež nezakonskih otrok (okrog 10 odstotkov) (Busetta, 2003, str. 467). Najnižji v EU je bil na Cipru (3,5 odstotka) (Ilić et al., 2007, str. 44). V Sloveniji je po podatkih SURS-a (2008) leta 2007 znašal delež nezakonskih otrok 50,8 odstotka.

Povečevanje deleža nezakonskih otrok je povezano s spremembami v oblikovanju družin. V vseh državah EU se število zakonskih zvez znižuje, število zunajzakonskih skupnosti povečuje, obenem pa **raste število razvez zakonskih zvez** (povprečni delež razvez je v EU s 15 odstotkov porok v letu 1960 zrasel na 28 odstotkov porok iz leta 1980) (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 28). V letu 2006 je bilo v EU-27 več kot milijon razvez, kar pomeni eno ločitev vsakih 30 sekund. Zakoni so v povprečju trajali 13 let. Spremenilo se je tudi razmerje med porokami in razvezami. Če je bila še leta 1980 v EU-27 ena razveza na 4,6 sklenjen zakonske zveze, je v letu 2006 bila že ena razveza na 2,3 poroke. V 10 letih (1996-2006) je 10,1 milijona razvez vplivalo na več kot 15 milijonov otrok (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 27, 29 in 31). Medtem, ko je stopnja razvez v Italiji že od 70 let 20. stoletja dalje okrog 0,10 na 1000, se je tako v Franciji kot na Švedskem povečala na 0,51 in 0,35 v letu 1998. Busetta (2003, str. 468) trdi, da se

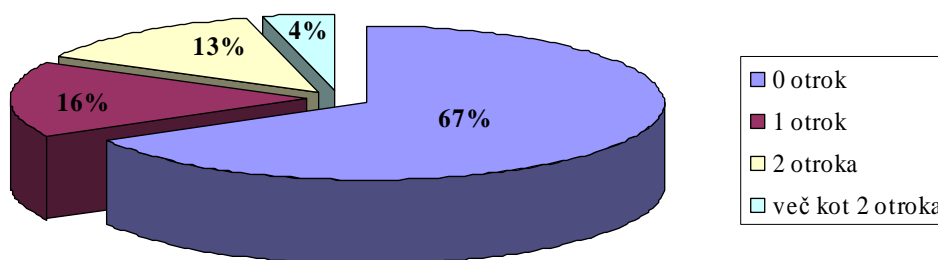
Italijanke ne ločujejo toliko zaradi ekonomske odvisnosti od moških, kar na Švedskem ni težava, ker je večina žensk zaposlenih in finančno neodvisnih, in ker so ukrepi države usmerjeni v podporo ženski zaposlenosti, otroci pa imajo zagotovljen dohodek ob prehodu iz dvostarševske v enostarševsko družino.

Manjšanje gospodinjstev je opazno v vseh državah EU, a ne povsod v enaki meri. Poleg tega se pojavljajo alternativne družinske oblike in nedružinska gospodinjstva. Povprečno gospodinjstvo v EU-27 je imelo v letu 2005 2,4 člana in se je v 25 letih od leta 1980, ko je imelo v povprečju 2,82 člana, zmanjšalo za 1,5 člana. Države z najmanjšimi gospodinjstvi so Nemčija (2,1 člana na gospodinjstvo), Danska (2,1), Finska (2,1) in Švedska (2,2), z največjimi pa Malta (3,2), Ciper (3,1), Romunija (2,9) in Španija (2,9) (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 32).

Tudi v Sloveniji se družini ne pišejo najboljše časi. Po podatkih SURS-a (oktober 2007) se je med letoma 1991 in 2002 število družin v primerjavi s predhodnimi desetimi leti (1981-1991) povečalo. Vendar je delež družin z otroki padel s 64,4 odstotka leta 1981 na 61,2 odstotka leta 1991, ob zadnjem popisu leta 2002 pa celo na 58,3 odstotka. Delež družin brez otrok, zakonskih parov in zunajzakonskih partnerjev je tako v desetih letih z 20,8 odstotka narasel na 23 odstotkov (Erzar, 2008, str. 15).

Slika 20 kaže, da kar dve evropski gospodinjstvi od treh nimata otrok (67 odstotkov). Od tistih gospodinjstev, ki otroke imajo, pa je kar polovica takih, ki ima le enega otroka. Le 17 odstotkov gospodinjstev ima 2 otroke ali več (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 35).

Slika 20: Razdelitev gospodinjstev v EU po številu otrok, 2008

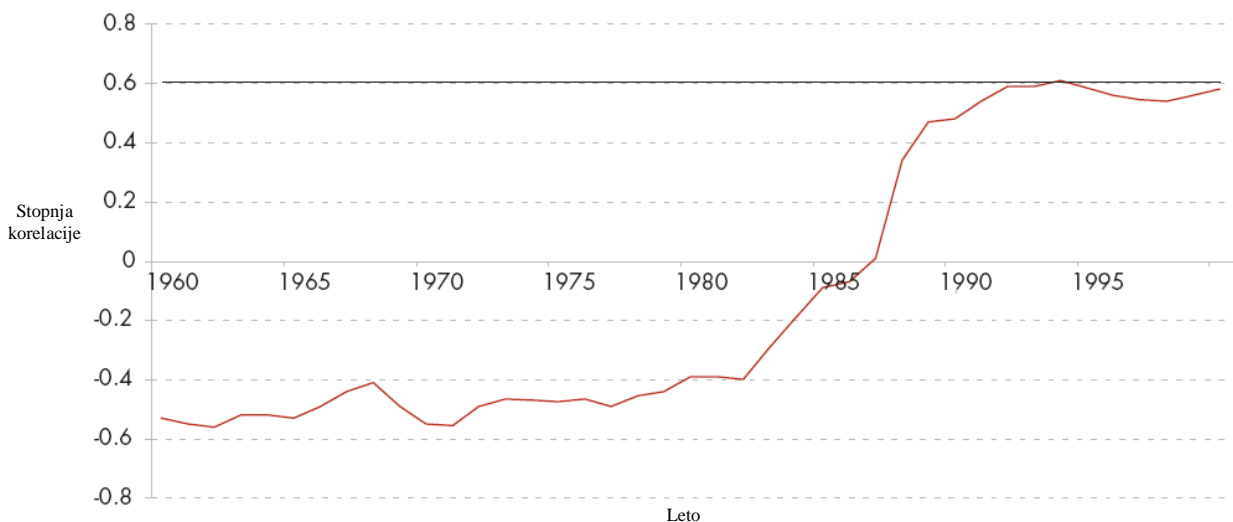
Vir: Institute for Family Policies, Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 35.

Poleg tega se **povečuje** tudi **število enostarševskih družin**. V letu 2001 je bilo v EU 9 odstotkov vseh gospodinjstev z odvisnimi otroki enostarševskih, pri čemer prevladujejo matere z otroki. Delež enostarševskih družin je najnižji v južni Evropi, najvišji pa v

Skandinaviji in v Veliki Britaniji (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 28). Golini (2003, str. 457) opaža, da se je družina, ki je bila sprva usmerjena v otroke, preoblikovala v družino, ki je usmerjena v par, in nato (še posebej v nordijskih državah) v družino, ki je usmerjena v posameznika, kjer se otrokove pravice obravnavajo enako kot pravice drugih posameznikov. Povečevanje števila enostarševskih družin je posledica naraščanja razvez in nezakonskih rojstev ter spreminjanja pomena poroke in spolnega partnerstva skozi življenje (Peters et al., 2004, str. 1, 6)

Prehod na model, kjer sta **oba starša v delovnem razmerju**, postaja v državah EU zaradi novih standardov življenja v gospodinjstvu splošno sprejet. Pričakovali bi, da večja vključenost žensk na trg dela znižuje rodnost, ker se ženske raje kot za otroke odločajo za kariero, vendar pa novejša raziskava kažejo, da je opaziti od sredine 80 let 20. stoletja dalje pozitiven odnos med zaposlenostjo žensk in rodnostjo. Ena od njih je študija OECD (slika 21), ki je primerjala rodnost z zaposlenostjo žensk v 21 državah OECD med letoma 1960 in 2000. Države z večjim deležem žensk na trgu dela so imele v zadnjih letih višje stopnje rodnosti. Rodnost je nizka le tam, kjer se morajo ženske odločiti med kariero in družino (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 30).

Slika 21: Korelacija med stopnjo celotne rodnosti in deležem žensk na trgu dela v 21 državah OECD, 1960-2000

Vir: The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 30.

Da je usklajevanje kariere z družino za ženske lažje, je pomembno poceni in dostopno otroško varstvo (še posebej za ženske s povprečnimi in nizkimi plačami). Poleg tega je potrebna tudi bolj uravnotežena delitev gospodinjanskega dela med moškimi in ženskami, da slednje ne nosijo prevelikega bremena plačanega in neplačanega dela (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 30).

2.6 Izobrazba, položaj žensk na trgu dela in enakopravnost v luči rodnosti

Stopnje zaposlenosti so višje za ljudi z višjo stopnjo izobrazbe, kar velja za ženske bolj kot za moške. V tabeli 3 vidimo, da ima ženska s terciarno izobrazbo skoraj dvakrat večjo možnost, da bo zaposlena, v primerjavi z žensko, ki ima manj kot srednjo izobrazbo. V zadnjih desetletjih so ženske pridobivale vse višjo izobrazbo tudi na račun nižje rodnosti v preteklosti²⁴. Za ženske z višjo izobrazbo in boljšim družbenoekonomskim položajem je bilo značilno, da imajo manj otrok od žensk v manj ugodnem položaju. Vendar pa novejša raziskava kažejo, da so se razmere obrnile. V nordijskih državah imajo npr. terciarno izobražene ženske v povprečju več otrok od manj izobraženih. Temu modelu po nekaterih raziskavah sledijo tudi druge evropske države, saj v zadnjih letih npr. špansko rodnost izboljšujejo prav bolj izobražene ženske, vendar bo potrebno za potrditev obrnjenega odnosa med izobrazbo in rodnostjo počakati na rezultate časovnega učinka izobraževanja. To se bo zgodilo, če je znižanje rodnosti le začasno, ker se rojstva otrok zaradi izobraževanja le preložijo v prihodnost in se rodnost takrat zopet zviša (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 30). Rønsen (2004, str. 278) pravi, da je pri vplivu na rodnost področje izobrazbe bolj pomembno od stopnje izobrazbe. Delež žensk brez otrok in delež žensk, ki se odločijo za več otrok, je pri ženskah z nizko ali pri ženskah z visoko izobrazbo na področju zdravstva in šolstva podobno zaradi prilagodljivega delovnega časa in relativno ravnega profila dohodka skozi delovno dobo.

Tabela 3: Delež zaposlenih, starih med 25 in 34 let, po spolu in izobrazbi, EU-15, 2003

Spol/Izobrazba	Manj kot srednja šola [v odstotkih]	Srednja šola [v odstotkih]	Visoka ali višja šola [v odstotkih]	Skupaj zaposlenih [v odstotkih]
Moški	80	84	88	84
Ženske	47	69	81	68

Vir: The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 30.

Zaposlenih žensk z majhnimi otroki (62,4 odstotka) je v EU precej manj kot moških (91,4 odstotka). Polovični delovni čas pa je izbralo 32,9 odstotka žensk v primerjavi s 7,7 odstotka moških. Ženske tudi v vsaj 10 odstotkih primerov pogosteje od moških vzamejo dopust za nego družinskega člana zaradi bolezni ali poškodbe (Vertot, 2008b, str. 3).

Ženske se odločajo za vse poznejše materinstvo. Dr. Vasilij M. Cerar je na Novakovih dneh 2007 (vseslovensko srečanje porodničarjev, neonatologov, babic in porodniških medicinskih sester) opozoril, da lahko zaradi poznejše nosečnosti pričakujemo vse več zapletov – med nosečnostjo in po njej. Današnja družba od ženske zahteva, da je izjemna tako v službi, na

²⁴ Hitro zniževanje rodnosti v razvitih deželah v 19. in v prvi polovici 20. stoletja je spremljalo zviševanje ravni izobrazbe, kar kaže na negativno povezanost med rodnostjo in izobrazbo. Do sredine 20. stoletja se je izobrazbena sestava Slovencev merila le z deležem nepismenih, ki se je zniževal. V letu 1880 sta bili nepismeni kar dve petini prebivalstva, starejših od 10 let, leta 1910 je znašal delež nepismenih 13,5 odstotka prebivalstva, leta 1931 5,6 odstotka, leta 1953 pa le še 2,7 odstotka (Šircelj, 2006, str. 102, 207).

poklicni poti, kot doma, kjer mora biti vrhunska žena, gospodinja in mati (Valič, 2007, str. 37). Zato je eden izmed poglavitnih vzrokov za nizko rodnost v razvitih državah danes neuskkljenost med spoloma v raznih socialnih institucijah. Ženske so zaradi materinstva postavljene v neenakopraven položaj na trgu dela v primerjavi z moškimi. Tudi zato se odločajo za manj otrok. Opažamo, da so v državah, ki nimajo ustreznih ukrepov za podporo enakim možnostim za ženske in je moški prispevek k skrbi za družino in otroke nizek, tudi stopnje rodnosti nizke.

V letu 2006 je Evropska komisija sprejela časovni načrt o enakosti med spoloma za obdobje 2006-2010, Evropski svet pa Pakt za enakost med spoloma²⁵. Kljub napredku na področju naraščanja števila ženskih univerzitetnih diplomantk, njihovi večji vključenosti na trgu dela in političnega soodločanja se neenakopravnost med spoloma še vedno čuti tako na trgu dela kot na področju delitve dela v gospodinjstvu.

2.7 Delitev dela v družini

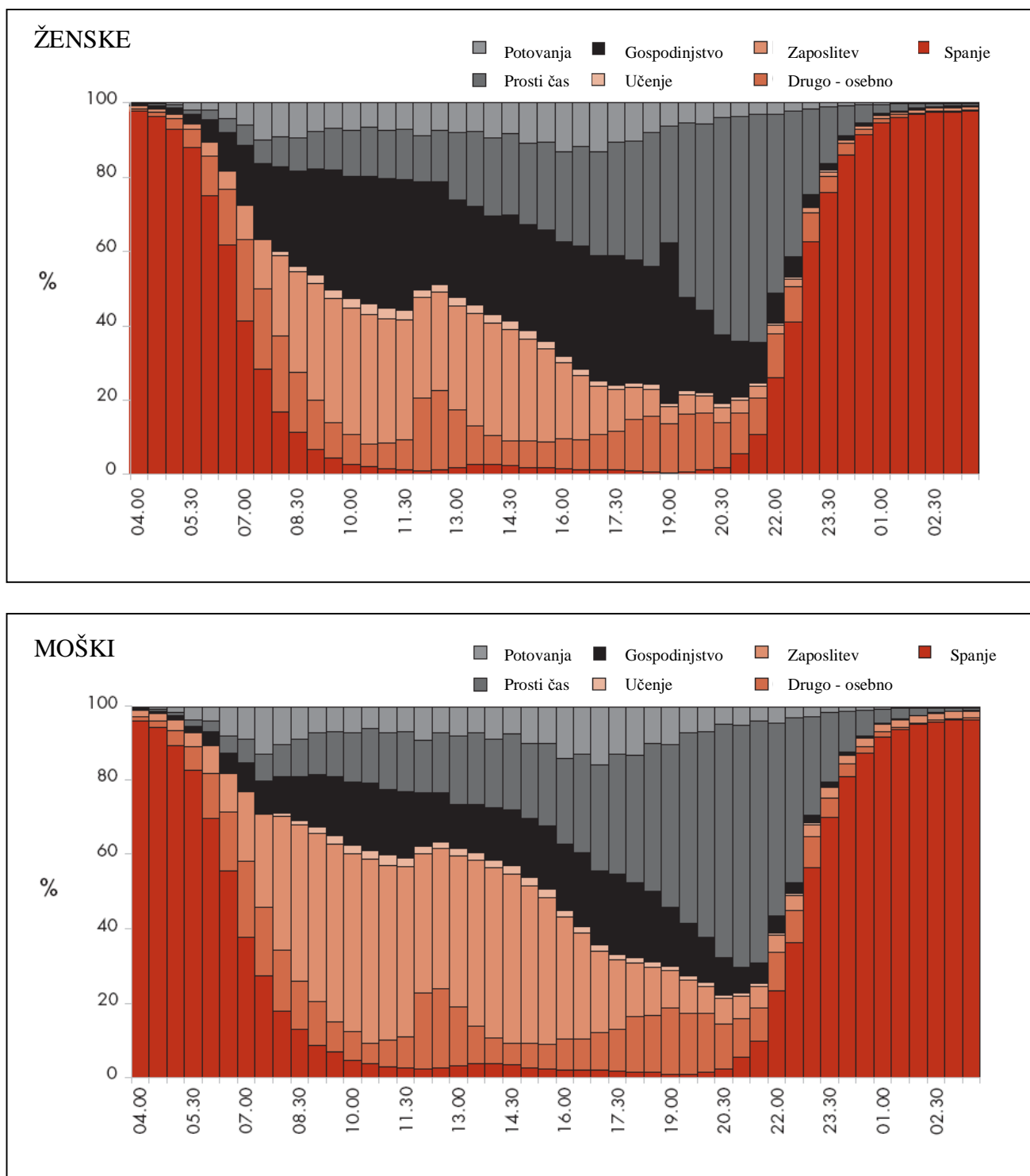
Žal se prehod na model, kjer sta oba starša v delovnem razmerju, ki je v zadnjih desetletjih postal bolj splošno sprejet v državah EU, še ne odraža v vzorcih porabe časa pri ženskah in pri moških. Pričakovali bi, da bodo zaradi spremenjene vloge žensk, ki se udelejuje tako doma (kot mati) kot v službi, oboji čas namenjali za približno enake stvari. Slika 22, ki ponazarja porabo časa moških in žensk (starih med 20 in 74 let) v 10 evropskih državah²⁶, kaže, da bo na povprečni delovni dan odrasla ženska porabila precej več časa za neplačano delo, še posebej za gospodinjska dela, kot odrasel moški. 28 odstotkov časa porabijo ženske za plačano in neplačano delo, medtem ko moški za to porabijo 27 odstotkov svojega časa. Moški v večini držav članic EU malo prispevajo k domačim in starševskim opravilom. Po raziskavi Eurobarometra iz leta 2004 84 odstotkov moških ni izkoristilo očetovskega dopusta, kljub temu da so bili o svoji pravici obveščeni. Vrzel med moškim in ženskim časom, ki ga posvečajo zaposlitvi in domačemu delu, je največja pri parih z otroki, še posebej pri tistih z otroki, mlajšimi od 6 let. Tri četrtine fizične nege otroka, mlajšega od 6 let, opravijo ženske (1,5 do 2 uri). Kljub temu da starejši otroci potrebujejo manj varstva in nege, ženskam še vedno ostane največji delež domačih opravil. Življenje v paru (čeprav brez otrok) pomeni več časa, prebitega ob gospodinjskih opravilih (še posebej za kuhanje, pranje in čiščenje), in sicer bolj za ženske (eno dodatno uro) kot za moške (pol ure)²⁷ (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 15).

²⁵ Zelena knjiga o demografskih spremembah v EU usmerja politiko za več otrok na način lažjega usklajevanja poklicnega in družinskega življenja družin. Ekonomska, politična in socialna enakopravnost omogoča, da se pari raje odločajo za več otrok (Vertot, 2008b, str. 1).

²⁶ Nacionalne raziskave porabe časa so med letoma 1998 in 2002 naredili v Belgiji, v Nemčiji, na Finskem, v Franciji, na Madžarskem, na Norveškem, na Švedskem, v Sloveniji in v Veliki Britaniji.

²⁷ Za otrokovo nego porabijo evropske ženske 2,7-krat več svojega časa (60 minut dnevno) kot moški (22 minut dnevno), Slovenke pa porabijo za to 2,5-krat več svojega časa (53 minut dnevno) kot moški (21 minut dnevno).

Slika 22: Poraba časa od ponedeljka do petka – odrasli moški in ženske v 10 evropskih državah, 2005-2006

Vir: The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 15.

Težave, ki jih Rosenbluth et al. (2002, str. 2-3) vidijo pri trenutnem položaju žensk, so, da ženske nosijo neprimerno večje breme reprodukcije od moških, da imajo od gospodinjskih del koristi tako ženske kot moški, dodatni zaslužek, ki izvira iz službe, nudi veliko možnosti, zato

Ženske poklicu namenijo manj časa kot moški (V EU: 176 minut dnevno ženske in 308 minut dnevno moški; v Sloveniji: 238 minut dnevno ženske in 320 minut dnevno moški) (The life of men and women, 2008, str. 203).

ni pravično, da ženske ostanejo doma z gospodinjskimi deli in skrbijo za otroke, ter da si nizkih stopenj rodnosti ženske v razvitem svetu ne izbirajo prostovoljno, ampak so te odraz težav, ki jih ženske doživljajo pri usklajevanju dela doma in v službi. Trg zmanjšuje plačo ženske za stroške za njeno zamenjavo za čas, ko skrbi za otroke in za družino. Da bi to prekinili, bi morali več bremena, povezanega z družino, prevzeti moški in družba nasploh (Rosenbluth et al., 2002, str. 4). Medtem ko je udeležba moških pri neplačanem delu do neke mere onkraj moči ukrepov družinske politike, močne regionalne in narodne razlike pomenijo, da se moški in ženske v različnih državah srečujejo z zelo različno realnostjo, ko razmišljajo o prvem ali naslednjem otroku (Gauthier in Philipov, 2008, str. 11).

2.8 Dejavniki rodnosti v Sloveniji

Upadanje rodnosti je po mnenju Černič - Istenič (1994, str. 79) povezano s socialnimi, ekonomskimi in družbenopsihološkimi procesi, ki so sprožili odlaganje rojstev. Spremenjen način življenja žensk (povečevanje nezakonskih rojstev, njihovo udejstvovanje v sferi produkcije in izobraževanja), poslabšanje materialnih pogojev življenja (upadanje števila dograjenih stanovanj) ter zaton moči religiozne ideologije (t. i. sekularizacija) so vplivali na odlaganje in posledični upad rojstev v Sloveniji (Černič - Istenič, 1994, str. 78-79).

V 90 letih 20. stoletja je negotovi gospodarski položaj v času tranzicije škodljivo vplival na rodnost. Po letu 2000 se je padanje števila rojstev z višjo gospodarsko rastjo ustavilo oz. se je število rojstev celo povečalo (Pavlič Damijan, 2006, str. 10).

Za to, da imajo ženske otroke pozneje, kot to omogoča narava, je v veliki meri odgovoren **sistem izobraževanja**. Če je ob popisu leta 1971 (glej tabelo 4) največ prebivalstva dokončalo le osnovno šolo (41,2 odstotka), kar 30 odstotkov pa ni imelo dokončane niti osnovne šole, je že ob popisu leta 1981 prevladovala populacija s srednješolsko izobrazbo (34,9 odstotka), ki se je v naslednjih dveh popisih (1991 in 2002) le še povečevala (na 54,1 odstotka v letu 2002). Prav tako se je povečal delež višje in visoko izobraženih (5,1 odstotka oz. 7,9 odstotka v letu 2002). Nasprotno se je zmanjševal delež tistih, ki so brez šolske izobrazbe in nimajo končane osnovne šole (le 7 odstotkov v letu 2002).

Tabela 4: Šolska izobrazba prebivalstva, starega 15 let ali več, v odstotkih, Slovenija, 2007

Izobrazba/Leto	1971 [v odstotkih]	1981 [v odstotkih]	1991 [v odstotkih]	2002 [v odstotkih]
Brez šolske izobrazbe in nedokončana OŠ	30,0	26,2	17,6	7,0
Osnovna šola	41,2	32,9	30,1	26,1
Srednja šola	25,5	34,9	43,4	54,1
Višja šola	1,3	2,8	4,6	5,1
Visoka šola	2,0	3,2	4,3	7,9
Skupaj	100	100	100	100

Vir: Slovenija v številkah, 2007, str. 24.

Podobne trende kot pri celotnem prebivalstvu zaznamo tudi pri ženskah. Delež žensk, ki študij nadaljuje na terciarni ravni (na višjih strokovnih šolah in visokošolskih zavodih), je v Sloveniji vsako leto večji. V študijskem letu 2006/07 je bilo v Sloveniji v terciarno izobraževanje vključeno kar 48,2 odstotka prebivalstva, starega 19 do 23 let, od tega je bilo kar 58,3 odstotka žensk. V letu 2006 je od tistih, ki so diplomirali na terciarni ravni, bilo kar 61,9 odstotka žensk (med diplomanti univerzitetnega študija 66,6 odstotka, med novimi doktorji znanosti 49,6 odstotka). (Vertot, 2008b, str. 2). Ker je narava izobraževanja v Sloveniji (kot tudi v mnogih državah EU) taka, da je veliko lažje študirati brez otrok, se struktura izobrazbe odraža na poznejšem rojevanju in na manjši rodnosti. Deleže porodnic po izobrazbi v letu 2006 kaže tabela 5. V letu 2006 je največ porodnic imelo srednješolsko izobrazbo (37 odstotkov), porodnic z visoko in višjo izobrazbo je bilo kar 31 odstotkov, sledile so jim porodnice s poklicno izobrazbo (17 odstotkov) in porodnice brez strokovne izobrazbe (3 odstotki). Za 12 odstotkov porodnic o izobrazbi nimamo podatka.

Tabela 5: Porodnice po izobrazbi, Slovenija, 2006

Izobrazba	Število porodnic	Delež porodnic [v odstotkih]
Visoka in višja	5819	31
Srednja	6853	37
Poklicna	3242	17
Brez strokovne izobrazbe	587	3
Neznano	2237	12
Skupaj	18738	100

Vir: Mateja Markelc Nered, Perinatalni informacijski sistem Republike Slovenije, primerjava podatkov med regijami za leto 2006, 2007, str. 22.

Strategija za dvig rodnosti v Republiki Sloveniji Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (2006, str. 13-15) vzroke za nizko stopnjo rodnosti Slovencev povzema po raziskavah Černič - Isteničeve (2004), Stropnikove (2002) in Uletove (2002 in 2003) o rodnostnem vedenju med mladimi in mladimi družinami. Mladi se za otroke odločajo na podlagi naslednjih dejavnikov:

- **spremenjena pričakovanja** mladih glede kakovosti življenja v smeri udobnega življenja, neodvisnosti, kariere (ker glavni kriterij delitve dobrin temelji na poklicnem položaju posameznika in njegovi uspešnosti) in osebnega razvoja,
- **ekonomski razlogi:** nezadostni in negotovi dohodki, slabe možnosti reševanja stanovanjskega problema,
- **norma (pre)odgovornega starševstva:** želja nuditi otrokom kakovostno življenje z veliko pozornosti, dobro izobrazbo in finančnim stanjem z ustreznima vzgojo in pomočjo otrokom v poklicnem ter življenjskem uveljavljanju zahteva veliko sredstev in naporov staršev, zato imajo mladi le toliko otrok, za kolikor so sposobni v nekih mejah kakovosti življenja poskrbeti in pri tem bistveno ne znižajo ravni lastne blaginje,

- **težave pri usklajevanju poklicnega in družinskega življenja**, pri čemer pomembno vlogo igra problematika varstva otrok, predvsem glede dostopnosti, stroškov in urnika vrtcev,
- **norma majhnega števila otrok** obstaja, narašča pa tudi odstotek ljudi, ki se odločijo za življenje brez otrok (teh je pri nas in v razvitem svetu okrog 20 odstotkov),
- **spreminjanje družbene vloge ženske**, ki se tudi zaradi svojega izobraževanja in poklicne vloge odloča za otroke v poznejših letih, spreminjanje organizacije življenja v družini in izven nje ter odnosa do otrok in njihovega načrtovanja, saj se z razvitostjo družbe povečuje uporaba zanesljivejše kontracepcije, splav pa je le izhod v sili in se z razvitostjo države njegova uporaba zmanjšuje.

Podoba slovenske družine se podobno kot podoba evropske družine številčno manjša. Število družin se sicer povečuje, a so manjše. Najpogostejši tip družine je poročen par z otroki. Sodobno jedro družine namreč sestavljata le dve generaciji – starši in otroci, pa še teh je vedno manj. Popis prebivalstva 2002 je pokazal, da četrtnina družin živi brez otrok, 37 odstotkov družin ima enega otroka, 33 odstotkov dva, 5,8 odstotka tri, 1,2 odstotka pa štiri ali več otrok. Več kot dva otroka ima le 7 odstotkov družin. Povprečna družina z otroki šteje 3,4 člana (Potočnik, 2007, str. 12). Dejavniki rodnosti v Sloveniji po Potočniku (2007, str. 12) so tako **objektivni** (premalo primernih stanovanj, visoka zaposlitev žensk, premalo prilagodljiv delovni čas, strah pred izgubo delovnega mesta, poklicna kariera žensk, krhkost zakonske zveze, šibka državna in politična podpora starševstvu in družini) kot tudi **subjektivni** (želja po otroku, vrednote bodočih staršev, osebna zrelost za odgovorno starševstvo, dobro razmerje med zakoncema oz. partnerjema).

Vernost pomembno vpliva na odločitev za rojstvo in število otrok. Po podatkih Toš (v Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1038) je vpliv religije²⁸ v Sloveniji majhen. Tabela 6 kaže, da ima le enega otroka več nevernih (22,3 odstotka) kot vernih (15 odstotkov), pri dveh otrocih so verni in neverni zelo izenačeni, večje število otrok pa ima več vernih, ki imajo v povprečju višje predstave o idealnem številu (Potočnik, 2007, str. 12).

Tabela 6: Vernost in velikost družine, Slovenija, 2007, v odstotkih

Število otrok	Dejansko število otrok		Idealno število otrok	
	Neverni	Verni	Neverni	Verni
0	31,4 %	25,1 %	0,9 %	0,2 %
1	22,3 %	15,0 %	3,9 %	3,7 %
2	38,1 %	37,8 %	64,4 %	50,3 %
3	7,0 %	16,5 %	28,5 %	36,5 %
4	0,9 %	3,9 %	2,1 %	7,2 %
5 in več	0,3 %	1,6 %	0,3 %	2,0 %

Vir: V. Potočnik, *Otroci so blagoslov*, 2007, str. 12.

²⁸ Razširjena je t. i. *a la carte* religija, saj je v začetku tega stoletja le 17 odstotkov ljudi redno obiskovalo cerkev (vsaj enkrat tedensko) (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1038).

3 DRUŽINSKA POLITIKA DVIGA RODNOSTI

Prebivalstvena politika je razmeroma nov pojav, ki po Malačiču (v Korbar, 2001, str. 27) vključuje vplivanje na rodnost, smrtnost in selitve. V tem magistrskem delu se bom omejila na ukrepe, ki vplivajo na rodnost. V literaturi so največkrat omenjeni s terminom družinska politika, zato sem se odločila, da bom tudi jaz uporabila ta izraz. Vprašanje, ali naj države intervenirajo, da bi dosegle višjo rodnost, je kontroverzno, saj se vprašanje o otrocih večinoma smatra za zasebno stvar. Vendar podatki kažejo, da bi starši imeli več otrok, če se ne bi srečevali s finančnimi, službenimi in drugimi ovirami (Gauthier in Philipov, 2008, str. 1). Ukrepi družinske politike morajo biti kompleksni, celoviti, pravočasni, ustvarjalni, humani in racionalni, da so lahko učinkoviti (Korbar, 2001, str. 27). Biti morajo tudi dolgoročni, torej uvedeni za dovolj dolgo obdobje²⁹, da jih ljudje vzamejo za svoje. Reforme družinske politike morajo upoštevati povezavo med vladnimi ukrepi, makroekonomskimi razmerami in rodnostnim obnašanjem na ravni gospodinjstev (Grant, 2004, str. 1).

3.1 Trenutno stanje družinske politike v EU

Čeprav so negativni demografski trendi na različnih ravneh prisotni po vsej EU, se z njimi države različno spopadajo. V večini držav članic EU koncept družinske politike ni popolnoma določen in nimajo programov socialne politike, ki bi bili usmerjeni v cilje povečevanja dobrobiti družine. Namesto tega uvajajo serijo pravnih ukrepov, denarnih podpor in storitev, ki v okviru socialne politike naslavlja tudi družino. Golini opozarja, da družina in gospodinjstvo (kot subjekt teh ukrepov) nista jasno določena v času in prostoru, ker sta njuno oblikovanje in razpad podvržena globokim spremembam, o katerih sem že govorila. Golini za svojo študijo uporablja definicijo družine kot para z otroki, na katere se ukrepi družinske politike nanašajo (Golini, 2003, str. 449). Golini (2003, str. 458) pravi, da najnovejši instrumenti družinske politike niso ustrezni današnjemu času, ker so usmerjeni k bolj usklajenemu in olajšanemu družinskemu življenju članov družine, rodnost pa naslavlja zelo posredno.

Gauthier (v Golini, 2003, str. 450) loči med ožjo in širšo definicijo sestavin družinske politike. Ožja definicija sestavin družinske politike zajema bistvene »tradicionalne« sestavine, ki so:

- neposredni denarni transferi (npr. družinska nadomestila, stanovanjska podpora, štipendije za izobraževanje itd.),
- posredni denarni transferi (npr. davčne olajšave in subvencije),
- različne oblike starševskega dopusta in nadomestila zanj,

²⁹ V Italiji so npr. leta 2003 uvedli 1.000 evrov za vsako mater, ki bi rodila drugega otroka. Že leta 2006 so s padcem Berlusconijske vlade nacionalno shemo opustili. V letu 2008 je z vrnitvijo oblasti Berlusconi zopet predlagal obnovitev rodnostnih programov. Vsekakor tako hitre poteze pri ljudeh ne vzbujajo zaupanja (Shorto, 2008, str. 13).

- institucije otroškega varstva.

Širša definicija pa zajema naslednje sestavine družinske politike:

- »netradicionalne« sestavine:
 - nadomestila za nego starejših,
 - pokojninski prispevki za ljudi z družinskimi obveznostmi,
 - ukrepi v službi (prilagodljiv delovni čas, delo od doma itd.),
- družinsko pravo:
 - poročna zakonodaja,
 - zakonodaja glede razvez,
 - pravice partnerjev, ki živijo skupaj,
 - zakonodaja glede podpore otrokom,
 - zakonodaja glede splava in kontracepcije,
 - zakonodaja glede zlorab in nasilja,
 - zakonodaja glede dobrobiti otrok,
 - zakonodaja glede mladih prestopnikov itd.,
- storitve:
 - izobraževanje,
 - zdravstvo,
 - varne hiše za zlorabljene starše in otroke,
 - storitve za dobrobit otrok,
- drugi javni ukrepi:
 - javni prevoz,
 - zakonodaja glede priseljencev,
 - nadomestila in podpora za brezposelne,
 - izobraževanje.

V tem poglavju se osredotočam predvsem na opis trenutnih razmer v EU, ki se tičejo ožje Gauthierjeve definicije sestavin družinske politike, saj je širšo definicijo pri tem zaradi nedostopnosti podatkov in omejenosti s prostorom teže vključiti v pričujoče delo. Golini (2003, str. 452-453) se pri stroških otrok osredotoča na dve področji: finančne stroške otrok (neposredni in posredni denarni transferi in kolektivna zavest o rojstvih) ter stroške varstva in nege otrok v smislu časa in možnosti (vrtci in socialni ukrepi za zaposlene starše).

Če se omejim na ekonomsko teorijo rodnosti, ki v ospredje neodločanja za rojevanje postavlja prav stroške, povezane z otroki, v nadaljevanju naštevam, kako države lajšajo bremena staršev zaradi otrok. Družinska nadomestila so bila uvedena kot odgovor na širjenje revščine, ki je bila prisotna predvsem v večjih družinah, in kot rešitev za strah pred zmanjšanjem rodnosti (razpolovitev rodnosti med letoma 1870 in 1920 v mnogih evropskih državah) (Golini, 2003, str. 452). Rezultati kažejo, da bi bila revščina otrok precej višja, če podpor, vezanih na otroke, ne bi bilo. Socialna podpora za otroke je v mnogih državah EU izdatna, vendar pa na rodnost

poleg te vpliva tudi odločitev glede porabe časa in delitve domačih obveznosti (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 42).

3.1.1 Izdatki države za družine in otroke

Izdatke države za družine lahko merimo na več načinov. Najprej bom predstavila delež BDP, ki ga v EU namenjajo za družine in otroke, nato bom naredila prerez deležev izdatkov za socialne prejemke in predstavila obseg družinskih nadomestil na osebo (2005) in na družino z dvema otrokoma (2007) ter urejenost otroških dodatkov in drugih oblik družinskih nadomestil.

Delež BDP, ki ga države EU-25/27 in tudi Slovenija v povprečju namenjajo **za družino in otroke**, znaša od sredine 90 let 20. stoletja dalje okrog 2 odstotka BDP (European social statistics, 2008, str. 14 in 81). **Deleže izdatkov za socialne prejemke** po področjih za EU prikazuje priloga 2. Od 13 evrov, ki jih EU namenja za socialne izdatke, je šel leta 2004 le 1 evro družinam, kar predstavlja 7,7 odstotka vseh socialnih izdatkov. Kar 42 odstotkov socialnih izdatkov je šlo za starost, 29 odstotkov za zdravstvo in 8 odstotkov za invalidnost. Manj kot za družine je EU namenila le za brezposelne (6 odstotkov) in za primere, ko tisti, ki prehranjuje družino³⁰, umre (4 odstotke). Za druge oblike socialne izključenosti so šli 3 odstotki socialnih izdatkov (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 42). Izdatke za socialne prejemke v Sloveniji v letu 2004 (skupaj 6.228 mln. evrov) po področjih lahko v deležih razberemo iz priloge 3. Po podatkih iz publikacije Slovenija v številkah 2007 (2007, str. 22) je bilo v letu 2004 izdatkov za socialne prejemke po metodologiji Evropskega sistema statistike socialne zaščite (ESSPROS), namenjenih družini in otrokom, 8,6 odstotka, kar jih uvršča na tretje mesto za izdatki za starost (43 odstotkov) in izdatki za bolezen in zdravstveno varstvo (32,7 odstotka). Sledijo jim izdatki za invalidnost (8,1 odstotka), brezposelnost (3,1 odstotka), smrt hranitelja družine (1,7 odstotka) in druge oblike socialne izključenosti (2,8 odstotka). Rečemo lahko, da Slovenija za družino in otroke namenja približno enak delež socialnih izdatkov, kot ga za to področje v povprečju namenja EU. Sklepamo lahko, da dajejo tako Slovenija kot države EU v povprečju prednost starosti pred mladostjo (kar predstavlja segment družine in otrok). To gotovo ni spodbuden podatek za dvig rodnosti.

Med državami v EU so velike razlike v tem, kolikšen **delež BDP namenjajo za socialne izdatke** ali za **izdatke za socialno varnost, ki so namenjeni družinam in otrokom**. Nekatere države pri tem družinam dajejo prednost. V prilogi 4 so razvrščene države v EU glede na delež izdatkov za družino in otroke v BDP v letu 2005, poleg tega so dodani še deleži v BDP za socialne izdatke (brez izdatkov za družino in otroke). Države EU, ki so v letu 2005 za družino in otroke namenile več kot 3 odstotke BDP (kar je 40 odstotkov več od povprečja EU, ki znaša 2,1 odstotka BDP), so Danska (3,8 odstotka BDP), Luksemburg (3,6

³⁰ V nadaljevanju izraz hranitelj družine, kot ga uporabljajo v publikaciji Slovenija v številkah 2007.

odstotka BDP), Nemčija (3,2 odstotka BDP), Švedska (3 odstotke BDP), Finska (3 odstotke BDP) in Avstrija (3 odstotke BDP). Slovenija je v letu 2005 z 2 odstotkoma BDP namenila otrokom in družini malce manj od evropskega povprečja. Države, ki so v letu 2005 za ta namen dale manj kot 1,2 odstotka BDP, so Poljska (0,8 odstotka BDP), Malta (0,9 odstotka BDP), Bolgarija (1,1 odstotka BDP), Španija (1,1 odstotka BDP) in Italija (1,1 odstotka BDP) (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 44).

Koliko evrov so namenile države EU za **družinska nadomestila v letu 2005 na osebo**, je razvidno iz priloge 5. Države EU-27 za ta namen dajejo okrog 500 evrov na osebo letno, Slovenija za to namenja skoraj polovico manj (povprečno 278 evrov letno na osebo v letu 2005). Na tem področju so zelo velike razlike, saj Luksemburg in Danska zagotavljata družini na osebo povprečno čez 1.000 evrov, Poljska in Romunija komaj presežeta 50 evrov, Bolgarija pa 30 evrov. Povprečno so države EU namenile 3,5 odstotka več denarja za ta namen kot v letu 2004, vendar je rast med državami zelo neenakomerna (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 45). Pri primerjavi med državami ne smemo pozabiti, da 1 evro, ki ga npr. Nemčija daje svojim državljanom, ni vreden enako, kot je evro npr. v Bolgariji, saj so med njimi velike razlike v življenjskih stroških.

Družine v državah EU so pri prejemu **družinske podpore** glede na dohodke različno obravnavane. Povprečna družina z dvema otrokoma brez dohodkovnih omejitev je v letu **2007** dobila v Luksemburgu 471 evrov mesečno družinske podpore, v Nemčiji 308 evrov mesečno, na Irskem 300 evrov mesečno, v Belgiji 274 evrov mesečno, v Avstriji 271 evrov mesečno, na Danskem 249 evrov mesečno in na Švedskem 243 evrov mesečno. Enako velika družina je v istem letu z zelo ostrimi dohodkovnimi omejitvami dobila povprečno le 32 evrov mesečno na Poljskem, 25 evrov mesečno v Latviji in 23 evrov mesečno v Bolgariji. Povprečna družina s tremi otroki je v istem letu brez dohodkovnih omejitev dobila v Luksemburgu 833 evrov mesečno, v Belgiji 532 evrov mesečno, v Avstriji 500 evrov mesečno, na Irskem 485 evrov mesečno, v Nemčiji 462 evrov mesečno, na Švedskem 398 evrov mesečno in na Danskem 374 evrov mesečno. Enako velika družina je v istem letu z zelo ostrimi dohodkovnimi omejitvami dobila povprečno le 48 evrov mesečno na Slovaškem, 43 evrov mesečno v Latviji in 35 evrov mesečno v Bolgariji (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 46). Inštitut za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 46) pravi, da dohodkovne omejitve mnogim družinam v nekaterih državah, kot so Italija, Portugalska, Malta, Slovenija, Češka, Španija, Poljska in Bolgarija, preprečujejo, da bi dobile takšno družinsko podporo.

Otroški dodatki na odvisnega otroka v EU so v letu 2007 znašali v povprečju 125 evrov mesečno, so pa med državami precejšnje razlike v višini teh dodatkov in načinu prejemanja (tabela 7). Kar dve tretjini držav članic EU daje otroške dodatke univerzalno, pri preostalih pa je višina odvisna od dohodkov. Francija je rojstva spodbudila z določilom, da sta pogoj za otroški dodatek najmanj dva otroka. Te lahko starši v večini držav prejemajo do otrokovega 17. leta oz. do v povprečju 22. leta, če otroci študirajo ali so brezposelni. Države, ki

podaljšanja ne omogočajo, so: Nizozemska, Finska, Italija, Španija, Danska, Francija, Romunija in Bolgarija (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 47).

Tabela 7: Otroški dodatki na odvisnega otroka v EUR, države EU, 2007

Država/Otrok	1. otrok [v EUR]	2. otrok [v EUR]	3. otrok [v EUR]	4. otrok [v EUR]	Dohodkovna meja
Luksemburg	216	255	362	302	univerzalnost
Nemčija	154	154	154	179	univerzalnost
Irska	150	150	185	185	univerzalnost
Belgija	93	181	258	258	univerzalnost
Avstrija	129	142	229	191	univerzalnost
Danska	125	125	125	125	univerzalnost
Švedska	116	127	155	211	univerzalnost
Finska	100	111	131	152	univerzalnost
V. Britanija	112	75	75	75	univerzalnost
Nizozemska	77	77	77	77	univerzalnost
Francija	0	139	217	230	univerzalnost (>1 otrok)
Madžarska	47	55	75	59	univerzalnost
Ciper	37	50	161	227	univerzalnost
Litva	25	25	34	20	univerzalnost
Romunija	24	25	27	28	univerzalnost
Estonija	19	19	19	19	univerzalnost
Grčija	8	25	55	67	univerzalnost
Slovaška	16	16	16	16	univerzalnost
Latvija	11	14	10	21	univerzalnost
Italija	74	72	72	72	67.000 EUR letno
Portugalska	20	20	20	20	26.300 EUR letno
Malta	34	50	65	81	23.923 EUR letno
Slovenija	26	31	36	36	14.399 EUR letno
Češka	10	19	19	19	11.400 EUR letno
Španija	21	21	21	21	11.000 EUR letno
Poljska	16	16	16	16	4.752 EUR letno
Bolgarija	11	12	12	12	3.672 EUR letno

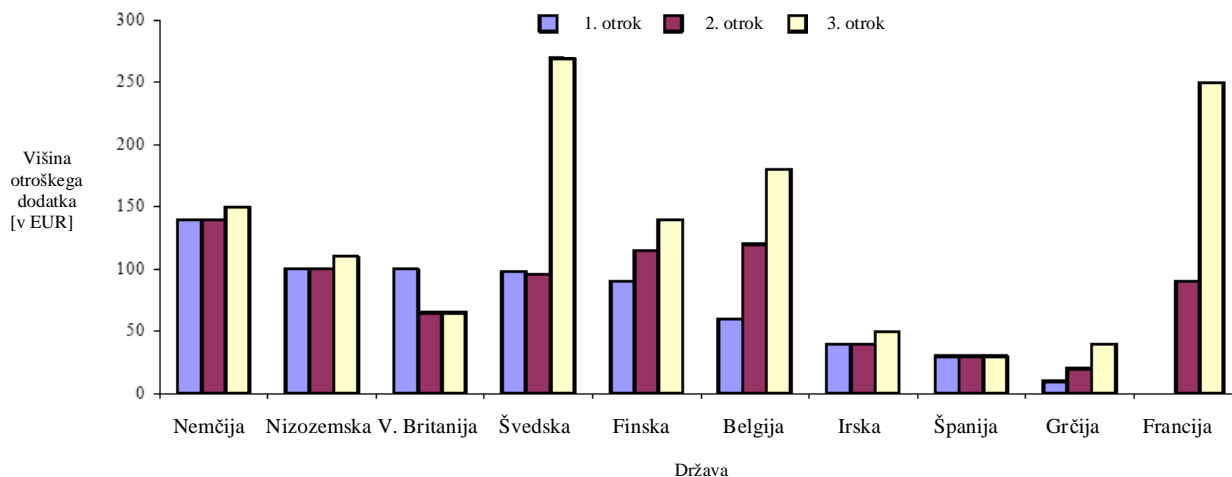
Vir: Institute for Family Policies, Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 47.

Seveda je za potrebe analize o rodnosti pomembno tudi to, kako je politika glede otroških dodatkov strukturirana, saj je v nekaterih državah progresivnost družinskih nadomestil glede na število otrok večja kot drugje³¹. Znesek otroških dodatkov variira glede na družinsko politiko (slika 23). Švedska namenja visoke otroške dodatke šele s tretjim otrokom, medtem ko družina za prva dva otroka dobi nadomestilo v višini povprečnega nadomestila EU. Francija veže znesek nadomestila na otrokovo starost, starši dobijo otroški dodatek šele z drugim otrokom, pri tretjem je višina nadomestila skoraj tako visoka kot na Švedskem. V

³¹ Golini poudarja, da je treba na otroške dodatke gledati kot na ukrep, ki je oprijemljiv, neposreden in razumljen kot podpora za otroke kot javno dobro, da se s tem staršem zmanjša stroške zaradi otrok. Otroški dodatki tudi zmanjšajo nepravilnost v smislu dohodkov in prihrankov ter bogastva pri parih z otroki (ti otroci bodo v prihodnosti nosili breme financiranja pokojninskega sistema v »Pay as you go« sistemu) in parih, ki se ne odločajo za otroke (Golini, 2003, str. 453).

Italiji so otroški dodatki vezani na dohodke, število članov družine in obliko družine, tako da v resnici ta nadomestila dobi zelo malo družin (Golini, 2003, str. 452).

Slika 23: Višina otroških dodatkov v EUR glede na število otrok v nekaterih državah EU, 1999

Vir: Naldini in Saraceno v Golini, *Low Fertility and Policy Responses in Some Developed Countries With Special Reference to Europe*, 2003, str. 452, graf 1.

Otroški dodatek, starševski dodatek, dodatek za velike družine, dodatek za vzgojo in varstvo otrok do tretjega leta, ki niso v vrtcu, in finančna pomoč pri izobraževanju v izbranih državah EU (Avstrija, Nemčija, Francija, Finska, Švedska in Slovenija) so prikazani v prilogi 6. V Sloveniji ne dobivajo vsi otroci **otroškega dodatka**, ampak je ta odvisen od dohodkov staršev in od števila otrok. V Franciji so rojstva spodbudili z določilom, da sta pogoj za otroški dodatek najmanj dva otroka (Vrtačnik, 2004, str. 8).

Tudi **dodatek za velike družine** je v večini drugih držav EU višji, najvišji je v Franciji. Vrtačnikovi se zdi problematično dejstvo, da dobivajo ta dodatek vse družine s tremi otroki ali več, otroški dodatek pa je odvisen od dohodkov staršev. **Dodatek za varstvo in vzgojo otrok do tretjega leta, ki niso v vrtcu**, je v Evropi dobro poznan in z njim družine obilno sofinancirajo³². V Franciji dobijo poseben dodatek že nosečnice od četrtega meseca nosečnosti dalje do tretjega leta otrokove starosti (Vrtačnik, 2004, str. 8).

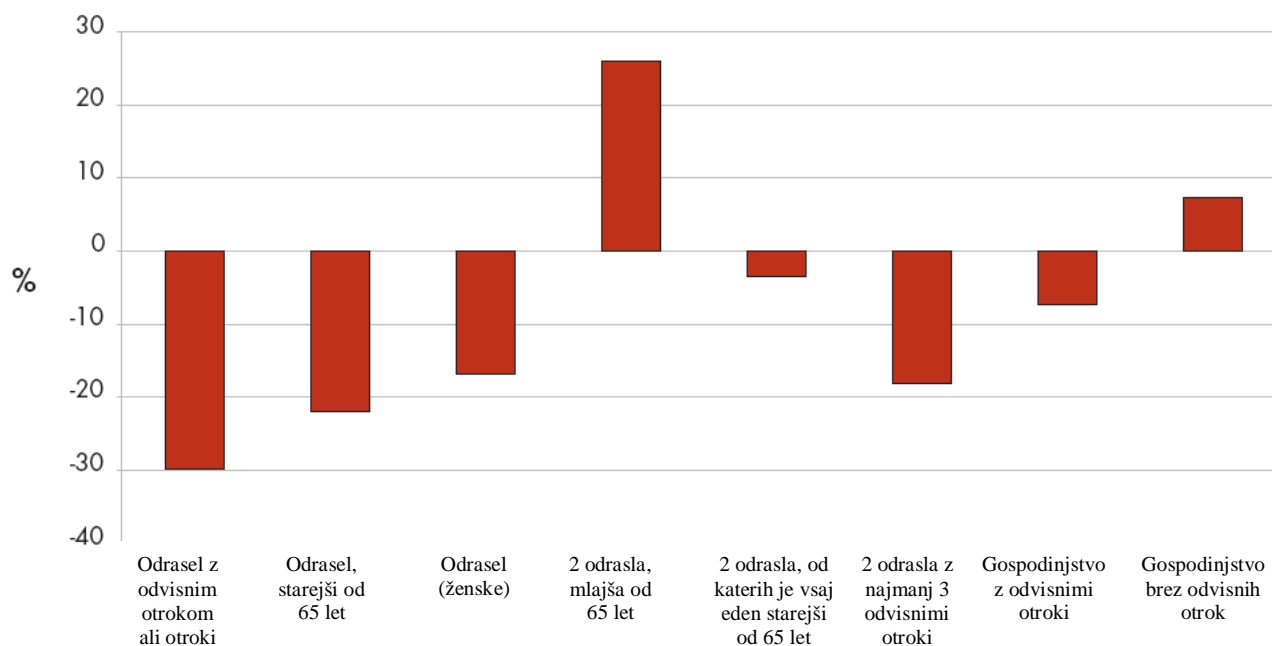
Starševski dodatek, ki je pri nas vezan na zaposlitveni status matere (npr. gospodinja, kmečka mati), je v tujini pomoč za vse družine, ne glede na vrsto zaposlitve staršev, zato gre po mnenju Vrtačnikove pri tem v Sloveniji za neke vrste diskriminacijo. V primerjanih državah je **šolanje resnično brezplačno**. Brezplačni šolski prevozi (tudi za srednješolce), učbeniki, nezgodno zavarovanje, zvezki, celo povračilo stroškov bivanja v drugem kraju ali brezplačna šolska hrana, obšolski tečaji in počitniške dejavnosti v Avstriji so le svetel zgled razmeram, ki našim družinam krepko nižajo življenjsko raven. Pri nas je subvencionirana

³² Leta 2004 so npr. norveški starši otrok, mlajših od 3 leta, ki niso vključeni v javne vrtce, dobili okrog 450 evrov. Leta 1999 je to pravico koristilo kar 75 % staršev eno in dvoletnikov (Rønsen, 2004, str. 279).

prehrana za osnovnošolce le za najrevnejše, šolanje daleč od šolskih središč pa zelo bremeni družinski proračun (Vrtačnik, 2004, str. 8).

Slika 24 kaže porazdelitev dohodka med različne tipe gospodinjstev. Če primerjamo povprečne dohodke gospodinjstev z različnim številom odvisnih otrok s povprečnim dohodkom celotne populacije EU-15 v letu 2001, vidimo, da relativni dohodek pade, ko naraste število otrok v družini. Enostarševske družine z otroki imajo precej nižje dohodke od družin z otroki in dvema ali več odraslimi. Družine z odvisnimi otroki imajo na splošno manjše dohodke od družin brez odvisnih otrok. Z ekonomskega vidika, ki otroke vidi kot strošek, se otrok večinoma ne izplača imeti. V obdobju 1995-2001 je dohodek družin z otroki glede na dohodek družin brez otrok narasel le v Belgiji, v Grčiji in na Finskem. Družine z otroki v Španiji, v Luksemburgu, na Portugalskem, v Avstriji in na Nizozemskem so imele relativno nižje dohodke od populacije kot celote (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 37).

Slika 24: Povprečni dohodki različnih tipov gospodinjstev glede na povprečni dohodek celotne populacije EU-15, 2001

Vir: The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 36.

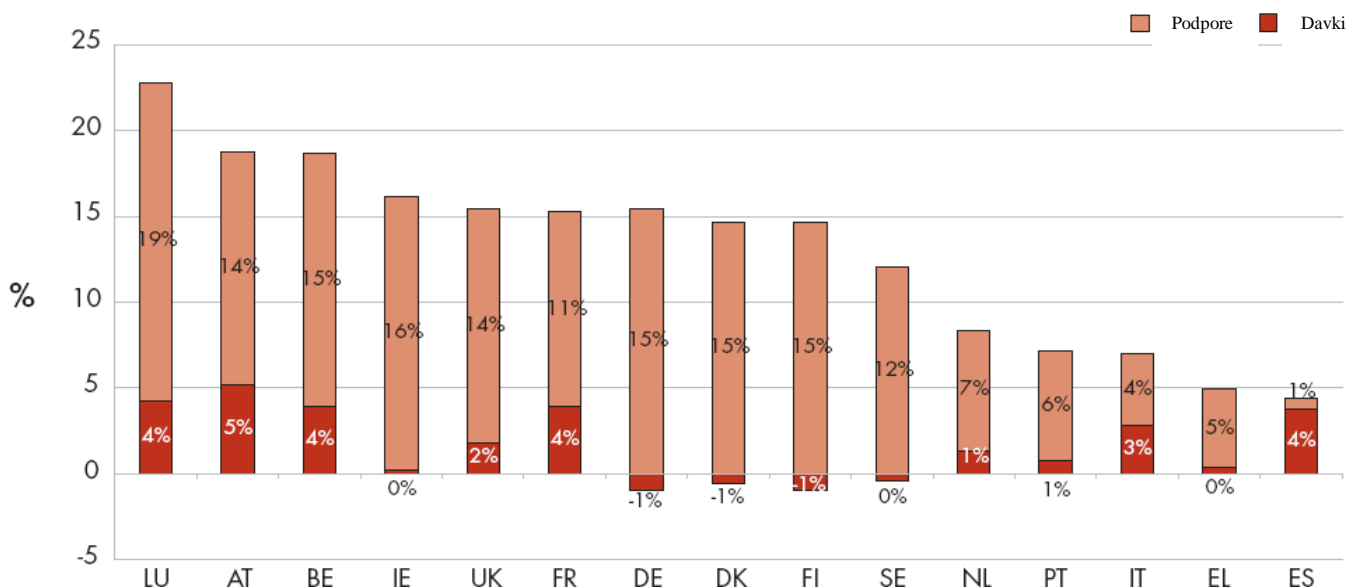
UNICEF je v zvezi s tem odkril dva nasprotujoča si trenda: starost staršev in njihov relativni dohodek, povezan z ravniyo izobrazbe, narašča, obenem pa narašča tudi število enostarševskih družin z otroki, katerih dohodek se relativno manjša (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 37).

3.1.2 Učinek davkov

Pri vrednotenju izdatkov za socialno varstvo so pomembni tudi davčni učinki. Država prispeva k finančnemu strošku otrok tudi s posebno davčno obravnavo za družine, ki je skoraj vedno v obliki davčnih olajšav. Gre za posredne denarne transfere, ki jih je kot socialne ukrepe težko meriti zaradi različnih davčnih sistemov in težavnosti upoštevanja sestave družinskega jedra (Golini, 2003, str. 453). Davčne olajšave imajo sicer enak učinek kot denarne podpore, ljudje pa jih dojemajo drugače kot direktno podarjen denar, saj davčne olajšave ne čutijo vedno, ker je manj neposredno vidna. Davčna olajšava za otroke vpliva na dohodke gospodinjstva kot univerzalni otroški dodatek. Euromod meri istočasni vpliv podpor in davkov na dohodek gospodinjstev, vendar pa ne meri starševskih nadomestil, ki so pomembna podpora družinam v Skandinaviji (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 42).

Slika 25 kaže neto podporo za otroke in davčne olajšave v zvezi z njimi po Euromodu v EU-15 v letu 2001. Poraba na otroka je najvišja v Luksemburgu, sledita ji Avstrija in Belgija, vendar pa neto podpore in davčne olajšave zajemajo podoben delež razpoložljivega dohodka v mnogih predstavljenih državah. Davčni sistem lahko poveča ali pa zmanjša bruto učinek transferov, vendar je pri primerjavi med državami pomemben neto učinek. Davčne olajšave za otroke so v mnogih državah članicah EU izdatne (in se kažejo kot pozitivne vrednosti nad ničelno osjo), medtem ko obdavčenje transferov zmanjša neto učinek v Skandinaviji in v Nemčiji (in se pojavljajo kot negativne vrednosti pod prej omenjeno osjo) (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 42).

Slika 25: Neto podpore, namenjene otrokom, in davčne olajšave v EU-15, 2001 (Euromod): poraba na otroka kot delež razpoložljivega dohodka gospodinjstva na osebo v odstotkih

Vir: The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 42.

3.1.3 Stanovanja

Ustrezna nastanitev je osnova za fizično in mentalno zdravje in omogoča ustvarjanje družine. Samske osebe, samski, mlajši od 30 let, in enostarševske družine v povprečju živijo bolj v stanovanju kot v hiši. Nasprotno so v hišah bolj kot v stanovanjih naseljeni pari brez ali z otroki in večji delež gospodinjev s 3 ali z več otroki (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 42).

Dostopnost stanovanj je v Krivčevem članku Streha v oblakih (2007, str. 47) dr. Andreja Cirman izrazila kot razmerje med dohodkom in ceno stanovanj. To razmerje je bilo v Sloveniji v letu 2007 najugodnejše v Prekmurju in na Koroškem, kjer so nizki tako dohodki kot cene stanovanj. Po njenem mnenju se je dostopnost stanovanj od leta 2002 do leta 2006 poslabšala, ker se je kljub višjim dohodkom prebivalstva in boljšim pogojem financiranja (nižje obrestne mere) cena stanovanj zvišala in tako izničila pozitiven vpliv dohodkov in dostopnosti financiranja. Dostopnost stanovanj bi po njenem mnenju izboljšali z nižjo ceno stanovanj, rastjo dohodkov in boljšimi pogoji financiranja (Krivec, 2007, str. 47).

Trenutno smo priča večji ponudbi stanovanj, vendar so cene še vedno visoke. Na večjo ponudbo stanovanj vpliva ureditev zemljiške politike in spremljajočih zakonov, ki pomagajo, da pride na trg več zemljišč in se lahko več gradi. Banke so bolj previdne pri odobritvi stanovanjskih posojil zaradi krize ameriških hipotekarnih bank in zloma tega trga v ZDA, ki se prenaša v Evropo. Ko bo zemljiška knjiga urejena in bo več cenilcev nepremičnin ter banke ne bodo imele več dovolj kapitala za navadno kreditiranje, bodo prisiljene izdajati hipotekarne obveznice in tako omogočiti ugodna dolgoročna stanovanjska posojila, ki jih do sedaj kljub zakonski podlagi iz leta 2006 še ni (Krivec, 2007, str. 46-47).

V Mestni občini Ljubljana (MOL), kjer močno občutijo, da se je največ stanovanj zgradilo v 70 in 80 letih 20. stoletja, pozneje pa ne več toliko, je povpraševanje po najemniških stanovanjih pet do desetkrat večje od možnosti zagotavljanja, ki jih je bilo leta 2007 okrog 3.000. MOL zato povečuje število stanovanj na trgu tudi tako, da starejšim od 65 let omogoča rentni odkup stanovanj, kar pomeni, da lahko lastniki še naprej bivajo v stanovanjih, medtem ko dobivajo neprofitno najemnino v zameno za lastništvo. MOL socialno šibkejšim subvencionira stanovanjske najemnine do največ 80 odstotkov. Za ta namen je v letu 2007 šlo 605.000 evrov (MOL, 2007, str. 20).

Sklad je za subvencije za mlade družine, ki prvič rešujejo stanovanjski problem, v letu 2006 izplačal 177 družinam skupaj 107.360 evrov, v letu 2008 pa je za to iz proračuna namenil 3,6 milijona evrov (300 evrov letno na člana v družini).

Povprečna cena stanovanj vsako leto raste hitreje od rasti plač. Povprečna cena kvadratnega metra stanovanja v Sloveniji je po podatkih Geodetske uprave Republike Slovenije (september 2008) v prvem polletju leta 2008 znašala okrog 1.850 evrov na kvadratni meter, imelo je v povprečju 53 m² uporabne površine, bilo je zgrajeno okrog leta 1975, njegova

povprečna pogodbeno cena pa je znašala približno 95.000 evrov. Če bi povprečni Slovenec želel kupiti tako stanovanje, bi s povprečno plačo, ki je v prvem polletju po podatkih SURS-a znašala v povprečju 875 evrov, zanj delal nekaj več kot 9 let, če bi celotno plačo porabil za ta namen, kar pa je praktično skoraj nemogoče. Teoretično bi, če bi se zaposlil takoj po npr. diplomi, ko bi bil npr. star 24 let, in bi v celoti živel na račun svojih staršev, do svojega doma prišel pri 33 letih. Ker verjetno ne bi dobil službe za nedoločen čas, tudi kredita ne bi mogel vzeti, bi se nujno moral odločiti za tak način. Do subvencije za mlade družine ne bi bil upravičen, ker še nima družine, izpolnjevati bi moral tudi dohodkovni cenzus. Po slovenskem načelu »najprej štal'ca, potem pa krav'ca« bi si, če bi bile partnerske razmere ustrezne, lahko ustvaril družino šele pri 33 letih. Če bi isto storila njegova partnerka (recimo, da bi bila enako stara), bi stanovanje skupaj s tem povprečnim Slovencem kupila v 4,5 leta. Bila bi stara že blizu 30 let, ko bi bile razmere prave za prvega otroka.

Če bi se isti povprečni Slovenec odločil, da z ustvarjanjem družine ne bi tako dolgo čakal, in bi se preselil v najemniško stanovanje, bi zanj (če bi živel v Ljubljani) mesečno v povprečju odštél nekaj manj kot 878 evrov (upoštevamo povprečne cene oglaševanih nepremičnin junija 2008³³ (Fridrih, 2008, str. 23)). Torej bi zanj šla celotna njegova plača. V celoti bi bil odvisen od partnerkine plače za življenjske stroške. Glede na določen čas službe obeh, bi bila to zelo tvegana odločitev. Obstaja tudi subvencija za tržno najemnino (za največ dve leti) za mlade družine, a zopet sta težavi otrok in dohodkovni cenzus.

S takimi in podobnimi težavami se srečujejo mladi pari, ko se odločajo o ustvarjanju lastnega doma in družine. Glede na omenjeno se ne gre čuditi, da se rojevanje potiska v poznejša leta. Raziskave med mladimi kažejo, da so stroški za stanovanje pomemben dejavnik za odločanje o družini. Npr. kar tretjina avstrijskih anketirancev je leta 1999 odvrnila, da nima otrok ali dodatnega otroka zaradi neustreznih stanovanjskih razmer (McDonald, 2000, str. 18).

Vsekakor bi morali stanovanjsko področje v EU urediti tako, da spodbuja rojstva. McDonald (2000, str. 18-19) našteva različne oblike stanovanjskih subvencij: periodična gotovinska izplačila v obliki stanovanjskih nadomestil, enkratno plačilo (plačilo za prvi nakup stanovanja ali hipotekarno znižanje ob rojstvu vsakega otroka), davčne olajšave ali olajšave za stanovanjske stroške ali subvencionirane storitve v zvezi s stanovanjem. Če so davki povezani s stanovanji, so izključitve davkov še en možni pristop. Vlade lahko tudi subvencionirajo stroške gradnje ali zagotovijo prednostna javna stanovanja za tiste z otroki. Znižanje hipotekarnih obrestnih mer ali razpršitev hipotekarnih plačil čez celotno življenje sta še dodatni možnosti. Davčne vzpodbude za ponudnike stanovanj ali vladne intervencije na trgu nepremičnin z vplivom na cene so tudi mogoče. Nekateri od teh ukrepov so premalo ciljni ali pa preveč intervencionistični, kar se tiče delovanja trga. Kljub temu bi morali na tem področju v EU narediti več.

³³ Trenutno povprečne najemnine v Sloveniji znašajo okrog 10 evrov na kvadratni meter stanovanja (Slonep).

3.1.4 Starševski dopust

Starševski dopust v Sloveniji³⁴ imenujemo porodniški dopust, očetovski dopust in dopust za nego in varstvo otroka ter posvojiteljski dopust, v tujini pa se izraz starševski dopust (angl. *parental leave*) nanaša na dopust, ki časovno sledi porodniškemu dopustu. Nadomestila zanj so v različnih državah različna, ponekod je neplačan. Dolžina je odvisna od zakonodaje posamezne članice EU. Iz priloge 7 o dolžini starševskega dopusta v nekaterih državah članicah EU (2004) izhajajo, da so glede dopusta zaradi otroka razlike med državami v trajanju, možnosti podaljšanja in v denarnem nadomestilu zanj. Trenutno so ureditve na področju starševskega dopusta v EU precej različne. Dolžina dopusta tako traja od 14 tednov v Nemčiji do 28 tednov na Slovaškem in Češkem, pri čemer se lahko v nekaterih članicah podaljša do enega leta. Pri tem ni splošno uveljavljeno, da osebe na starševskem dopustu ves čas njegovega trajanja ohranijo polno plačo. Navedene države večinoma priznavajo od 43 do 100 odstotkov nadomestila plače, lahko pa nadomestila tudi ni. Velike razlike se kažejo v dolžini in višini nadomestil za dopust za nego in varstvo otroka (angl. *parental leave*).

Vse oblike dopusta (materinski - porodniški, očetovski in dopust za nego in varstvo otroka) lahko izrazimo kot ekvivalent polno plačanim tednom (število tednov dopusta pomnožimo z odstotkom plače ali prejetih prihodkov, do katerih so starši upravičeni med dopustom). V prilogi 8 so zbrani podatki o vseh oblikah starševskega dopusta za države članice EU in nekatere druge razvite države, ki so vzete za primerjavo. Zakonodaja je v letu 2006 v ZDA zagotavljala materam samo 12 tednov neplačanega starševskega dopusta z določenimi pogoji, kar je najmanj med razvitimi državami. V številnih državah so imele mlade mamice pravico do najmanj 14 tednov starševskega dopusta, v 66 državah po svetu pa so lahko slednjega vzeli tudi očetje. V Evropi³⁵ je za mamice v smislu dopusta po porodu precej bolj poskrbljeno kot v ZDA, pa je rodnost vseeno nižja. Torej mora tičati razlog za nerojevanje drugje (Shea, 2007, str. 31).

³⁴ V Sloveniji porodniški dopust traja 105 dni neprekinjene odsotnosti z dela, bodoče matere pa ga morajo nastopiti 28 dni pred predvidenim datumom poroda, ki ga določi ginekolog. Dopust za nego in varstvo otroka upravičenci (eden od staršev oz. eden od starih staršev otroka) nastopijo takoj po poteku porodniškega dopusta in traja praviloma 260 dni. Če seštejemo oba dopusta, traja slednji do enega leta. Pri tem so matere oz. očetje upravičeni do nadomestila v višini 100 odstotkov povprečne osnove, od katere so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo v zadnjih 12 mesecih pred mesecem vložitve prve vloge za nadomestilo, pri čemer le za porodniško nadomestilo ne velja zgornja omejitev 2,5-kratnika povprečne plače v RS.

³⁵ Evropska komisija je oktobra 2008 celo predlagala podaljšanje minimalnega neprekinjenega porodniškega dopusta ob polni plači v EU s 14 na 18 tednov. Kljub temu da bi podaljšanje le upoštevalo že obstoječo ureditev v več članicah, nekatere države nasprotujejo vmešavanju Bruslja v njihovo socialno politiko, ki je večinoma v pristojnosti posameznih članic. Poleg predlogov o podaljšanju starševskega dopusta želijo na komisiji izboljšati socialno varnost mater tudi s predlogi, da bi imele ženske pravico vrniti se na isto ali na enakovredno delovno mesto, poleg tega pa bi delodajalci težje odpustili mlade matere v obdobju leta dni po koncu starševskega dopusta. Delodajalci bi morali po predlogih komisije upoštevati tudi zahteve mater po prilagoditvi delovnega okolja in časa njihovim potrebam.

3.1.5 Trg dela

V ZDA je v letu 2007 stopnja celotne rodnosti znašala 2,1, kar je zelo visoko v primerjavi s stopnjo celotne rodnosti v EU v istem časovnem obdobju. Shorto (2008, str. 11) kot razloge za visoko rodnost poleg relativno konservativne in versko usmerjene narave ameriške družbe ter dejstva, da v družbi ni sprejemljivo, da oče ni dejavni udeleženec pri vzgoji otrok, navaja tudi prilagodljiv trg dela. Kohler (v Shorto, 2008, str. 11) trdi, da ženske od rojevanja odvrtaajo previsoki ekonomski stroški v obliki nižjih vseživljenjskih plač. V primerjavi z drugimi državami z visokimi plačami je ameriški trg dela bolj prilagodljiv, tako glede delovnega časa kot možnosti, da se ženska po rojstvu otroka vrne na delo (Shorto, 2008, str. 11).

Povprečna plačna vrzel med spoloma, ki meri odstotek moške plače, ki jo zasluži ženska z isto izobrazbo in izkušnjami, znaša v teh tržnih gospodarstvih med 70 in 80 odstotki. Po podatkih OECD je v letu 1999 kar 76,4 odstotka žensk v ZDA, starih med 25 in 34 let, sodelovalo na trgu dela, od tega kar 58 odstotkov žensk z otroki, mlajšimi od enega leta. V liberalnih tržnih gospodarstvih, kot so v ZDA, Veliki Britaniji, Avstraliji ali Kanadi je varnost služb na nizki ravni, kar spodbuja delavce, da se naučijo splošnejših znanj in spretnosti, in ker delodajalci manj vlagajo v znanje, ki je posebnost podjetja, imajo z odsotnostjo zaradi ženske reprodukcije manj stroškov (Rosenbluth et al., 2002, str. 5-6).

Delodajalci imajo s tem, da ženske odidejo na porodniški dopust in dopust za varstvo in nego otroka določene stroške in težave. Med nosečnostjo in dojenjem jim morajo zagotoviti določeno mero zdravega okolja, varstvo pri delu, nemožnost odpustitve in drugo posebno obravnavo. Res je, da jim v EU nadomestil za čas starševskega dopusta ni treba izplačevati (razen rednega letnega dopusta in regresa), vendar pa imajo stroške z iskanjem in uvajanjem nadomestnega delavca za čas dopusta, povezanega z otrokom. Poleg tega obstaja tudi težava z ohranjanjem človeškega kapitala. Mati, ki nima stika z novostmi na svojem poklicnem področju 1 leto (v Sloveniji) ali celo 3 leta (v Franciji), svojega znanja ne obnavlja ali dopolnjuje, zato po vrnitvi na delo teže konkurira svojim vrstnicam, ki tega izobraževalnega premora niso imele. V Veliki Britaniji npr. so to težavo rešili z dnevom stika s službo, a slednji zopet rojeva nove težave, npr. varstvo otroka za ta čas.

Študija Job Instability and Family Trends iz leta 2007 je preučevala razmere na trgu dela, spremembe v družini in trende v gospodinjstvih v EU, še posebej v Nemčiji, Italiji, na Poljskem in v Sloveniji, ter je poskusila odgovoriti na vprašanje, kako se soočati z izzivi z ukrepi delovne in socialne politike na osnovi prenovljene lizbonske strategije. Financiral jo je Urad za zaposlovanje, socialne zadeve in enake možnosti Evropske komisije, predstavila pa jo je Fondazione G. Brodolini v sodelovanju z univerzami v Nemčiji, Italiji, na Poljskem in v Sloveniji. Razmere na trgu dela so pomembne z vidika usklajevanja poklicnega in družinskega življenja, o čemer sem že govorila, kot tudi vpliva stabilnosti trga dela in ekonomske negotovosti mladih na demografske spremembe v EU. Študija Job Instability and Family Trends (2007, str. 21) je odkrila, da je zelo verjetno, da so splošni pogoji zaposlovanja v Evropi, kot so težave pri iskanju zaposlitve, pozni dostop do zaposlitve, težave pri prehodu

v stabilno službo, nestabilnost zaposlitve, neenakost plač, vztrajno razlikovanje med spoloma in pomanjkanje ustreznih spodbud, vplivali na te trende, še posebej pri mladih ljudeh. Adsera (2004, str. 22-23) je raziskovala vpliv razmer na trgu dela v 13 evropskih državah na verjetnost za drugega in tretjega otroka. Odkrila je, da višjo rodnost ovira ekonomska negotovost zaradi visoke nezaposlenosti ali dolgotrajna nezaposlenost žensk. Ženske s stabilno zaposlitvijo v javnem sektorju in tiste, ki delajo s skrajšanim delovnim časom, verjetneje rodijo še enega otroka od tistih, ki delajo v privatnem sektorju s polnim delovnim časom. Ženska, ki je zaposlena v javnem sektorju s skrajšanim delovnim časom, ima za 20 odstotkov večjo možnost, da bo imela drugega otroka, od delovno neaktivne ženske.

Trenutno so velike razlike po evropskih državah glede pogojev zaposlovanja, vrstah dosegljivih delovnih aranžmajev, vrzeli med spoloma po sektorjih dela in plačah itd. Kar se tiče splošnih trendov zaposlitve (cilj lizbonske strategije je 70-odstotna zaposlenost) med letoma 1997 in 2005 so države EU-25 pokazale naraščajoč vzorec celotne stopnje zaposlenosti (stopnja zaposlenosti 63,8 odstotka v primerjavi z 60,6 leta 1997). Nasprotno je res za nove države članice (stopnja zaposlenosti 1997: 60,2 odstotka, 2005: 56,9 odstotka). Slovenija je izjema (stopnja zaposlenosti 1997: 62,6 odstotka, 2005: 66 odstotkov) (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 23).

Povsod raste delež dela s skrajšanim delovnim časom, čeprav je pri starejših državah članicah ta način dela bolj pogost kot v novih državah članicah (delež delavcev, ki so bili zaposleni s skrajšanim delovnim časom, je v EU-25 leta 2005 znašal v povprečju 20,4 odstotka, v novopridruženih članicah pa le 7,9 odstotka, v Sloveniji 9 odstotkov) (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 23). Povečanje aranžmajev s skrajšanim delovnim časom sovpada z usklajevanjem poklica z družino. Delo s krajšim delovnim časom (minimalno 4 ure dnevno, za preostali čas plačuje prispevke država) je v Sloveniji mogoče do otrokovega tretjega leta oz. v primeru skrbi za več otrok do dopolnjenega šestega leta starosti mlajšega otroka. Težava je v tem, da če mati v tem času ponovno zanosi, prejema v času starševskega dopusta za naslednjega otroka zaradi tega nižje nadomestilo.

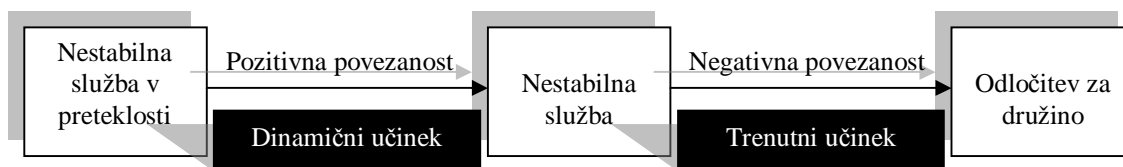
Tudi delež zaposlenih za določen čas po državah EU narašča, vendar je v obdobju 1997-2005 narasel manj kot delež zaposlenih za določen čas. V EU-25 je delež zaposlenih za določen čas v letu 2005 znašal 14,4 odstotka, v novopridruženih članicah pa 15,7 odstotka, v Sloveniji 17,4 odstotka. Ti trendi so konsistentni z evropsko strategijo zaposlovanja, ki trdi, da večja prilagodljivost poveča možnost vstopa delavcev na trg dela. Vendar rast zaposlenosti za določen čas poveča zaskrbljenost, da zaposlitve za določen čas lahko izrinjajo bolj stabilne oblike zaposlitev in postajajo dodaten vir zmanjšane varnosti zaposlitve, ki se tičejo še posebej mladih in manj izobraženih (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 24).

Poudariti je treba, da se zakonodaja glede varnosti zaposlitve spreminja v smer večje prilagodljivosti zaposlitev na trgu dela, kar je v skladu z evropsko strategijo zaposlovanja, vendar pa je ta skupaj z začasnostjo zaposlitev sinonim za večjo negotovost delavcev. Negotovost, povezana z novimi oblikami pogodb, ki običajno pomeni prekinitve dohodka in

zaposlitve, lahko sili mlade, da odložijo premik v ekonomsko neodvisnost do bolj stabilnega zaposlitvenega položaja (npr. do stalne službe), kar pomeni odlog odločitev o rojstvu otroka (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 27).

Nestabilna služba pa ima dvojni učinek (gl. sliko 26). V primeru Poljske, Nemčije, Italije in Slovenije namreč ne velja le negativni odnos med nestabilno službo in prisotnostjo otrok, ampak tudi pozitiven odnos med nestabilno službo v preteklosti in trenutno nestabilno službo, kar posredno določa tudi negativen vpliv preteklega položaja na trgu dela na trenutne odločitve o družini (t. i. past nestabilnosti). Tako so trenutne odločitve o družini posledica istočasnega učinka nestabilnih služb kot dinamičnega učinka nestabilne službe v preteklosti (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 286).

Slika 26: Dinamični in trenutni učinek nestabilne službe na odločitev za družino

Vir: Job Instability and Family Trends, 2007, str. 287.

Nestabilnost služb je cena za vstop na trg dela, predvsem pri mladih na Poljskem, v Nemčiji in v Sloveniji. V Italiji pa je pogostost nestabilnosti službe enakomerno porazdeljena med vsemi starostnimi skupinami. Zaskrbljujoče je, da se je pri treh od štirih preučevanih držav pokazala pozitivna povezanost med stopnjo izobrazbe in nestabilnostjo službe. Kaže, da je v Italiji, v Nemčiji in na Poljskem človeški kapital na trgu dela kaznovan v smislu večje nestabilnosti službe. Vendar imajo bolj izobraženi večjo verjetnost, da jih zaposlijo. Pokazal se je tudi značilno negativen vpliv nestabilnosti službe na odločitev za otroka (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 286). Pomemben pa je tudi negativen vpliv prisotnosti majhnih otrok na zaposlitev matere (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 298).

Ukrepi glede nestabilnosti služb bi morali biti povezani z bolj pravično porazdelitvijo stroškov med vlado in podjetji, ki se takih oblik zaposlitev poslužujejo, saj ni prav, da le družba nosi socialne stroške, ki so povezani z nestabilnostjo služb (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 288). Skrajšanje trajanja takih oblik zaposlitve bi moralo biti v interesu vsake države, saj z izognitvijo pasti nestabilnosti vplivamo tudi na višjo rodnost.

3.1.6 Vrtci

Dostopnost vrtcev je pomemben dejavnik odločanja za otroke. Starši, ki so zaposleni, morajo po dopustu za varstvo in nego otroka poskrbeti za varstvo otroka. Če so stari starši še vedno zaposleni ali zaradi katerega koli drugega razloga vnukov ne varujejo, ostanejo staršem poleg varstva drugih sorodnikov in prijateljev le še dve možnosti: najem varuške ali vpis otroka v vrtec.

V slovenskih urbanih okoljih (podobno kot v Vzhodni Nemčiji) je bilo v letih 1973-1988 (15 let) zaposlenih 85-96 odstotkov vseh mater predšolskih otrok (Praper, 1995, str. 86). To je bil po mnenju dr. Praperja (1995, str. 87) »rezultat socialističnih konceptov razumevanja dela in zaposlitve kot oblike socialne varnosti, po drugi strani pa so bile ženske izvor cenene delovne sile, kar je bila cena za prebijanje v družbo razvitejših«³⁶.

Razvoj javnih oblik vzgoje in varstva otrok (vrtcev (po otrokovemu dopolnjenemu tretjem letu starosti) in jasli (za otroke mlajše od 3 let)) se je v Sloveniji začel kmalu po drugi svetovni vojni zaradi množičnejšega zaposlovanja žensk. Prej so otroke varovale predvsem babice (kot v vseh vzhodnoevropskih državah), ki so pozneje postajale vse bolj poklicno dejavne (Praper, 1995, str. 87). Razvoj javno organiziranega varstva otrok za predšolske otroke je bil še posebej intenziven med letoma 1971 in 1985, ko je bilo po podatkih Vojnoviča (v Stropnik in Širčelj, 2008, str. 1044) zgrajenih kar 70 odstotkov obstoječih vrtcev. V tem času se je število otrok v vrtcih potrojilo. Leta 1948 je npr. obiskovalo vrtec le 2,2 odstotka predšolske populacije, leta 1961 7,7 odstotka, leta 1971 15 odstotkov, leta 1981 že 41 odstotkov in leta 1991 50,9 odstotka predšolskih otrok (Stropnik in Širčelj, 2008, str. 1044). Po Praperjevih podatkih (1995, str. 87) so z razvojem javnih vrtcev in jasli začeli še pred nami v Skandinaviji (predvsem na Danskem in na Švedskem), medtem ko so imeli manj izkušenj s tem v ZDA in v Veliki Britaniji. Kljub temu da v Sloveniji poznamo jasli že več kot 40 let, pa se je delež otrok, vključenih vanje, začel povečevati šele od 80 let 20. stoletja dalje. Takrat je bilo v jasli vključenih le do četrte otroke, sedaj pa jasli obiskuje več kot polovica otrok (Praper, 1995, str. 88-89).

V liberalnih tržnih gospodarstvih, kot so npr. v ZDA, imajo vlade v vrtcih minimalno vlogo. Otroško varstvo je prepuščeno ponudbi in povpraševanju. Z varstvom otrok se večinoma ukvarja slabo plačana nizko izobražena delovna sila, ki po mnenju Rosenbluth et al. (2002, str. 7) le skrbi za osnovne otrokove potrebe. V uravnanih tržnih gospodarstvih, ki so značilnost Evrope, vlada igra večjo vlogo v nujenju storitev otroškega varstva. Glede radodarnosti na področju otroškega varstva so si te države zelo različne. Skandinavske dežele, kjer je trg dela ženskam dostopen, je tudi otroško varstvo dostopno in velikodušno podprto, v državah, kjer je trg dela ženskam manj dostopen, pa je javna poraba za vrtce nizka (Rosenbluth et al., 2002, str. 8).

³⁶ Visok delež zaposlenih žensk v Sloveniji je še danes v veliki meri posledica ekonomske nuje, ker le model dveh zaposlenih družinskih članov zagotavlja solidno kakovost življenja (Hagl, 2002, str. 37).

Psihohigienske službe v okviru osnovnega zdravstva v Sloveniji spremljajo razvoj otrok in (ogrožajoči ali varovalni) vpliv vrtcev in jasli nanj že od leta 1969, na Švedskem od leta 1966. Epidemiološke raziskave po dr. Praperju (1995, str. 87) kažejo, da je vključitev v vrtec s tretjim letom starosti pozitivna, ker pomaga domači vzgoji pri prehodu iz diadnih odnosov v paru, ki jih spremlja separacijska bojazen, v triadne (skupinske) odnose, ki jih spodbuja individualizacija zaradi otrokove potrebe po skupinski igri. Triletni otrok že razume, da je v vrtcu le začasno in je zmožen počakati na prihod staršev. Četrtnina otrok premaga prilagoditvene težave v dveh do treh tednih, bolj problematična je vključitev v institucionalno obliko vzgoje in varstva pred dopolnjenim tretjim letom starosti. Prvo leto je po dr. Praperju (1995, str. 92) vključitev praktično nedopustna, razen primera nadomestne matere, ki nasledi pravo mater, »če se z materinsko nego zalomi«. V Sloveniji je prvo otrokovo leto pokrito z varstvom matere ali očeta, ki sta na starševskem dopustu. Prehitra prekinitve diade, ki je vsaka vključitev v jasli pred dopolnjenim drugim letom, je lahko problematična, ker se malčki, ki jih vključijo v jasli kmalu po prvem rojstnem dnevu, odzivajo s strahom, z napetostjo, s submisivnostjo, z oklepanjem matere in s telesnim obolevanjem³⁷ (Praper, 1995, str. 92). Rene Spitz (v Praper, 1995, str. 89) svari pred anakliktično depresijo, ki je ena najhujših posledic prezgodnje institucionalizacije vzgoje (kritičen je čas od osmih do petnajstih mesecev otrokove starosti). Dveletni otroci so lahko navzven še bolj težavni (bolj jasno protestirajo), vendar so se bolj sposobni navezati na nadomestno osebo in imajo boljšo obrambno sposobnost (Praper, 1995, str. 92).

Kljub navedenim slabostim jasli dr. Praper (1995, str. 92) meni, da proti njim ne smemo voditi »križarske vojne«, saj je za dvomilijonski narod nujno, da tudi s pomočjo poklicnega udejstvovanja žensk »izkoriščamo vse svoje ustvarjalne potenciale«. Predlaga pa (1995, str. 92-93), da življenje v jaslih organiziramo ustvarjalno ter vzgojitelje, ki so »nadomestne matere, partner v igri, učitelj, varuh, vzor, pa še malo diagnostika in terapevta«, ustrezno izobrazimo, usposabljam, omogočimo predelavo stisk pri delu, nagradimo in omogočimo, da se laže navežejo na manjše število otrok (vsak naj bi jih imel le šest), ki jih spremljajo do prehoda v vrtec³⁸.

³⁷ Rotvejn (v Praper, 1995, str. 91) ugotavlja, da so jaslični otroci trikrat pogosteje bolni od ostalih, predvsem obolevajo na dihalih (spastični bronhitis in astma). Separacijske strahove pri njih pogosto spremljajo hudi občutki zavisti in ljubosumja.

³⁸ Raziskovalni projekti o mentalno higienskih učinkih varstva otrok v jaslih (Praper, 1995, str. 89) sicer kažejo, da so za jaslične otroke manj tvegane oblike varstva z varuškami, ki znajo biti nadomestne matere. To so predvsem varuške v daljnem sorodstvu (npr. tete). Vendar pa bogatejše države iščejo prilagoditvene oblike jasli. V Franciji so jaslični otroci razdeljeni v dve starostni skupini z 10-12 otroki: mlajši od 2 let in od 2 do 3 let. Imajo tudi »mini jasli« v domačem okolju s pol manj otroki. Družinskim razmeram pa se najbolj približujejo s »starševskimi jaslimi«, kjer pa je pomoč staršev ob eni zaposleni varuški problematična zaradi prepogostega menjavanja (Praper, 1995, str. 89). Za jaslične otroke so najprimernejše »družinske jasli«, kjer ustrezno kvalificirana varuška varuje največ tri otroke, vključno s svojim (podobno je v Nemčiji). Na Švedskem, ki jo dr. Praper priporoča za posnemanje, so visoko izobraženi (kot pri nas) javni in zasebni varuhi z zmožnostjo empatične komunikacije, ki varujejo tri do štiri otroke, pod budnim nadzorom ministrstva za zdravje in socialo. Varuhi se srečujejo na rednih poklicnih supervizijskih skupinah (Praper, 1995, str. 90).

Priloga 9 prikazuje število otrok v vrtcih, ki ga v Sloveniji kot takega poznamo že od 50 let 20. stoletja dalje, med letoma 1990/91 in 2007/08, ter koliko je bilo vseh vrtcev, njihovih oddelkov in vzgojiteljev v njih v istem obdobju. Opazno je, da je število otrok v vrtcih (tudi zaradi manjšega števila rojenih otrok) med šolskima letoma 1990/91 in 2005/06 upadlo, od takrat pa se to število zvišuje. Če te številke pretvorimo v deleže, se je delež otrok v vrtcih izmed vseh predšolskih otrok tudi v najtežjih tranzicijskih časih, katerih rezultat je bila reforma vrtcev v smeri višje kakovosti, povečeval. Če je v začetku 90 let 20. stoletja vrtec obiskovala polovica predšolskih otrok, je ta delež v šolskem letu 2005/06 narasel na 63,6 odstotka (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1044).

V šolskem letu 2007/08 je vrtec v Sloveniji obiskovalo 61.359 otrok. Število vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev se je vseskozi (razen zmanjšanja v šolskem letu 2005/06) povečevalo. V zadnjih letih je to število okrog 7.100. Tudi število vrtcev, ki jih je v Sloveniji okrog 800, naj bi skoraj v celoti zadostilo povpraševanju (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1044).

Stropnik in Šircelj (2008, str. 1044) trdita, da so vrtci v Sloveniji tudi cenovno dostopni zaradi visokih subvencij države, ki so jih deležni starši otrok, vključenih v vse odobrene programe javnega in privatnega varstva predšolskih otrok. V povprečju je leta 1990 ta subvencija znašala 75 odstotkov cene vrtca, v letu 2005 pa 71 odstotkov. Največjo možno ceno vrtca, ki znaša 80 odstotkov polne cene vrtca, plačajo starši, ki zaradi dohodkov padejo v najvišji plačilni razred (to so starši okrog 4 odstotkov otrok). Družine, ki živijo od socialne pomoči, vrtca ne plačujejo (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1044). Pomembna novost iz leta 2008 je, da starši, ki imajo v vrtec vključenih več predšolskih otrok, storitve plačujejo le za prvega predšolskega otroka³⁹.

Subvencije za vrtce so najvišji posamezen transfer družinam⁴⁰ v Sloveniji. Staršem predšolskih otrok olajšajo vrnitev na delo in iskanje službe. Zanimivo je, da subvencijo dobijo tudi brezposelni starši, kar se na prvi pogled zdi paradoksalno. Vendar subvencije tem staršem upravičijo večja angažiranost brezposelnih staršev za iskanje službe, izobraževanje za boljši položaj na trgu dela, ne gre pa zanemariti niti vidika otrok, saj vrtci omogočajo zdrav razvoj in učenje predšolskih otrok, pa tudi zdrave obroke, ki so pri socialno šibkejših družinah pogosto problematični (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1045).

³⁹ Na Švedskem so v letu 2007 starši za vrtec plačali za prvega otroka 3 % plače (največ 130 evrov), za drugega 2 % plače (največ 85 evrov), za tretjega 1 % (največ 30 evrov), za četrtega in nadaljnje otroke je bil vrtec brezplačen. Na Nizozemskem družinam z manj kot 130.000 evrov letne plače država povrne 96,5% cene vrtca, bogatejšim družinam pa 33 %. Cena vrtca je 5,86 evrov na uro varstva (Logar, 2007, str. 25). V Španiji je vrtec od tretjega leta starosti obvezen in brezplačen (razen prehrane), pred to starostjo je vključitev prepuščena staršem (Perez, 2008, str. 25).

⁴⁰ Kljub temu Družinska pobuda opozarja na dejstvo, da so cene vrtcev, ki jih plačujejo starši, v primerjavi s cenami, ki so jih plačevali v prejšnjem sistemu, precej višje in dejansko načenjajo družinski proračun bolj kot prej.

Leta 2002 so na barcelonskem vrhu sprejeli naslednje cilje glede vrtcev. Države članice EU morajo odstraniti ovire za vključenost žensk na trg dela in se truditi, da do leta 2010 vrtce obiskuje vsaj 33 odstotkov otrok pred tretjim letom starosti in 90 odstotkov otrok med tretjim letom starosti in šoloobvezno starostjo. V prilogi 10 so navedeni podatki za deleže otrok v vrtcih, starih pod 3 leta in tistih med tretjim letom starosti in šoloobvezno starostjo, po državah EU v letu 2006. Rečemo lahko, da v EU četrtnina otrok, starih manj kot 3 leta, obiskuje formalno otroško varstvo, medtem ko je v vrtcih 80 odstotkov otrok med tretjim letom starosti in šoloobvezno starostjo. V Sloveniji je bilo v vrtcih 29 odstotkov otrok, mlajših od 3 let, in 81 odstotkov tistih, ki so bili starejši od 3 in mlajši od 6 let. Kljub temu da se nudenje storitev javnega varstva otrok med državami EU zelo razlikuje, lahko zaključimo, da gre poleg starševskega dopusta za zelo pomemben vir, ki omogoča zaposlenim materam zmanjševati stroške za otroke. Golini (2003, str. 454) trdi, da je dostopnost javnih vrtcev še posebej nizka, kjer je udeležba žensk na trgu dela nizka (npr. v Italiji), medtem ko so te storitve bolj razširjene v državah, kjer je zaposlenost žensk višja. Primerjalna analiza demografskega vedenja v Evropi je pokazala, da je razlika med želenim in dejanskim številom otrok manjša v državah, ki nudijo boljše varstvo za otroke (npr. Francija, Velika Britanija) kot v državah, kjer je slabše (npr. Italija) (Colman, 1996, v Šircelj, 2006, str. 180). V Sloveniji ta razlika ni velika.

Golini (2003, str. 455) trdi, da v mnogih državah južne Evrope (vključno z Italijo) obstaja zgodovinski razlog za tako omejen obstoj storitev za otroke, ki so mlajši od 3 let. Po njegovem mnenju se tej obliki varstva posveča manjšo vrednost kot negi mater, pomemben pa je tudi stroškovni dejavnik, saj so te storitve zelo drage. Golini misli, da je v drugih državah ta oblika varstva malo v uporabi zaradi različnega dojemanja, katera oblika varstva je najboljša za tako majhne otroke. Na Švedskem npr. naj bi v prvem letu in pol za otroka skrbela oba starša, kar je s starševskim dopustom tudi omogočeno. Golini omenja tudi oblike individualnega varstva kot alternativa starševskemu dopustu, ki jih podpirajo javna sredstva. Npr. Francija nudi javno podporo neskupinskim storitvam varstva otrok, ki so večinoma v obliki davčnih olajšav. Te koristi prejmejo tisti, ki se zaradi zaposlitvenih razlogov ali pomanjkanja skupinskih javnih vrtčevskih storitev ali drugih potreb odločijo za priznано jaslično pomoč (fr. *assistante maternelle agréée*) ali osebo, ki nudi varstvo otrok doma (Golini, 2003, str. 455-456). Po podatkih raziskave SHARE (*Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*) v devetih državah Evrope, kjer so v letu 2004 zbrali podatke o 22.000 Evropejcih, starejših od 50 let, kažejo, da polovica babic varuje svoje vnuke redno ali občasno. Delež babic, ki varujejo svoje vnuke, je malce višji na Švedskem, Danskem, Nizozemskem in v Franciji, kjer so družinske vezi tradicionalno šibkejše kot v Sredozemlju, ravni dostopnosti vrtcev pa so višje, kar lahko po eni strani razložimo z višjim deležem enostarševskih družin v teh državah, drugače pa lahko to razložimo z bolj aktivno pomočjo babic svojim otrokom⁴¹ (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 38).

⁴¹ Pogostost varstva je nižja v severni Evropi in višja na jugu. Italijanske in grške babice dvakrat pogosteje redno varujejo svoje vnuke od svojih severnih vrstnic, kar lahko razložimo s tem, da je več kot polovica severnih babic, mlajših od 65 let, še vedno v določeni obliki plačane zaposlitve. (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 38).

Družinska politika je med državami članicami EU različna. Lahko pa oblikujemo neke skupine držav, ki imajo veliko podobnosti med sabo. V nadaljevanju bom poskušala povzeti skupne značilnosti teh skupin, na podlagi katerih bi lahko sklepali o njihovi rodnosti.

3.2 Izbrani modeli družinske politike v EU

Gauthier (v Job Instability and Family Trends, 2007, str. 28) trdi, da je poleg analize podobnosti in razlik med družinskimi politikami po evropskih državah pomemben odnos med družinsko politiko in ostalimi konteksti družbenega življenja, še posebej enakopravnost med spoloma in usklajevanje med družinskim in poklicnim življenjem. Neyer pravi (v Job Instability and Family Trends, 2007, str. 28), da učinek družinske politike na rodnost ni odvisen le od njihovega oblikovanja, ampak tudi od odnosa med družinskimi ukrepi, spola in trga dela. Zato je potreben bolj vsestranski pristop, ki upošteva različne razsežnosti ukrepov. Predlaga osredotočenje na pomembnost povezave med rodnostjo, delom in varstvom v povezavi z oblikovanjem družinske politike in sistema blaginje.

Golini (2003, str. 451) loči med tremi sistemi blaginje v EU: skandinavski model, ki ga predstavlja Švedska; frankofonski model, ki ga predstavlja Francija, in južnoevropski model, ki ga predstavlja Italija. V tabeli 8 so ti modeli predstavljeni shematično - v smislu vloge družine in uskladitvenih ukrepov po Scisi in Vinci (2002, v Golini, 2003, str. 454). Razlikujejo se glede poudarjanja individualnosti, eksplicitno določeni socialni politiki in centralnosti družine (Golini, 2003, str. 451).

Tabela 8: Sistemi socialne varnosti, vloga družine in uskladitveni ukrepi v treh skupinah držav v EU, 2003

	Sistem socialne varnosti	Vloga družine	Ukrepi uskladitve poklica z družino
Skandinavske države	Social-demokratski: javna intervencija se nagiba k nadomestitvi tako trga kot družine in je usmerjena k enakopravnemu dostopu do storitev.	Poudarek na posameznikovih državljskih pravicah (tudi za ekonomske in davčne koristi) in zelo omejenih družinskih obveznostih.	Integracijski: ustvarjanje enakopravnosti med spoloma s starševskimi dopusti in prilagodljivimi oblikami dela ter varovanje otrokovih pravic s širše dostopnimi javnofinančnimi storitvami za zgodnje otroštvo z visokimi standardi kakovosti.
Frankofonske države	Konzervativno-korporacijski: država podpira družino in prispeva k zmanjšanju družinskih bremen s podpornimi ukrepi.	Določitev odgovornosti za nego in podporo družinskemu jedru.	Segregacijski: jasna razmejenost med delom za trg in delom za družino, ki se odvija istočasno s pomočjo dolgega dopusta, ki je plačan v celoti ali delno, vrtcev, družinskih nadomestil in davčnih olajšav.
Južnoevropske države	Liberalni: država je v podrejenem položaju in običajno ne posega v družinsko področje, zaposlenost žensk je razširjena, vendar slabo plačana in slabo kvalificirana.	Določitev odgovornosti za nego in podporo družinskemu jedru, družinska solidarnost je nujna, ker ni druge možnosti.	Usklajevanje poklicnega in družinskega življenja je osebna stvar, za katero se morajo ženske usklajevati s svojim delodajalcem. Ukrepi temeljijo na »družinski« strategiji, pri katerih leži vsa odgovornost za otroško varstvo in nego na ženskah v razširjeni družini. Na trgu dela ni ugodnih pogojev, model socialne varnosti temelji na močni družinski solidarnosti, odnosih med spoloma, stabilnosti zakonske zveze, pri čemer trči ob hitro spreminjanje resničnosti družbe.

Vir: Scisi in Vinci v Golini, *Low Fertility and Policy Responses in Some Developed Countries With Special Reference to Europe*, 2003, str. 454, shema 2.

3.2.1 Skandinavski model

V skandinavskih državah je v zadnjih desetletjih opaziti znaten dvig rodnosti. Od sredine 80 let 20. stoletja dalje se je v vseh nordijskih državah zviševala, kljub temu da se je drugje po Evropi še naprej zniževala (Rønsen, 2004, str. 267). Ženska v rodnem obdobju v nordijskem okolju ima več otrok od sovrstnice v drugih državah EU, kljub temu da je v Skandinaviji več žensk na trgu dela kot v EU⁴². Rečemo lahko, da je država blaginje tista, ki znižuje rodnost, a le do določene mere, saj ko se standard zviša na določeno raven, rodnost zopet zraste. Za skandinavski social-demokratski model je značilno ustvarjanje **enakopravnosti med spoloma s starševskimi dopusti in prilagodljivimi oblikami dela** ter varovanje otrokovih pravic s **širše dostopnimi javnofinančnimi storitvami za zgodnje otroštvo** z visokimi standardi kakovosti (Golini, 2003, str. 454). Andersson (b. l., str. 2) dodaja še **individualno davčno obravnavo** namesto družinske. Nordijske države izstopajo zaradi široke podpore zaposlenim staršem s kombinacijo dolgega starševskega dopusta in relativno velike pokritosti s cenovno dostopnimi vrtci. Evropska komisija v publikaciji Europe's Demographic Future: Facts and Figures (2007, str. 82) omenja tudi dejstvo, da kar polovica delavcev v nordijskih državah lahko prilagaja delovni čas svojim posebnim potrebam. Nasprotno lahko to dela manj kot 25 odstotkov delavcev v južni in vzhodni Evropi.

V uravnanih tržnih skandinavskih gospodarstvih imajo relativno visoko rodnost, ker vlade podpirajo vrtce in druge oblike podpore družinam, zaposlenost žensk (tudi zaradi širokega javnega sektorja), kar omogočajo relativno visoki davki (Rosenbluth et al., 2002, str. 1). Vendar pa globalna gospodarska integracija tudi skandinavske države v imenu večje konkurenčnosti na globalnem trgu sili k omejevanju podpore družinam, česar posledica je nižja rodnost⁴³, zato mora biti vladna politika, ki zvišuje rodnost, konsistentna z globalno

⁴² V letu 1960 je imela Švedska podoben delež zaposlenih žensk (54,2 odstotka), kot npr. Zahodna Nemčija (49,3 odstotka) ali ZDA (42,6 odstotka). Na Švedskem je bilo kot drugje zaposlenih malo žensk z majhnimi otroki (leta 1960 le 38 odstotkov, v letu 1983 že 82 odstotkov zaposlenih žensk z majhnimi otroki). Vendar je delež zaposlenih žensk za polni delovni čas na Švedskem ostal do 80 let 20. stoletja relativno stabilen, delež žensk, ki so zaposlene za skrajšan delovni čas, pa se je v letu 1990 glede na leto 1970 podvojil. Tudi drugje po Evropi je bil takšen trend zaposlovanja žensk očiten, vendar ne v toliki meri. Zaposlovanje žensk je bilo razširjeno predvsem v javnem sektorju (šolstvo, zdravstvo, socialno varstvo), kjer je bila konec 80 let 20. stoletja zaposlena vsaka druga ženska (v 60 letih 20. stoletja le vsaka četrta). V Nemčiji npr. je bila sredi 80 let 20. stoletja še vedno zaposlena samo polovica žensk, od teh samo 6 odstotkov v javnem sektorju (Rosenbluth, 2002, str. 11, 23, 27-28).

⁴³ Švedski prebivalstveni ukrepi so delovali do začetka 90 let 20. stoletja, ko se je zgodil opazen padec rodnosti, ki se je povečal šele v zadnjih letih. Za Švedsko so značilni naslednji družinski ukrepi: nadomestilo dohodka v času porodniškega dopusta, poceni in razširjeni vrtci z ugodnim delovnim časom, pravica staršev do skrajšanega delovnega časa ter pravica do v celoti plačanega bolniškega staleža za vsakega otroka do 60 dni letno. Švedski (in tudi norveški) starši ohranijo pravico do nadomestila v času porodniškega dopusta in dopusta za nego otroka, ki je odvisno od plače pred rojstvom otroka, če razmik med porodoma ne presega 30 mesecev (premija za hitrost), kar velja od leta 1980, ne glede na višino dohodkov v vmesnem obdobju, kar je bilo uvedeno leta 1974, le da je bil razmik med porodi omejen na 12 mesecev. Rønsen ter Skrede (v Gauthier in Philipov, 2008, str. 13) ugotavljata, da ima premija za hitrost nedvomen učinek na čas rojstva in je lahko prispevala k višji rodnosti na

integracijo, ali pa je obsojena na propad. Vlade so namreč pogosto bolj osredotočene na kratkoročne in dolgoročne stroške za socialno varnost kot pa na dolgoročno socialno blaginjo (Rosenbluth et al., 2002, str. 2).

Omenjeno dejstvo, da se je stopnja celotne rodnosti na Švedskem po dvigu v 80 letih 20. stoletja znižala v začetku 90 let 20. stoletja, ko so omejili ugodnosti za družine z otroki, potrjuje mojo hipotezo, da družinska politika vpliva na rodnost. Rønsen (2004, str. 265-267) na primeru Norveške ugotavlja, da je velikodušna družinska politika nujna, ni pa dovolj za vzdržno rodnost, kar naj bi dokazovalo znižanje rodnosti na Švedskem sredi 90 let 20. stoletja zaradi slabih makroekonomskih pogojev in povišane brezposelnosti.

Nordijske države izstopajo zaradi visoke ravni enakopravnosti. To se odraža v višji stopnji izkoriščenosti dopusta v primerjavi z drugimi državami (še posebej po uvedbi določenih ukrepov, kot so npr. očetovske kvote, leta 1993), kot tudi večji udeležbi očetov pri vzgoji in negi otrok, ki zajema čas, porabljen neposredno z otrokom, kot je npr. igranje z otrokom, branje otroku, kot tudi prevoze, povezane z otrokom (Gauthier in Philipov, 2008, str. 10-12).

Izkušnje nordijskih držav kažejo, da večja raven enakopravnosti med spoloma⁴⁴ sovpada z višjo ravni rodnosti. McDonald (v Gauthier in Philipov, 2008, str. 12) trdi, da je enakopravnost med spoloma predpogoj za višjo rodnost, vendar je treba vedeti, da tudi v nordijskih državah neenakopravnost med spoloma obstaja, le da je manj izražena kot drugje po Evropi. Toda primer Francije (podaljšanje starševskega dopusta na tri leta, leta 1994) kaže, da lahko nadpovprečna rodnost sovpada s spolno neenakopravnostjo, saj je reforma znatno zmanjšala udeležbo žensk na trgu dela. Medtem ko so rodnost in odnosi med spoloma ter ukrepi lahko povezani, njihova dejanska kombinacija lahko odraža širše družbene norme in institucije, kar preprečuje širše posplošitve med državami (Gauthier in Philipov, 2008, str. 12-13).

Slovenija je skandinavskemu modelu podobna pri višini in radodarnosti starševskih dopustov, pri nadomestilih za nego bolnega otroka, pravici staršev do skrajšanega delovnega časa ter relativno visoki stopnji enakopravnosti žensk in moških ter ureditvi otroškega (predšolskega) varstva. Mogoče bi veljalo razmisliti o »premiji za hitrost«⁴⁵, ki jo ima npr. Švedska, saj naj bi po nekaterih raziskavah, ki sem jih že omenila, ženska, ki se prej odloči za naslednjega otroka, imela večjo možnost, da bo po koncu rodne dobe imela več otrok od tiste, ki ima med porodi

Švedskem. A kljub skrajšanemu razmiku med rojstvi in dejstvu, da imajo ženske na Švedskem po porodu možnost krajšega delovnega časa, norma dveh otrok v rodni dobi ostaja (Kocijančič, 1997, str. 13-14).

⁴⁴ Evropska komisija v publikaciji *Europe's Demographic Future: Facts and Figures* (2007, str. 84) predstavlja preglednico o porabi časa za različne dejavnosti v državah EU. Preglednica kaže, da imajo švedske ženske kar eno uro dnevno več prostega časa (finske ženske pa kar poldrugo uro več) od Italijank in Francozinj. Slovenke imamo od Švedinj pol ure in od Fink eno uro manj prostega časa, imamo pa ga pol ure dnevno več od Italijank ali Francozinj.

⁴⁵ Neke vrste premija za hitrost je v Sloveniji trenutna ureditev plačil vrtecev, ko starši z več otroki v vrtcih, plačujejo le za najstarejšega, ki obiskuje vrtec. Torej se izplača imeti naslednje otroke bolj zgodaj, kar se še posebej pozna tistim z višjimi dohodki, ki plačujejo višje nadomestilo za vrtec.

daljši razmik. Kljub relativno visoki stopnji enakopravnosti žensk in moških pa bi moške lahko bolj pritegnili v družinske obveznosti z uvedbo neprenosljive individualne pravice do starševskega dopusta, ki bi pripadala ločeno materi in očetu, saj je treba spodbujati enakovredno koriščenje med moškimi in ženskami. Visoko strokovnost, kakovost in razširjenost vrtcev velja tudi v prihodnje ohranjati in razvijati, vendar bi bilo potrebno izboljšati dostopnost za mlajše otroke (do tretjega leta starosti) in prilagoditi delovni čas ter oblike varstva (npr. občasno in popoldansko varstvo) potrebam zaposlenih staršev (Kresal, 2008, str. 19).

3.2.2 Frankofonski model

Za frankofonski model je (kot za skandinavski model) značilna tudi relativno visoka stopnja celotne rodnosti. Konzervativno-korporacijski frankofonski model (v Franciji je bil družinski kodeks institucionaliziran leta 1938) je znan po relativno izdatni finančni pomoči družinam, ki pa je oblikovana na tak način, da se materam bolj izplača ostati doma, kot se zaposliti, zato je v tem pogledu frankofonska družinska politika do žensk relativno neprijazna (segregacijska), a cilj višje rodnosti vseeno dosega. Diana Corman (b. l., str. 1) ugotavlja, da se zaposleni starši bolj srečujejo s težavami pri odločanju za tretjega otroka v Franciji kot na Švedskem. Medtem ko se v Franciji pri obeh spolih z višino izobrazbe zmanjšuje verjetnost za rojstvo tretjega otroka, na Švedskem ni tako. Frankofonska posebnost je jasna razmejenost med delom za trg in delom za družino, ki se odvija istočasno s pomočjo dolgega dopusta, ki je plačan v celoti ali delno, vrtcev⁴⁶, družinskih nadomestil in davčnih olajšav (Golini, 2003, str. 454). Laroque in Salanie (2005, str. 32-33) ugotavljata, da v Franciji finančne spodbude igrajo veliko vlogo pri odločitvah za več otrok (še posebej pri manj izobraženih ženskah z nižjimi dohodki), obenem pa imajo negativne učinke na zaposlenost mater, ki pa je po mnenju Letablier (b. l., str. 245) kljub relativno visoki rodnosti glede na druge države EU od 60 let 20. stoletja dalje še vedno relativno visoka⁴⁷ (t. i. rodnostni paradoks).

Slovenija se frankofonskemu modelu bliža z možnostjo, da lahko matere s 4 ali z več otroki ostanejo doma in skrbijo za družino ter imajo za to plačane prispevke za pokojninsko in zdravstveno varstvo, dokler najmlajši otrok ne dopolni 10. rojstnega dne. Vendar ta ukrep kljub lažšanju socialnih stisk mater z več otroki ne rešuje težav, ki se pojavijo, če bi se ženska, ki izkoristi ta ukrep v polni meri, hotela vrniti na trg dela. Mislim, da je neprostoVOLjno obsojena na delo gospodinje. Za žensko z visoko izobrazbo, ki se želi tudi poklicno udeleževati, plačilo prispevkov gotovo ni zadosten motivator za rojevanje večjega števila otrok. Je pa pomemben ukrep za tiste ženske, ki sebe na trgu dela ne vidijo.

⁴⁶ Letablier (b. l., str. 259) trdi, da vrtci v Franciji še vedno ne pokrivajo povpraševanja po njih (tudi glede urnika delovanja).

⁴⁷ Delež žensk, starih med 25 in 49 let, na trgu dela, ki so živele s partnerjem in otrokom, starim manj od 16 let, je zrasel z 42,5 odstotka leta 1962 na 79,7 odstotka leta 1990. Za ženske z dvema otrokoma je ta delež zrasel s 26,1 odstotka na 74,5 odstotka (Letablier. b. l., str. 247).

V času recesije se takšna in podobna nadomestila izkažejo kot dobra za blažitev rodnostnih šokov. Finska, npr., je z ukrepom t. i. nadomestila za domačo oskrbo v času recesije v zgodnjih 90 letih 20. stoletja preprečila upad rodnosti, saj so ženske z otroki, ki so postale brezposelne, ostale doma in dobile od države izdatno državno subvencijo, ki jim je pomagala prebroditi hude čase do vrnitve na delo. Nadomestilo so dobili starši, ki niso uporabljali vrtcev. V času krize so bila ta nadomestila dodatek nadomestilu za brezposelnost, pozneje pa so ta nadomestila znižali in uvedli zgornjo vrednost, ki jo lahko starši dobijo. Hoem (2005, str. 564) meni, da je na Finskem prav ta ukrep v 90 letih 20. stoletja preprečil tako nihanje stopenj celotnih rodnosti, kot jo je doživljala npr. Švedska. Švedska rodnost je doživela takšne valove zaradi tanke povezave med starševskimi nadomestili in predhodno plačo, ki izvira iz ženske vključitve v trg dela. Takšni valovi v številu rojstev niso zaželeni zaradi šokov, ki jih nihanje števila otrok povzroči na vrtcih in pozneje v celotnem izobraževalnem sistemu.

3.2.3 Južnoevropski model

Za južnoevropski model je značilna relativno nizka stopnja celotne rodnosti. Usklajevanje poklicnega in družinskega življenja v tem liberalnem modelu je osebna stvar, za katero se morajo ženske usklajevati s svojim delodajalcem. Ukrepi temeljijo na »družinski« strategiji, pri katerih leži vsa odgovornost za otroško varstvo in nego na ženskah v razširjeni družini. Na trgu dela ni ugodnih pogojev, model socialne varnosti temelji na močni družinski solidarnosti, odnosih med spoloma, stabilnosti zakonske zveze, pri čemer trči ob hitro spreminjanje resničnosti družbe (Golini, 2003, str. 454).

Nizka raven enakopravnosti med spoloma⁴⁸ se odraža v nižji stopnji izkoriščenosti dopusta v primerjavi z drugimi državami, kot tudi manjši udeležbi očetov pri vzgoji in negi otrok ter v gospodinjstvu nasploh (Gauthier in Philipov, 2008, str. 10-11). V južnoevropskih državah je podpora zaposlenim staršem relativno majhna. Ker je dostopnost javnih vrtcev v teh državah še posebej nizka, je nujno tudi udeležba žensk na trgu dela nizka (npr. v Italiji), saj so vrtci pomemben dejavnik usklajevanja poklica z družinskimi odgovornostmi (Golini, 2003, 454).

⁴⁸ Medtem ko je enakost med spoloma v institucijah, usmerjenih v posameznika, napredovala v vseh razvitih državah (ženske so pri možnostih izobraževanja in zaposlovanja skoraj enakopravne z moškimi), model moškega gospodarja družine še vedno obvladuje družbene družinske institucije. Bolj kot je družba tradicionalna glede družinskega sistema, večja je raven neusklojenosti med družbenimi institucijami in nižja je rodnost. Zato najnižje ravni rodnosti najdemo v tradicionalnih državah južne Evrope z družinami, kjer dominirajo moški (McDonald, 2002/3, str. 429). Gibanje italijanskih gospodinj je predlagalo t. i. »dan nevidnega dela« (2008, str. 92), da bi drugi člani družine opazili, koliko časa posvetijo žene in gospodinje gospodinjskim nakupom, kuhanju, pospravljanju, pranju, likanju in drugim »nevidnim opravilom«. Italijanske ženske nevidnemu delu dnevno posvetijo v povprečju 5,78 ure (moški 1,92 ure) oz. 347 minut. Nemške ženske za hišna opravila porabijo v povprečju 311,8 minute, nizozemske 271,3 minute. Če bi bile ženske za to plačane 7,83 evrov na uro, bi v Italiji za to namenili 433 milijard evrov letno.

V tradicionalnih, katoliških in k družini⁴⁹ usmerjenih državah v Španiji in v Italiji so leta 2006 imeli poleg Grčije najnižji delež zaposlenih žensk v Evropi (Knežević Hočevar, 2006, str. 199).

Države v EU večinoma lajšajo finančne stroške otrok z neposrednimi in posrednimi denarnimi transferi. Omenila sem že, da so v Italiji otroški dodatki vezani na dohodek, število članov družine in obliko družine, tako da dejansko ta družinska nadomestila dobi zelo malo družin (Golini, 2003, str. 453). Obstajajo pa tudi druge denarne pomoči, ki pomagajo staršem zniževati stroške otrok, kot so enkratna nadomestila ob rojstvu otroka, podpora za enostarševske družine, nadomestila za vzdrževanje in nego predšolskih in šolskih otrok ter pomoč pri stroških stanovanj v prid odvisnim otrokom. Teh npr. v Italiji skorajda ni (Golini, 2003, str. 453). Evropska komisija v publikaciji Europe's Demographic Future: Facts and Figures (2007, str. 83) omenja, da je med moškimi in ženskami v južni in vzhodni Evropi precej večja neenakost. Ženske tam porabijo precej več časa od moških za gospodinjska opravila in imajo manj prostega časa.

Tudi v Sloveniji je sistem družinskih nadomestil bolj socialno naravnani in manj usmerjen v število otrok, kljub temu da progresivnost otroških dodatkov glede na število otrok, ki naj bi spodbujala rojstva, obstaja. V tem pogledu smo bližje južnoevropskemu modelu kot skandinavskemu. Pozdravimo lahko univerzalnost brezplačnih vrtcev za drugega in naslednje otroke, če je hkrati več otrok iz iste družine vključenih vanje, ki pa bi po mojem mnenju morali biti brezplačni za vse otroke (kot šola). Mislim, da je dobra tudi univerzalnost dodatka za velike družine, ki jo dobijo družine s 3 ali z več otroki, vendar se mi zdi znesek prenizek, da bi spodbujal rojevanje, še posebej pri bolj izobraženih mladih z višjimi dohodki.

V Aziji se dogaja podoben fenomen nizke rodnosti, kot v južni Evropi. Tradicionalne družbe, kjer moški služijo ves denar za družino, se z ukrepi še niso prilagodile novim potrebam sodobnih družin in s tem nizkim stopnjam rodnosti (Shorto, 2008, str. 10).

3.3 Povezava med družinsko politiko in rodnostjo

V literaturi se pogosto ukvarjajo z vprašanjem, ali ima družinska politika vpliv na rodnost ali ne. Na mednarodni konferenci decembra 2007 na Dunaju, ki ga je organiziral Dunajski inštitut za demografijo se niso spraševali o tem, ali naj vlade glede nizke rodnosti ukrepajo ali ne, ampak, ali lahko ukrepi pospešijo rodnost. Gauthier in Philipov (2008, str. 1-2) pravita, da je na to vprašanje težko odgovoriti zaradi različnih razlogov. Prvič, države nudijo družinam širok spekter podpore, vendar ima **malo ukrepov nedvoumen cilj zviševanja rodnosti**. Večinoma se osredotočajo na delno nadomestilo staršem zaradi stroškov, ki jih imajo z otroki,

⁴⁹ Trdna zavezanost družini se kaže v sorazmerno nizkih stopnjah razvez, kohabitacije, zunajzakonskih rojstev in v tem, da odrasli otroci ostajajo doma pri starših do poroke, in tudi po poroki živijo v njihovi bližini (Knežević Hočevar, 2006, str. 199).

na zmanjševanje dohodkovne neenakosti, na spodbujanje žensk, da se vključijo na trg delovne sile in/ali na zmanjševanje neenakosti med spoloma. Drugič, pri odločitvi za otroke starši poleg **finančnih** upoštevajo tudi **druge, nefinančne dejavnike**, ki se tičejo institucionalnih ovir v izobraževalnem sistemu, na trgu dela in na trgu nepremičnin. Ti dejavniki imajo pomemben učinek na rodnost zaradi odlaganja rojevanja v poznejša leta, kar lahko privede do nižjih ravni rodnosti, ker odložene namere o otrocih lahko ostanejo neuresničene pozneje v življenju. In tretjič, **želje posameznikov** o idealni velikosti družine in idealnem času, ko bi imeli otroke, se **skozi življenje spreminjajo**, kar še bolj oteži delo raziskovalcem.

Zaključki raziskav o vplivu družinske politike na rodnost so različni. Nekateri menijo, da politika države do družine in otrok ni v tako močni povezavi z rodnostjo, kot bi si nekateri želeli, a prav tam, kjer so računali, da ukrepi niso potrebni (Italija ali Španija), imajo zdaj nizko rodnost. V članicah EU z razvitejšimi družinskimi in socialnimi politikami, kot sta Skandinavija in Francija, pa imajo višje stopnje rodnosti. Tudi Spiess in Wrolich (2006, str. 1-2) opažata, da je reforma sistema starševskih nadomestil v Nemčiji v letu 2007 v skladu s skandinavskim modelom obrodila sadove v obliki povečanja deleža zaposlenih žensk (tudi z majhnimi otroki) in rodnosti, kateri pa ponudba subvencioniranih vrtcev na žalost ne sledi dovolj hitro. To potrjuje mojo izhodiščno hipotezo, da imajo ustrezni ukrepi družinske politike vpliv na dvig rodnosti.

Gauthier in Philipov (2008, str. 2-4) ugotavljata, da verjetno ni naključje, da relativno visoke ravni rodnosti v nordijskih državah sovpadajo z relativno višjim življenjskim standardom, nizko ravni revščine in brezposelnosti, visoko ravni enakosti med spoloma in višjo ravni vladne podpore družinam. Nasprotno, nižje ravni rodnosti opažamo v vzhodni Evropi, kjer so nižje ravni razvoja, višje stopnje brezposelnosti in gospodarske negotovosti. Kljub velikim razlikam med regijami zaključujeta, da so ukrepi, usmerjeni k vsaki od treh razsežnosti, lahko potencialni vzvod rodnosti. (Gauthier in Philipov, 2008, str. 4).

Podobno je inštitut za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 49) iz podatkov Eurostata in Missoca dokazal značilno povezavo med neposredno podporo družinam in številom otrok. Na x-os je postavil stopnjo rodnosti, na y-os pa povprečno podporo za družino z dvema otrokoma. Ugotovil je, da imajo Francija, Irska in Luksemburg, ki dajejo visoke otroške dodatke, več otrok od Španije, Poljske in Italije, ki imajo manj otrok in nizke ravni podpore za otroke.

Socialna politika je za rodnost pomembna, vendar pa ta hipoteza ne razloži precej višjih stopenj rodnosti v ZDA, kjer so družinski ukrepi relativno šibki. Tam igra verjetno pomembnejšo vlogo prilagodljivejši trg dela, ki omogoča staršem lažje usklajevanje časa namenjenemu poklicu in družini ter kulturne razlike (The social situation in the European Union, 2005-2006, 2007, str. 29).

Raziskava na 22 državah (Shorto, 2008, str. 12) iz leta 1997 je pokazala, da je rezultat 25-odstotnega zvišanja podpor staršem, ki so vezane na otroke, 0,07 več rojstev na žensko.

Shorto (2008, str. 12) to pripisuje časovnemu učinku rojevanja, češ da ženske, ki si tako ali tako želijo še enega otroka, slednjega rodijo prej, da izkoristijo plačilo. Tudi Gauthier in Philipov (2008, str. 7) trdita, da imajo različni finančni ukrepi za spodbudo staršem, da bi imeli več otrok (bonus ob rojstvu, davčne olajšave za otroke, radodarna nadomestila za več rojstev), majhen in kratkoročen učinek, in da ti spodbujajo starše, ki so že nameravali imeti otroka, da ga imajo prej, malo vpliva pa naj bi imeli na tiste, ki sploh niso nameravali imeti še enega otroka. A Gauthier in Philipov (2008, str. 7) priznavata, da literatura glede tega ni enotna, saj naj bi študije (Kim, 2007 in Milligan, 2002) bonusov ob rojstvu v provinci Quebec v Kanadi npr. kazali pozitiven učinek na rodnost, vendar pri relativno visokih stroških za otroka. Analiza učinka bonusa ob rojstvu otroka v italijanski provinci Furlaniji – Julijski krajini (Bocuzzo et al., v Gauthier in Philipov, 2008, str. 7) kaže, da bonus ob rojstvu otroka prispeva k zvišanju rodnosti žensk z višjo rodnostjo in nižjo izobrazbo.

Analiza Bradshaw in Finch iz leta 2006 (v Gauthier in Philipov, 2008, str. 8) v 26 državah OECD razkriva višjo podporo od povprečne družinam v nordijskih in zahodnih državah in nižjo od povprečne v državah vzhodne in južne Evrope, kar je še en kazalec, da je podpora družinam pomembna, ker sovпада z razvrščanjem držav po rodnosti. Pomembna za družine pa je tudi stabilnost finančne podpore in položaj celotnega gospodarstva (vključno z varnostjo zaposlitve). Ta argument je zelo pomemben v primeru vzhodne in osrednje Evrope, kjer imajo lahko tranzicijska gospodarstva kot tudi številne spremembe družinske politike držav negativen vpliv na pare, ki načrtujejo otroke (Gauthier in Philipov, 2008, str. 9).

Tudi raziskave Andersson in Rønsen ter Skrede (v Gauthier in Philipov, 2008, str. 11) rišejo možno povezavo med rodnostjo, ki je višja od povprečja v nordijski regiji, in družinsko politiko v teh državah. Gauthier in Philipov (2008, str. 11) opozarjata, da so v teh državah zadnje ukrepe na družinskem področju uveljavili bolj zaradi potreb posameznikov kot zaradi povečanja rodnosti, in da je višja rodnost tako samo stranski produkt teh ukrepov. Andersson (v Gauthier in Philipov, 2008, str. 11) izpostavlja, da so ukrepi za usklajevanja poklicnega in družinskega življenja na Švedskem usmerjeni v posameznike in ne v družino, zato ne spodbujajo zapostavljenosti med spoloma v družini.

Raziskave Stropnik in Šircelj (2008, str. 1047) na primeru Slovenije kažejo, da ukrepi družinske politike v Sloveniji niso dali skoraj nikakršnih rezultatov na rodnostno vedenje Slovencev, razen kratkoročnega vpliva izdatnega podaljšanja starševskega dopusta. Leta 1975, ko je starševski dopust znašal tri mesece in dopust za varstvo in nego otroka 5 mesecev, je znašala stopnja celotne rodnosti 2,16. V naslednjih letih se je ustalila in celo zrasla na 2,22 v letu 1979. Potem je sledilo 20 let zniževanja rodnosti. Ko se je starševski dopust na koncu leta 1985 podaljšal na 12 mesecev, je stopnja celotne rodnosti znašala le 1,71. V letu 1987 in 1988 si ni opomogla, le ustalila se je (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1047). Stropnik in Šircelj (2008, str. 1047) opozarjata, da zvišanje rodnosti po spremembah zakona konec leta 2001 ni posledica slednjih, ampak gre za posledico odlaganja rojstev. Podobno neučinkovito naj bi bilo tudi zagotavljanje starševskih dodatkov za nezavarovane starše v letu 1994 ter zvišanje dohodkovnega praga za upravičenost do otroškega dodatka leta 1994 in 1996 ter ravni

nadomestila leta 1999 (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1047). Vendar pa Stropnik in Šircelj (2008, str. 1047) priznavata, da nihče ne more vedeti, kakšna bi rodnost bila, če teh ukrepov ne bi bilo. Še več. Menita, da so ukrepi družinske politike v Sloveniji preprečili še večji padec rodnosti in da so olajšali neugodno gospodarsko stanje ali celo revščino pri mnogih družinah z otroki, na kar smo kljub temu da obstaja še veliko načinov izboljšave teh ukrepov, lahko ponosni. Dokaz zavedanja pomembnosti države blaginje naj bi bilo preprečevanje poslabšanja teh ukrepov tudi v najtežjih tranzicijskih časih (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1047).

Merše (2007, str. 1) opozarja, da se je položaj slovenskih družin z ukrepi glede porodniškega dopusta, paketa za opremo novorojenčka, otroških dodatkov, davčnih olajšav, prednostno obravnavanega zdravstvenega varstva otrok in mater ipd. le navidez izboljšal, v resnici pa naj bi se ob izboljšanju na enem področju marsikaj kaj odvzelo na kakšnem drugem. Za primer navaja, da je otroški dodatek v 50 letih 20. stoletja v povprečju znašal 25 odstotkov povprečne neto plače, danes pa znaša le nekaj več kot 6 odstotkov povprečne neto plače, znižanje davčnih olajšav za vzdrževane otroke s sistemom dohodnine, večjo stigmo staršev na trgu dela v tržnem gospodarstvu, zaostritev razmer za reševanje stanovanjskega vprašanja družin, povečano breme staršev pri plačevanju vrtca in izobraževanja otrok. Po njegovem mnenju od parcialnih ukrepov, ki ne rešujejo nekaterih temeljnih težav staršev, ne gre pričakovati pozitivnih učinkov na rodnost (Merše, 2007, str. 1).

Če naj bo družinska politika pri dvigovanju rodnosti uspešna, mora vsebovati ukrepe, ki so družinam prijazni na področju otroškega varstva, usklajevanja poklicnega in družinskega življenja, stanovanj, davkov, družinskih prejemkov in nadomestitve izpadlega dohodka. Zavedati pa se mora tudi komplementarnosti teh ukrepov z drugimi ukrepi na drugih področjih (npr. na trgu dela) ter kompleksnosti odločitve za otroka.

Aasve (v Shorto, 2008, str. 11) razlaga, da mora biti družba, ki želi poskrbeti za svojo rodnost, bodisi radodarna bodisi prilagodljiva. ZDA niso radodarne, so pa prilagodljive, zato imajo visoko rodnost. Italija ni radodarna (v smislu socialnega varstva), niti ni prilagodljiva (ženska z otroki, ki je zaposlena, je celo družbeno stigmatizirana), zato ima nizko rodnost. Po Shortovem (2008, str. 11) mnenju je za rodnost najhujši sistem, ki je skupek obojega, sodobnega sveta, ki širi izobraževalne in zaposlitvene možnosti za ženske, vendar ohranja tradicionalno miselnost brez ustrezne prilagoditve novemu položaju žensk. Vsekakor pa se je treba zavedati, da so stroški, povezani s prestarim prebivalstvom, višji od zdrave družinske politike (Chesnais, 1998, str. 100).

3.4 Družinska politika in EU

Da bi omilila neenakost med državami, je EU v zgodnjih 90 letih 20. stoletja začela spodbujati uskladitvene ukrepe. Z direktivami, priporočili, navodili in predlogi je spodbujala države članice EU, da sprejmejo ukrepe za izboljšanje možnosti usklajevanja poklicnega in družinskega življenja (Golini, 2003, str. 453).

Težave družin so v EU vse bolj prepoznane. Listina temeljnih pravic uzakonja udeležbo EU v razpravi o družinski politiki (33. člen), čeprav sta zaradi podpore in učinkovitosti določitev in izvrševanje družinske politike pristojnost držav članic. V mnenju o družini in demografski rasti Evropski ekonomski in socialni odbor predlaga državam članicam, da vključujejo družinsko področje v svoje gospodarske in socialne ukrepe. Evropska komisija je v sporočilu (COM 2006) o demografski prihodnosti Evrope opozorila na zavezo držav članic na barcelonskem evropskem zboru leta 2002, da bodo povečale zmogljivosti otroškega varstva, ki naj bi bilo do leta 2010 dosegljivo 90 odstotkom otrok, starih od 3 leta do šoloobvezne starosti, in 33 odstotkom otrok, mlajših od 3 leta (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 37).

Kljub zavedanju težav družin pa EU nima organizacije, ki bi bila zadolžena za družinsko politiko, niti nima »družinske opazovalnice« (*Family Observatory*) ali zelene listine o družini. Noben izmed 5 podpredsedstev ali 21 odborov znotraj Evropske komisije ne pokriva družine. Z družinskimi zadevami se ukvarja Odbor za zaposlovanje, socialne zadeve in enake možnosti, ki pa ne izvaja družinskih dejavnosti. Družinsko opazovalnico, ki je obstajala med letoma 1989 in 2004, je takrat zamenjala Opazovalnica demografskega in družbenega položaja (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 38).

Evropski komisar za zaposlovanje, socialne zadeve in enake možnosti Vladimir Špidla je v letu 2006 ob predstavitvi poročila Evropske komisije o enakosti spolov pozival članice EU k podpori ravnotežja med družinskimi in delovnimi obveznostmi žensk in moških. Možnosti za izboljšanje položaja s pomočjo sredstev iz strukturnih skladov EU so po njegovem mnenju:

- širitev in izboljšanje ponudbe za varstvo otrok,
- uvedba inovativnih in bolj prilagodljivih delovnih pogojev in
- usmerjena politika enakosti med spoloma.

Zaradi demografskih težav tako Komisija kot Parlament podpirata pomoč družini. Evropska komisija v sporočilu o podpori solidarnosti med generacijami (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 39) opozarja, da morajo politike pomoči držav članic EU vsebovati tri točke:

- nadomestitev neposrednih in posrednih stroškov, ki so povezani z družino,
- pomoč staršem v obliki izobraževanja in varstva za mlajše in starejše otroke,
- organizacijo delovnih in zaposlitvenih pogojev ter dostop do storitev na lokalni ravni.

Evropski parlament pa je v poročilu o enakosti med ženskami in moškimi v EU (A6-0290/2007) zahteval, da države članice zavarujejo nosečnost in se borijo proti diskriminaciji nosečih delavk, v poročilu A5-0092/2004 pa se ukvarja z uravnoteženjem med poklicnim, družinskim in osebnim življenjem (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 39).

Zanimivo je, da ima približno polovica evropskih narodov ministrstvo za družino (med njimi tudi Slovenija), medtem ko druge vlade ne kažejo take družinske zavesti (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 40-41). Veliko držav nima ukrepov za primere družinskih konfliktov, stisk ali zlomov, kljub temu da Svet Evrope na to opozarja že več let. Že 2. septembra 1974 je Svet Evrope predlagal, da države članice ustanovijo centre za pomoč družinam, ki jih financira država, čeprav jih vodijo zasebniki. Dne 27. junija 1980 je predlagal, da države članice prepoznajo pomembnost organizacij, ki skrbijo za izboljšanje čustvene, individualne in družinske skladnosti, zanje zagotavljajo ustrezna finančna sredstva in preučijo možnosti uporabe medijev za okrepitev družinske kulture in izobrazbe (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 52).

Iz podatkov o rodnosti je očitno, da kljub trudu na družinskem področju večina držav članic EU nima učinkovite družinske politike. Katere ukrepe bi morala posamezna država sprejeti, da bi se rodnost dvignila, je vprašanje, na katerega ni jasnega in enoznačnega odgovora. Razumljivo pa je, da strokovnjaki predlagajo glede na izsledke svojih raziskav različne ukrepe. Cilj, ki mu mora evropska družinska politika slediti, je po mnenju Inštituta za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 54-56) razvoj in izvedba **pravih, učinkovitih, vsestranskih in univerzalnih ukrepov**, ki so usmerjeni v družino, s pomočjo ustreznih institucij, načrtov, meril in zakonodaje ter proračunskih predpisov.

Inštitut za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 55) predlaga, da naj bo družinska politika oblikovana na podlagi naslednjih točk. Družina je prioriteta, h kateri so usmerjena vsa merila EU, pri čemer se prepoznava in podpira pravice družin na vseh področjih, še posebej na področju otroškega varstva in izobraževanja. Narodni družinski ukrepi naj se zblizujejo, da med državami ni večjih razlik, evropske družine pa so enakopravne ne glede na število otrok, raven dohodka, njegovo porazdelitev in drugih razlik.

Akcijski načrti (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 57) pa naj temeljijo na naslednjih točkah:

- podpora družinski ureditvi,
- spodbujanje enotnega koncepta družine in tudi kulture ter okolja, ki omogoča, da družine upravljajo s svojim vsakodnevnim življenjem,
- pomoč družinam, da imajo toliko otrok, kot si želijo,
- vključevanje različnih področij poklicnega, družinskega in osebnega razvoja na human in pozitiven način,
- zagotavljanje pomoči v obdobjih družinskih stisk,
- prepoznavanje temeljnih pravic staršev, da izobražujejo svoje otroke,
- podpora dejavne vključenosti staršev in družinskih organizacij,
- skrb za družine s posebnimi potrebami z njim prilagojenimi ukrepi.

Za **podporo družinske ureditve** Inštitut za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 58) svetuje ustanovitev komisije za družino, ki naj podpira ustrezno družinsko politiko v državah EU in pospešitev ustanovitve ministrstva za družino v vseh državah članicah (v Sloveniji ga že imamo), ki naj ima dovolj organizacijskih in finančnih zmogljivosti za ukrepe, ki podpirajo družino. Zelena listina o družini v Evropi naj analizira težave družin z vzroki zanje in njihovimi posledicami, in predlaga rešitve in možnosti, promovira pa naj se tudi evropski sporazum o družini med političnimi strankami, socialnimi predstavniki in družinskimi institucijami.

Družinska politika naj podpira **kulturo, ki je usmerjena k družinam**. Širi naj univerzalni koncept družine in spodbuja okolje, ki ji je naklonjeno. Zato Inštitut za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 59) predlaga ponovno uvedbo »opazovalnice družinske politike« (angl. *Family Policy Observatory*), ki naj analizira položaj in razvoj družin v Evropi, in naj svetuje, upravlja in nadzira ukrepe, ki nanjo vplivajo, da bodo v prid družinam. Predlaga tudi podporo kampanjam, ki s pomočjo medijev zvišujejo raven zavesti o družini znotraj družbe.

Za **finančno pomoč družinam**, da lažje upravljajo s svojim vsakodnevnim življenjem in imajo toliko otrok, kot si želijo, Inštitut za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 60-61) predlaga postopno zблиževanje različnih družinskih ukrepov, ki jih imajo države članice EU. Njihovi konkretni predlogi so vsaj **2,5 odstotka BDP** za socialne izdatke za družino, **univerzalna nadomestila za družine z otroki** (v petletnem prehodnem obdobju naj dohodkovne omejitve na osebo ne ovirajo vsaj 90 odstotkov družin), **otroški dodatek** naj znaša vsaj **125 evrov** mesečno na odvisnega otroka, družinske podpore naj ne bodo obdavčene in naj se zvišujejo v skladu z inflacijo, porazdelitev podpor namenjenih družini naj bo bolj enakomerna (s postopnim zviševanjem naj doseže 8 odstotkov vseh izdatkov za socialno varnost), ukrepi za podporo nosečnosti in materinstvu (polovično **zmanjšanje DDV** na osnovne otroške izdelke ter ustanovitev centrov za skrb za nosečnice in matere) ter davčna konvergenca držav članic EU, ki naj bo družini prijazna.

Vključevanje različnih področij **poklicnega, družinskega in osebnega razvoja** na human in pozitiven način po mnenju Inštituta za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 62) pomeni, da naj porodniški dopust v vseh državah članicah traja vsaj 23 tednov s 100-odstotnim nadomestilom plače, dopust za nego in varstvo otroka pa naj traja vsaj 6 tednov pod enakimi pogoji, kot veljajo za porodniški dopust. Starši naj imajo pravico do izbire, pri čemer podpirajo podaljšanje nadomestil za matere/očete, ki želijo podaljšan dopust za varstvo svojih otrok in razširitev mreže jasli za otroke, mlajše od 3 let. Poleg tega je pomembna še univerzalna pomoč družinam, ki skrbijo za svoje starejše sorodnike na svojem domu, in uvajanje delovnega časa podjetij, ki omogoča tako poklicno kot družinsko življenje. Prvi zakonski ukrepi za povečanje rodnosti na področju zaposlovanja, med njimi subvencioniranje nadomestnega delavca po odhodu ženske na porodniški dopust, so v EU že na pohodu.

Smisel zagotavljanja preventivnih ukrepov za **pomoč v obdobjih družinskih stisk** je po priporočilih Sveta Evrope zmanjšanje števila razvez v Evropi. Po mnenju Inštituta za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 63) ti ukrepi zajemajo posodobitev priporočil Sveta Evrope (1974-1980), podpiranje javnih in zasebnih centrov za pomoč družinam, spodbujanje držav članic EU, da sprejmejo Zakon o preventivnih ukrepih in družinski mediaciji ter študije, analize in raziskave vzrokov za razveze v družinah in predlogi ukrepov za zmanjšanje in lajšanje njihovih negativnih posledic.

Ker Inštitut za družinsko politiko (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 64) prepoznava **izobrazbo za temeljno pravico družine**, naj staršem država pomaga, tako da bodo stroški izobraževanja (učbeniki, delovni zvezki, šolnine itd.) davčna olajšava, se poveča število predstavnikov staršev v šolskih odborih ter da lahko starši izbirajo med različnimi šolami za svoje otroke. Podpora dejavne vključenosti staršev in družinskih organizacij v družinsko politiko naj bo podprta tudi z oblikovanjem spletnega portala z informacijami o storitvah za evropske družine (Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 64).

Peter McDonald (v Job Instability and Family Trends, 2007, str. 262-263) priporoča več ukrepov za vzdržno rodno vedenje, ki so osnovani na načelih nevtralnosti, učinkovitosti in sprejemljivosti. Biti morajo naslovljeni na prave subjekte, usmerjeni neposredno v cilj povečanja rodnosti, zaradi omejenosti virov mora njihova uporaba doseči učinkovite rezultate, poleg tega pa mora biti prepričanje o družbeni koristi otrok tudi politično sprejemljivo. Ta priporočila so:

- stabilnost zaposlitve:
 - pogodbe za nedoločen čas so prioriteta,
 - netipične inčasne pogodbe so dopustne le kot začetni korak pri vstopu na trg dela,
 - ukrepi, ki spodbujajo preoblikovanje netipičnih/zakasnih pogodb v trajne pogodbe (davčne olajšave, zniževanje stroškov pogodb o delu),
 - ukrepi, ki podpirajo stabilnost zaposlitve za ženske,
- medgeneracijska solidarnost: zaustavitev poklicnega napredovanja (na srednji rok) za preusmeritev virov k oblikovanju trajnih pogodb za mlade, ki vstopajo na trg dela⁵⁰,
- vključenost podjetij: povečati vire za inovacije s stabilnimi zaposlitvami za visokoizobražene mlade,
- zaposlitvena/izobraževalna prilagodljivost: pravica zaposlenih (za določen in za nedoločen čas), da upravljajo s prilagodljivim delovnim časom in imajo možnost prostega izpogajanja delovnega časa v skladu s posebnimi potrebami družine (vrtci, vzgoja otrok, zdravje itd.),

⁵⁰ Bovenberg (2007, str. 1) pravi, da je pri oblikovanju proaktivne socialne politike pomemben pogled na celoten življenjski cikel človeka, ki se bolje prilagaja spreminjajočim potrebam posameznikov v različnih življenjskih obdobjih.

- delovne izkušnje: pred pridobitvijo diplome omogočiti študentom pridobivanje delovnih izkušenj pri zasebnih ali javnih pravnih osebah, na lokalni ali mednarodni ravni, ki so preko javnih pogodb povezane z univerzo, da bi povečali vključevanje mladih z visoko stopnjo izobrazbe na trg dela,
- sodelovanje podjetij pri izboljšanju upravljanja s človeškimi viri,
- stanovanja:
 - boljši pogoji za mlade pare (v katerih ima vsaj eden nestabilno službo), da dobijo posojilo ali drug vir financiranja za nakup prve nepremičnine,
 - prednost pri dostopu do javne pomoči pri nastanitvi za mlade pare, ki pričakujejo otroka,
 - denarna podpora za najemnico, ki jo plačujejo mladi pari, ki pričakujejo prvega otroka, kjer je eden od staršev študent,
- kultura:
 - podpora napredku žensk v poklicu,
 - večja pozornost družbene razsežnosti otrok,
 - spodbujanje kulture medgeneracijske solidarnosti,
 - boj proti stigmatizaciji moških, ki vzamejo starševski dopust,
 - naklonjenost spremembam v kulturi glede enakopravne porazdelitve delovnih obveznosti med partnerjema proti razdelitvi vlog znotraj družine,
- usklajevanje poklica in družine:
 - uvajanje mehanizma prilagodljivosti glede ukrepov za usklajevanje poklicnega in družinskega življenja,
 - zagotoviti skupno nevtralno osnovo ukrepov, da se lahko kdorkoli svobodno pogaja z delodajalcem glede na osebne potrebe,
 - lažji dostop do javnih storitev, ki se tiče ukladitve odpiralnega časa javnih storitev z delovnim časom, dostopnosti administrativnih storitev z računalnikom (poštne, bančne ...) ter uskladitve odpiralnega časa šol z delovnim časom,
 - večje naložbe zasebnih podjetij v storitve za delavce: ureditev vrtcev blizu ali znotraj podjetja, ustvarjanje zasebnih/javnih trgov znotraj delovnega mesta, socialna/administrativna predpisarna znotraj delovnega prostora, v kateri delajo prostovoljci upokojnici, institut »časovnih bank«, s skupno udeležbo upokojnencev in delovno aktivnega prebivalstva.

Tabela 9 kaže podatke o zaznani pomembnosti različnih okoliščin pri odločanju o otrocih. Podatki izhajajo iz raziskave Eurobarometra (2006) in so odgovori na vprašanje: »Kako pomembni so po vašem mnenju spodaj navedeni razlogi za odločitev o tem, ali imeti ali ne imeti otroka ali nadaljnje otroke?« Iz tabele 9 sta Gauthier in Philipov (2008, str. 6) razbrala, katerim okoliščinam dajejo ženske, stare med 15 in 39 let, prednost pri odločanju za otroke, pri čemer izpostavljata šokantnost rezultatov v smislu, da je zelo majhna pomembnost posvečena ekonomskim in delovnim okoliščinam v **nordijskih državah**, kar verjetno odraža relativno visok standard življenja in tudi varnosti, ki jo sistem socialne varnosti nudi v primeru različnih življenjskih okoliščin. V nasprotju z nordijsko regijo isti skupini okoliščin

dajejo anketirani zelo velik poudarek v **južni** in **vzhodnoevropski** regiji. Dejansko so ti anketirani dali velik pomen vsem dejavnikom. Ta rezultat ne razlikuje le teh dveh regij med sabo, ampak kaže tudi na možno prisotnost ovir za rodnost v teh dveh regijah. **Zahodna** regija pa se pri vseh odgovorih razen zadnjega nahaja nekje vmes.

Tabela 9: Pomembnost okoliščin pri odločanju za otroke v odstotkih, 2006 (ženske, 15-39 let)

Regija*	Ekonomski položaj**	Zaposlitev očeta in matere	Zdravje in podpora partnerja	Vrtci in starševski dopust
Nordijska regija	29,9	28,2	68,8	50,3
Francija	52,0	37,5	65,7	42,5
Angleško govoreča regija	60,3	50,5	70,8	54,3
Zahodna regija	47,7	45,1	70,3	47,2
Južna regija	67,4	66,4	78,5	61,1
Vzhodna regija	73,4	64,8	81,6	65,9

Legenda: *nordijska = Danska, Finska, Islandija, Norveška, Švedska; angleško govoreča = Irska, Velika Britanija, ZDA; zahodna = Avstrija, Belgija, Nemčija, Nizozemska, Švica; južna = Grčija, Italija, Portugalska, Španija; vzhodna = Belorusija, Bolgarija, Češka, Estonija, Gruzija, Madžarska, Latvija, Litva, Poljska, Romunija, Rusija, Slovaška, Slovenija, Ukrajina.

Legenda: ** vključuje finančni položaj, stroške za otroke in stanovanjske razmere

Vir: A. H. Gauthier in D. Philipov, *Can policies enhance fertility in Europe, 2008, str. 7, tabela 3.*

Predlogom, ki sem jih omenila v tem poglavju, je skupno to, da morajo biti ukrepi, katerih cilj je zvišanje rodnosti, radodarni do staršev in otrok in biti čim bolj vključeni v vse pore družbe, ki naj sprejema novo življenje kot nekaj lepega in koristnega, tako za sedanost kot še bolj za prihodnost. Otroci namreč bogatijo sedanost z bujno domišljijo in otroško pristnostjo, omogočajo pa tudi obstoj in napredek družbe v prihodnosti.

3.5 Ukrepi družinske politike v Sloveniji

Ukrepi družinske politike so tema, ki je trd oreh vsake vlade. Kako jih oblikovati, da bodo splošno sprejemljivi in predvsem učinkoviti. V Sloveniji je rodnost v rokah dveh oblik ekonomskih politik: t. i. »šprinterskega« in »maratonskega« modela družinske politike. Poskusi povečevanja rojstev v Sloveniji so zelo nepovezani in včasih tudi kontradiktorni, da bi imeli dobre rezultate. Za uspešnost bi morali delovati na dolgi rok in se ne bi smeli (če so seveda uspešni) spreminjati s spremembo vlade. Najprej bom povzela glavne poudarke Strategije za dvig rodnosti iz leta 2006, ki je imela dober namen, v nekaterih pogledih pa je bila preveč radikalno konzervativna, da bi bila uspešna. To kaže na to, da je strategija za dvig rodnosti še kako odvisna od podpore javnosti in mora biti usklajena in dobro premišljena. Pozneje bom opisala še mnenja različnih avtorjev o tem, kakšni bi morali biti ukrepi družinske politike v Sloveniji. Slednji zajemajo tako področje ukrepov na trgu dela, področje

stanovanjske politike in finančnih in drugih pomoči, ki se v javnosti pojavljajo kot najpogostejša področja, kjer so potrebne spremembe, da bi bilo več otrok.

3.5.1 Strategija za dvig rodnosti

Zaradi nizke rodnosti Slovincem čez nekaj let grozijo težave s financiranjem zdravstvene in pokojninske blagajne. Slovenska vlada si je zato leta 2004 zadala, da bo zvišala rodnost. Nekdanji minister Janez Drobnič je 15. novembra 2006 predstavil Strategijo za dvig rodnosti, katere temeljna vodila so bila življenje, družina in otroci, glavni cilj pa ustavitev negativnega trenda rodnosti v Sloveniji. Z njegovo razrešitvijo je bila umaknjena tudi njegova strategija, ki je poleg pozitivnih ukrepov predlagala tudi nekaj ukrepov, ki za splošno javnost niso bili sprejemljivi, kar je škoda, saj bi Slovenija pozitivne ukrepe iz te strategije potrebovala.

Eden izmed za javnost nesprejemljivih ukrepov je bil znižanje izobrazbene ravni vzgojiteljic ter znižanje standardov programov vrtcev, ki ne moreta biti rešitev za znižanje stroškov v vrtcih, saj so otroci v najnežnejših letih, ki jih preživijo v vrtcu, najbolj občutljivi na napačne strokovne prijeme, o čemer sem govorila v poglavju o vrtcih. Poleg tega strategija ni enakopravno obravnavala enostarševskih družin (v njej veljajo za družino samo pari z otroki), pa čeprav je bil v letu 2006 »delež poročenih porodnic že manjši od polovice (46,2 odstotka)« (Merkelc Nered, 2007, str. 6).

Med drugim je strategija predlagala tudi plačljivost splava v primeru, ko ta ni nujen za zdravje nosečnice. S tem je posegla v 55. člen ustave, ki zagotavlja, da ima vsak pravico do svobodnega odločanja o rojstvu svojih otrok. Število splavov se je v desetih letih skoraj prepolovilo, rodnost pa je ostala skoraj enaka, kar pomeni, da število splavov, kljub temu da je po mnenju Tadeja Strehovca (2008, str. 15) 5.800 splavov v Sloveniji letno zaskrbljujoče, ni vzrok za zmanjšano rodnost. Vsako leto se število splavov zmanjša za okrog 10 odstotkov, pri čemer smo zaradi tega po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije med najuspešnejšimi, kar pomeni, da za zmanjšanja števila splavov niso potrebni tako drastični ukrepi. Glavni vzrok za splav (raziskava KC Ljubljana, 2006, n = 323) je odsotnost želje po otroku pri 49 odstotkih vprašanih, pri 35 odstotkih pa je to finančno-bivanjska stiska. Po njihovih podatkih bi bila kar tretjina (34 odstotkov) nosečnic pripravljena obdržati otroka ob večji finančni podpori države.

Stopnja rodnosti po Pavlič Damijanu (2006, str. 11) ni povezana s številom splavov, ampak s socialno-ekonomskim položajem ljudi, zato predlaga naslednje ukrepe za zvišanje rodnosti:

- ukrepi na trgu dela (**zaposlovanje**): povečevanje enakosti med spoloma pri zaposlovanju in napredovanju, spodbujanje vključitve mater po porodu nazaj na delo,
- ukrepi za povečanje dostopa do stanovanj (**stanovanjska politika**, ki je v pristojnosti ministrstva za finance in ministrstva za okolje in prostor),

- ukrepi za zvišanje družbene zavesti o pomenu otrok (**spodbujanje pozitivnega odnosa do družine**), ki ne temelji na katoliški dogmi, ampak na zavedanju, da brez otrok ni našega socialnega zavarovanja, dobrih pokojnin in dostojnih zdravstvenih storitev v starosti,
- dostopnost kontracepcije v okviru zdravstvenega sistema s sistematičnimi informativnimi akcijami: načrtovani otroci s pomočjo humanih in učinkovitih metod kontracepcije (ne splava) bodo zaželeni in deležni dobre vzgoje in izobrazbe, kar pripomore k dvigu skupne blaginje.

Drobničeva naslednica Marjeta Cotman se je zavzemala za reševanje problemov mladih in starejših sočasno, zato je oblikovala svet za solidarno sožitje generacij in kakovostno staranje prebivalstva, ki bo skrbel za spremljanje in izvajanje strategije varstva starejših. Sestavljen je iz predstavnikov vlade, izvajalcev storitev za starejše in civilne družbe. Zavzemala pa se je tudi za zvišanje rodnosti in boljše vključevanje mladih na trg dela.

3.5.2 Finančna pomoč družinam

Družinski ukrepi bi se morali izboljšati v smislu učinkovitosti družinskih in socialnih transferov in pravic staršev. Pri tem je pomembna tako stanovanjska politika kot druge oblike finančne pomoči za nadomestitev stroškov, ki jih imajo družine z otroki.

3.5.2.1 Stanovanjska politika

V Odmevih z dne 29. julija 2008 so objavili prispevek o položaju mladih, ki imajo težave z zaposlovanjem in pridobitvijo ustreznih stanovanj, ki so temelj za ustvarjanje družine. Na splošno so stanovanja za mlade predraga⁵¹, ker je na trgu premalo neprofitnih in drugih cenovno dosegljivih stanovanj (predvsem v Ljubljani, kjer je trenutno 3.000 neprofitnih stanovanj), luksuzna stanovanja pa so za večino mladih nedosegljiva. Metka Černelič, direktorica Direktorata za prostor, je poleg težav zaradi usklajevanja novogradenj z občinskim urbanizmom in konflikti med državnim stanovanjskim skladom in občinskimi stanovanjskimi skladi poudarila tudi vprašanje nezasedenih stanovanj, v katerih je še velik potencial, vendar se zaradi neustrezne obdavčitve teh stanovanj, to vprašanje ne reši. Ker si je v slabem ekonomskem položaju težko kupiti stanovanje in ustvariti družino, je Matjaž Štolfa,

⁵¹ Več kot 80 odstotkov stanovanj v Sloveniji je lastniških, kar je dediščina preteklosti in načina lastninjenja stanovanjskega fonda (tudi zaradi Jazbinškovega zakona). Stanovanjska reforma leta 1991 je ukinila najemniška stanovanja podjetij, kar je pomenilo, da prej pogosta možnost za zgodnji prehod v lastno stanovanje ni bila več dosegljiva (GURS, junij 2008, str. 6). Od 90 let 20. stoletja dalje je stanovanjska politika neuspešna, saj so stanovanja še danes nedostopna mladim odraslim. Visoke cene nepremičnin, dolge čakalne vrste za relativno nekakovostna neprofitna stanovanja (v letu 2005 je bil delež najemniških nepremičnin 9 odstotkov, delež neprofitnih/socialnih stanovanj pa celo samo 5 odstotkov), relativno visoka raven tržnih najemnin, ki je sorazmerna ravni kupoprodajnih cen, nedostopnost ugodnih stanovanjskih posojil in odsotnost tretjega oz. podpornega sektorja označujejo trenutno stanje (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1038).

predsednik Mladinskega sveta Slovenije, predlagal, da stanovanjski sklad ne bi gradil velikih in dragih stanovanj, ampak po skandinavskem zgledu t. i. prehodna najemna stanovanja⁵², za katera so potrebne nizke najemnine in lahko mladi s tem varčujejo za lastno stanovanje.

Druge rešitve, ki so jih v prispevku navedli za rešitev stanovanjskih težav mladih družin pa so še: pospešena gradnja neprofitnih stanovanj (za neprofitne najemnine⁵³ in prodajo neprofitnih stanovanj) za čas do zaživitve ugodnih hipotekarnih posojil iz posebnega fonda, ki delež od prodaje državnega premoženja nameni za gradnjo teh stanovanj, okrepitev stanovanjskega sklada pri vlogi zavarovanja posojil za tiste najemnike stanovanjskih posojil, ki nimajo stalne zaposlitve (banke pri dajanju posojil zahtevajo stalnost zaposlitve), skupen nastop iskalcev stanovanj in sklada kot investitorjev, ponovna uvedba stanovanjske olajšave⁵⁴, subvencije za mlade družine, ki kupujejo svoje prvo stanovanje, in možnost, da bi država del svojih zemljišč dala posameznikom ali lokalnim skupnostim v stoletno uporabo, da bi lahko na njih gradili stanovanja, ki bi jih oddajali za neprofitno najemnino. Lokalne skupnosti (in država) naj poskrbijo za intenzivnejšo gradnjo novih stanovanj ter da obstoječa (z uvedbo visokega davka na lastništvo druge in vsake nadaljnje nepremičnine) izpraznijo lastniki večjega števila (praznih) stanovanj.

Nekdanji finančni minister Andrej Bajuk je leta 2007 rekel takole: »Ključen za večjo rodnost je odnos do življenja, država pa se mora osredotočiti predvsem na reševanje stanovanjskega vprašanja, saj ima sedanja generacija prav glede stanovanj strahotne probleme.« To dejstvo potrjuje tudi dr. Andreja Cirman (v Krivec, 2007, str. 47), ki je ugotovila, da se je dostopnost stanovanj (kot razmerje med dohodki in ceno stanovanj) med letoma 2002 in 2006 poslabšalo. Država bi morala napeti vse sile, da bi se cene stanovanj znižale, dohodki rasli ali da bi državljani imeli boljše pogoje financiranja. Nujna je ureditev zemljiške politike in spremljajočih zakonov, ki pomagajo, da pride na trg več zemljišč in se lahko več gradi (Krivec, 2007, str. 46-47). V Ljubljani npr., kjer je stanovanjska problematika med najbolj perečimi, se za dostopnejše cene stanovanj trudijo na več načinov: z zmanjševanjem cen zemljišč z urbanističnim načrtovanjem, večjim številom poselitvenih površin, aktivno zemljiško politiko in povečevanjem števila neprofitnih najemnih stanovanj (MOL, 2007, str. 20).

⁵² Družinska pobuda ta ukrep imenuje »prvo družinsko stanovanje«, katerega glavne lastnosti so nizka cena najemnine (le za plačilo stroškov ali malo več), začasnost (5-6 let, kar se lahko podaljša le na račun povečanja otrok) in skromnost, ki naj bi spodbujala k samostojnemu reševanju stanovanjskega vprašanja (najemno, s posojilom itd.), ko si družina finančno opomore. Merše (2007, str. 3) predlaga zaračunavanje profitne najemnine (ki se s časom zvišuje), če družina v za to določenem času stanovanja ne izprazni.

⁵³ Za neprofitne najemnine Družinska pobuda predlaga, da so odvisne od števila otrok. Progresivna odvisnost od števila otrok pa naj bi veljala tudi za državno premijo pri NSVS, kar naj bi pomagalo rešiti stanovanjski problem družin, ki za enak standard bivanja potrebujejo več prostora (Merše, 2007, str. 3).

⁵⁴ Tudi olajšave za reševanje stanovanjskega vprašanja naj bi temeljile na številu otrok (Merše, 2007, str. 3).

Milena Zupančič (2008, str. 5) v svojem članku Otroci na tehtnici pravi, da je vrednost otrok na tehtnici z drugimi družbenimi vrednotami. Tehtnica se po njenem mnenju žal nagiba v korist drugih interesov (nakup orožja, izguba denarja skozi mafijske posle, bogatenje posameznikov na račun staršev). Finančne spodbude prejšnje vlade prevečkrat blažijo trenutno stisko družin, ki otroke že imajo, ne rešujejo pa dovolj globljih težav tistih, ki so v položaju odločanja o otrocih. Največja problema mladih družin pred odločitvijo za otroka sta po njeni izjavi zaposlitev in stanovanje. Trdi, da bodo velike spremembe pri univerzalnem prizadevanju za otroke, kot so pokojninski in dohodninski sistem v prid družinam ter deblokada stanovanjskih lobijev, naloga sedanje vlade (Zupančič, 2008, str. 5).

Alenka Brezovnik predlaga, da bi zaradi starajočega prebivalstva veljalo razmisliti o tem, da se v mesta, kjer je vsa potrebna infrastruktura (npr. zdravstveni domovi) blizu, koncentrira starejše ljudi, v okolico pa mlade, ki se še lahko vozijo (tam so stanovanja cenejša). Predlaga tudi spremembo ali prilagoditev stanovanjskega zakona (SZ-1) glede sredstev rezervnega sklada, ki naj bi se določala po drugačnem ključu, kar se tiče obratovalnih stroškov in upravljanja neprofitnih stanovanj. Prihodnost stanovanjskega sklada pa vidi v hipotekarnem bančništvu, da mladim družinam omili denarno oviro pri najemanju kreditov (Brezovnik, 2007, str. 5-6).

3.5.2.2 Nadomestila za stroške za otroke

V celotnem obdobju po drugi svetovni vojni so bili v Sloveniji **otroški dodatki** usmerjeni le na družine z nizkimi dohodki⁵⁵, po letu 1994 pa še na družine s srednje visokimi dohodki. V letu 1996 je bil dohodkovni prag upravičenosti zvišan s 50 odstotkov na 110 odstotkov povprečne bruto plače na družinskega člana v RS. Zato se je povečal delež upravičenih otrok do otroškega dodatka na 90 odstotkov. Leta 1999 se je dohodkovni prag znižal na 99 odstotkov povprečne bruto plače na družinskega člana v RS. Obenem so uvedli odvisnost otroškega dodatka od števila otrok in zvišali otroški dodatek za v povprečju 38 odstotkov, predvsem za družine z najnižjimi dohodki in za družine z več otroki. Od leta 2003 so otroški dodatki za tiste, ki niso vključeni v vrtec, za 20 odstotkov višji, kar naj bi nadomestilo del izgubljenega dohodka za starše, ki skrbijo za te otroke, in del stroškov neformalne skrbi za otroke. Od leta 2004 so otroški dodatki staršev samohranilcev za 10 odstotkov višji. Trenutno otroške dodatke dobiva okrog 70 odstotkov otrok do 15. leta oz. do 26. leta starosti, če so vključeni v izobraževanje (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1045). V letu 2008 je najnižji otroški dodatek znašal 19,20 evrov na otroka, najvišji pa 132,50 evrov.

Po mnenju Karoline Vrtačnik (2004, str. 7) ni prav, da otroškega dodatka niso deležni vsi otroci, ampak le tisti s podpovprečnim dohodkom na družinskega člana⁵⁶, brezplačna šola pa

⁵⁵ V letu 1993 npr. je le 28 odstotkov otrok do 15. leta oz. do 26. leta starosti v primeru vključenosti v polno izobraževanje dobilo otroški dodatek (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1045).

⁵⁶ Kako zelo je otroški dodatek pri nas ukrep socialne podpore, kažejo podatki, da je v letu 2006 najvišji otroški dodatek v dvostarševski družini (za tretjega ali naslednjega otroka) znašal 14,5 odstotka povprečne neto plače,

je brezplačna zgolj teoretično. Na odločitev o številu otrok namreč ne vpliva le starševski dopust, ki je pri nas med najbolje urejenimi na svetu, ampak tudi drugi pričakovani izdatki za otroke (npr. šolanje). Poleg tega Vrtačnikova (2004, str. 8) omenja anomalijo, da **dodatek za velike družine**⁵⁷ dobijo vse družine s 3 otroki ali z več, mlajšimi od 18 let ali mlajšimi od 26 let, če se še šolajo, ne glede na dohodek, medtem ko otroški dodatek ni univerzalen. Rojstva bi lahko spodbudili s francoskim zgledom, kjer sta pogoj za relativno visok otroški dodatek najmanj dva otroka.

Družinam za lajšanje finančnih bremen v zvezi z otroki Slovenija namenja še nekatere druge oblike neposredne in posredne pomoči. **Pomoč ob rojstvu otroka** npr. je enkratni denarni prejemek, namenjen nakupu opreme za novorojenca. Namesto denarja (v letu 2008 je znašala pomoč 269,90 evrov) je mogoče v enaki vrednosti izbrati opremo za novorojenca v obliki zavitka. **Denarna socialna pomoč** je namenjena tistim, ki nimajo sredstev za preživetje, in je za družine ali starše samohranilce z otroki večja.

Eden izmed načinov je tudi pomoč parom brez otrok, ki otrok ne morejo imeti po naravni poti, a si jih želijo, z zdravljenjem neplodnosti in več možnostmi oploditve z biomedicinsko pomočjo s krajšimi čakalnimi dobami (t. i. ART). Z odlaganjem odločanja za otroke v starejša leta se težave z neplodnostjo ali zmanjšano plodnostjo povečujejo. Vse več je žensk, ki se kljub odsvetovanju zdravnikov odločajo za nosečnost po 35. letu (največkrat do 39. leta), ko je tudi nevarnost za spontani splav večja (Malačič, 2008, str. 124).

Poleg tega je pomembna tudi **finančna pomoč pri izobraževanju**, da bo slednje resnično brezplačno. Svetel zgled pri tem je npr. Avstrija z brezplačnimi šolskimi prevozi (tudi za srednješolce), učbeniki, nezgodnim zavarovanjem, zvezki, celo povračilom stroškov bivanja v drugem kraju ali z brezplačno šolsko hrano, obšolskimi tečaji in počitniškimi dejavnostmi, ki našim družinam krepko nižajo življenjsko raven. V Sloveniji je **subvencionirana prehrana** namenjena le najrevnejšim (izjema so srednješolski in delno študentski obroki), **učbeniški sklad** ne lajša dovolj bremen šolanja, **štipendije** so odvisne od dohodkov staršev, šolanje daleč od šolskih središč pa kljub **subvencioniranemu transportu** zelo bremeni družinski proračun (Vrtačnik, 2004, str. 8).

Trenutno (ZPIZ, 2009) je v Sloveniji možno znižanje starostne meje za upokojitev zaradi otrok, in sicer za prvega otroka se starostna meja zniža za 5 mesecev, za drugega za 12 mesecev in 15 dni, za tretjega za 22 mesecev in 15 dni ter za četrtega in vsakega nadaljnjega otroka za 12 mesecev in 15 dni. Za žensko se po podatkih ZPIZ-a (2009) lahko starost na tej podlagi zniža največ do starosti 53 let, za moškega pa do starosti 58 let. Družinska pobuda opozarja, da pokojninski sistem v nekaterih pogledih privilegira izogibanje starševstvu.

medtem ko je najnižji otroški dodatek (za prvega otroka v najvišjem dohodkovnem razredu) znašal le 2,1 odstotka te plače. Na letni ravni je prva družina s tega naslova dobila 1,7 povprečne mesečne neto plače. (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1045).

⁵⁷ Dodatek za družino s tremi otroki je v letu 2008 znašal 363,36 evrov, za družino s štirimi ali več otroki pa 443,12 evrov (CSD Šiška, 2009).

Predlagajo, naj država plačuje posebno obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje glede na število vzdrževanih otrok v tekočem letu. Starši z večjim številom otrok, ki v svoji aktivni dobi zaradi stroškov vzdrževanja in izobraževanja otrok ne morejo vlagati v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje⁵⁸, bi tako ob upokojitvi (na podlagi števila otrok in časa, ko so skrbeli zanje) imeli več zavarovalne dobe, višjo odmernostno stopnjo in posledično višjo pokojnino. To naj bi zagotavljalo enakopravnejši položaj staršev, ki del svoje aktivne dobe posvetijo varstvu otrok in zato zapustijo trg dela. Olajšalo bi tudi doseganje vsaj minimalnih pogojev za pridobitev pokojnine (Merše, 2007, str. 2-3).

Merše pravi, da je treba otroški dodatek in **olajšave za vzdrževane otroke**⁵⁹ obravnavati skupaj, ker naj bi skupaj zagotavljala, da vsaka družina z določenim številom otrok iz obeh ukrepov dobi približno enako ne glede na dohodke družine. Pri nižjih dohodkih je večji učinek otroškega dodatka, pri višjih pa je večji učinek davčne olajšave. Osebno sem bolj za univerzalni otroški dodatek, ki je odvisen od števila otrok, kot za uravnavanje preko dohodninskih olajšav, ker menim, da vidni ukrepi, kot je otroški dodatek, bolj prispevajo k višji rodnosti, saj jih starši jemljejo kot neposredno nagrado za rojevanje in lajšanje denarnih stroškov v zvezi z otroki⁶⁰. Tak neposredno vidni ukrep je tudi dodatek za veliko družino, ki bi po mojem mnenju v Sloveniji moral biti izdatnejši in progresivnejši glede na število otrok, da bi dosegel prave rezultate.

3.5.3 Izobraževalni sistem

Upoštevajoč dejstvo, da si še posebej ženske z višjo in visoko stopnjo izobrazbe ter poklicno kariero želijo imeti več otrok, kot jih uspejo imeti, je pomembno ustvariti okolje, ki jim omogoča imeti želeno število otrok v relativno kratkem času po zaključku šolanja ali celo med študijem (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1042-1043). Krajšanje študija z bolonjsko reformo je za rodnost pozitivno. Staršem študentom je omogočeno tudi podaljšanje študija za eno leto za vsakega otroka, nastanitev študentskih družin v študentskih domovih in različne denarne podpore (npr. starševski in otroški dodatek). Kljub vsemu so študentski starši redki, ker je težko usklajevati starševstvo in študijske obveznosti. Treba je priznati, da je za mlade lažje, da najprej končajo šolanje in se šele nato odločijo za družino.

Janez Malačič (v Nemanič, 2005, str. 8) meni, da je mladina razvajena in bi morala prej dokončati študij ter se osamosvojiti. Po njegovem mnenju je študentsko delo slabo, ker

⁵⁸ Prav njihova velika finančna vlaganja v otroke pa zagotavljajo pokojnine celotni generaciji.

⁵⁹ Posebna olajšava za prvega vzdrževanega otroka za leto 2008 znaša 2.183,76 evra, za dva vzdrževana otroka 2.374,02 evra, za tri pa skupaj 4.149,78 evra itd. Lestvica je progresivna. Posebna olajšava za vzdrževanega otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, znaša 7.912,70 evra, za vsakega drugega vzdrževanega družinskega člana pa osnovnih 2.183,76 evra (DURS, 2009).

⁶⁰ Zanimiva je ugotovitev Lundberg et al. iz leta 1997 (v Child Poverty and Well-Being in the EU, 2008, str. 184) na primeru Velike Britanije, da matere bolj verjetno porabijo svoje prejemke za otrokove potrebe od očetov. Če otroški dodatek dobi mati, je ta denar bolj verjetno porabljen v dobro otrok, kot če davčne olajšave le znižajo davke tistega, ki služi denar.

delodajalci najamejo poceni študente, namesto da bi jih zaposlili, slednji pa bi, če študentskega dela ne bi bilo, prej diplomirali. Enaka obdavčitev študentskega dela, avtorskih pogodb in drugih pogodb o zaposlitvi bi zmanjšala konkurenčnost študentskega dela. Malačič za to, da se mladi ne odločajo za otroke, ne krivi pomanjkljivih finančnih spodbud (otroški dodatki, porodniški dopust, mreža vrtcev), ampak razvajenost mladih, zato so bolj od spodbud za prvega otroka, potrebne spodbude za odločitev za naslednje otroke (Nemanič, 2005, str. 8). Katarina Nemanič (2005, str. 8) priznava, da univerzalne in preproste rešitve za dvig rodnosti ni, so pa spodbude za lažje osamosvajanje in dostojno življenje mladih z otroki dobrodošle.

3.5.4 Ukrepi za usklajevanje poklicnega, družinskega in osebnega razvoja

Pri usklajevanju poklicnega, družinskega in osebnega razvoja so potrebni tako ukrepi na trgu dela, kot podpora pri varstvu in negi otroka v delovnem času, ki poleg starševskih dopustov določajo strukturno združljivost poklica in družine, in tudi ukrepi za spodbujanje enakopravnosti žensk in moških doma, ki uničujejo kulturno nezdržljivost dela žensk na trgu dela in v družini⁶¹. Podporni ukrepi lajšanja starševske vloge bi morali celovito in ne posamično reševati problem motivacije za majhno število otrok.

3.5.4.1 Starševski dopust

Plačan starševski dopust zmanjšuje oportunitetne stroške otrok, še posebej za mamice z relativno visokimi dohodki. Porodniški dopust je do leta 1975 trajal 105 dni, ko so mu dodali 141 dni dopusta za nego otroka. Starševski dopust je tako trajal 246 dni (ali 387 v primeru dopusta s polovičnim časom) do leta 1986, ko so starševski dopust podaljšali na 365 dni (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1042-1043).

Starševski dopust je pri nas med najbolj urejenimi na svetu, kar se tiče trajanja (105 dni porodniškega, 260 dni dopusta za nego in varstvo otroka, ki se v primeru vzdrževanja že dveh otrok, mlajših od 8 let, podaljša za 60 dni, v primeru treh otrok pa za 90 dni, ter 90 dni očetovskega dopusta (15 dni do otrokovega 6. meseca in 75 dni do otrokovega tretjega leta starosti)) in nadomestila zanj (100 odstotkov plače do 2,5-kratnika povprečne plače v RS (izjema je porodniški dopust) oz. le plačilo prispevkov za socialno varnost do minimalne plače v primeru 75 dodatnih dni očetovskega dopusta). V prvem letu za otroka skrbi bodisi mati bodisi oče, kar pokrije najbolj ranljivo otrokovo obdobje in omogoči enemu izmed staršev, da ni obremenjen s služenjem denarja, ker dobiva polno nadomestilo plače (če je bil prej zaposlen).

⁶¹ Dulk et al. (1996, str. 25) ugotavljajo, da obstaja pozitivna povezanost med prisotnostjo uzakonjenih oblik usklajevanja poklica z družino in enakopravnostjo med spoloma na trgu dela. Vendar pa te oblike usklajevanja manj vplivajo na poklicno segregacijo. Če so ukrepi usklajevanja poklica in družine dostopni le ženskam, ali če jih moški ne uporabljajo, se neenakopravnost med spoloma ohranja in se ne znižuje.

Do polnega nadomestila so starši upravičeni, če so zavarovani tik pred prvim dnevom dopusta ali vsaj eno leto v zadnjih treh letih pred pričetkom posameznega starševskega dopusta. Družinska pobuda pa opozarja na diskriminacijo mater, ki pred porodom niso bile zaposlene. Slednje so v času starševskega dopusta upravičene le do 55 odstotkov minimalne plače. V tem pogledu je bila zakonodaja do leta 2001 za te starše ugodnejša, saj je takrat najnižje starševsko nadomestilo znašalo 100 odstotkov minimalne plače. Položaj socialno najšibkejših porodnic bi z vidika lažjega odločanja za otroke z zvišanjem tega odstotka izboljšali.

Leta 2000 so v Sloveniji izvedli anketo PPA2, ki je pokazala, da je 56 odstotkov vprašanih zadovoljnih z enoletnim starševskim dopustom, medtem ko bi bilo 43 odstotkov vprašanih zadovoljnejših z daljšim starševskim dopustom kljub pasti, ki je povezana s tem. Več kot četrtina vprašanih, starih med 20 in 49 let, je izbrala izboljšanje ureditve starševskih dopustov kot prvi ukrep, ki ga mora sprejeti vlada. Od vprašanih, ki so trdili, da bi imeli (še enega) otroka, če bi vlada sprejela tri njim najbolj priljubljene ukrepe, je 42 odstotkov izbralo izboljšan starševski dopust za enega teh ukrepov. Najljubši način koriščenja je bil eno leto polne odsotnosti, sledili sta mu dve leti delnega dopusta z delno zaposlitvijo, ki so jo kot možnost uvedli leta 2003. Tak ukrep naj bi omogočil osebi na dopustu stik s svojim podjetjem, službo in poklicem, zato naj ne bi ogrožal njihove zaposlitve (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1048-1049).

Od leta 1994 dobivajo osebe, ki po rojstvu otroka niso upravičene do starševskega nadomestila po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih razmerjih, starševski dodatek. Gre za pavšalni znesek, trajajoč eno leto. Danes so do starševskega dodatka upravičene brezposelne matere, študentke, dijakinje ali očetje, če mati sklene pogodbo o zaposlitvi oz. začne opravljati kmetijsko ali drugo samostojno dejavnost, zapusti otroka, trajno ali začasno ni sposobna za samostojno življenje in delo (na podlagi mnenja pristojnega zdravnika) ali umre. Starševski dodatek znaša od 1. julija 2008 dalje 188,90 evrov mesečno (CSD Šiška, 2009). Do leta 1993 je bil omejen na študentke, ki so pridobivale višjo ali univerzitetno izobrazbo, ter registrirano brezposelne, in je trajal 84 dni (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1046). Starševski dodatek, ki je pri nas vezan na zaposlitveni status matere (npr. gospodinja, kmečka mati), je v tujini pomoč za vse družine, ne glede na vrsto zaposlitve staršev, zato gre pri tem po mnenju Vrtačnikove (2004, str. 8) v Sloveniji za neke vrste diskriminacijo.

V Sloveniji dopust za varstvo in nego otroka ali del tega dopusta izkoristita le okrog 2 odstotka očetov (ukrep je bil uveden šele konec leta 2001). Razlog za nizek delež naj bi bil v še vedno tradicionalni delitvi nalog znotraj družine, odnosa družbe do teh očetov in zahtev delodajalcev. V letu 2004 je kar 72 odstotkov očetov izkoristilo prvih 15 dni očetovskega dopusta in le 9 odstotkov še preostali del, kar naj bi bila predvsem posledica nepolnega nadomestila in ovir na strani delodajalca (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1043-1044).

Mogoče bi lahko tudi pri nas uveljavili t. i. premijo za hitrost po norveškem zgledu, da bi spodbudili hitrejšo prvo in naslednje rojstvo. Tudi razdelitev starševskega dopusta med oba starša na tak način, da se pravica do določenega dela dopusta omogoči le očetu, sicer pravica

preneha, ki so jo uvedli npr. v Avstriji ali na Norveškem, je ena od možnosti, saj omogoča tudi očetom, da vzpostavijo globlji stik z otrokom in se navadijo na družinske obveznosti.

3.5.4.2 Ukrepi na trgu dela

V Odmevih z dne 29. julija 2008 so objavili prispevek o položaju mladih, kjer so poleg stanovanjskih težav izpostavili tudi težave mladih z zaposlovanjem. Prav zaposlitev je predpogoj za socialno varnost, nakup stanovanja in ustvarjanje družine. Dolgotrajno šolanje pomika zaposlovanje mladih v starejša leta. Mladi od 15. do 24. leta starosti so kar v treh četrtinah primera zaposleni za določen čas, večinoma preko študentskega servisa. Ta trend začasnih zaposlitev se nadaljuje tudi pri starejših mladih do 30 let (kar četrtno vseh iskalcev zaposlitve predstavljajo prav oni), ki naj bi si po šolanju ustvarili družino. Zaradi začasne zaposlitve imajo težave pri najemanju kreditov za stanovanja, ki so na splošno predraga, ker jih je na trgu premalo, o čemer sem govorila že pri stanovanjski politiki. Ključ do ustrezne zaposlitve naj bi bila tudi t. i. prožna varnost zaposlitve (angl. *flexsecurity*) po vzoru Danske, kjer so zaposlitve zelo prilagodljive, vendar obenem omogočajo delavcu tudi varnost. Poleg tega so možnost tudi subvencije za delodajalce, ki zaposlijo iskalce prve zaposlitve.

Kresalova (2008, str. 19) meni, da je prav pretirana razširjenost fleksibilnega zaposlovanja velika ovira za mlade, ki ustvarjajo ali načrtujejo družino. Med novimi zaposlitvami je več kot 70 odstotkov zaposlitev za določen čas (teh je med vsemi zaposlenimi več kot 17 odstotkov), pri čemer prevladujejo ženske (več kot polovica) in mladi do 30 let (40 odstotkov). Pri mladih ženskah je torej največja verjetnost, da se bodo zaposlile za določen čas, kar pomeni večjo negotovost, ranljivost, manjšo dohodkovno varnost, manjše možnosti napredovanja, izobraževanja, omejeno kreditno sposobnost itd., kar gotovo pomeni zelo veliko oviro za družinam prijazno delovnopravno okolje in s tem povezano rodnost (Kresal, 2008, str. 19). Po mnenju Stropnik in Šircelj (2008, str. 1045) ima vlada omejene možnosti za vpliv na zgodnejši dostop do zaposlitve in varnost zaposlitve za mlade.

Dr. Praper (1995, str. 93) meni, da bomo Slovenci morda ponovno odkrili veselje v starševstvu, ko »nam bo uspelo umiriti svoje življenje v dovolj dobrem standardu«. Za dober standard pa je potrebna dobra služba. Konec 90 let 20. stoletja so namreč primerjali rodnost in BDP v evropskih državah. Rezultati so pokazali, da se rodnost zmanjšuje z rastjo kupne moči prebivalstva, dokler ta ne doseže določene ravni, nato pa se začne zopet zviševati⁶². K temu pripomore uspešno usklajevanje poklicnega, družinskega in osebnega življenja. Zato dr. Praper ne vidi rešitve v podaljšanju porodniškega dopusta na 3 leta (v letu 1995 je bilo to pereče politično vprašanje⁶³). Matere, ki v otrokovo dobro žrtvujejo svoje poklicno delo, poleg tega problema pogosto reagirajo z depresijo, kot take niso najboljši zgled svojim otrokom, pa tudi teže so zaposljive zaradi pomanjkljivega izobraževanja in sledenja

⁶² Trenutna gospodarska in finančna kriza zato na tem področju ne prinaša nič dobrega.

⁶³ Na Madžarskem, npr., kjer so tako dolg dopust po rojstvu otroka uvedli, ga sedaj zopet zmanjšujejo.

problematiki na svojem poklicnem področju v tem času. Vedno manj je namreč delovnih mest, ki so proizvodne narave, zato trg dela postaja vedno bolj omejujoč dejavnik.

Za matere z majhnimi otroki predlaga zaposlovanje v popoldanskem času, z oblikami skrajšanega delovnega časa⁶⁴ (Praper, 1995, str. 93). Tudi Marija Šterbenec (v Nemanič, 2005, str. 8), predsednica ustanove Anin sklad, ki pomaga družinam z več otroki, meni, da prilagodljiv dostop do trga dela olajša usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti. Enakost med spoloma po njenem mnenju zajema uravnoteženo razdelitev gospodinjskih in družinskih obveznosti in enakopravnost nadomestil za starševsko varstvo ter za odsotnost med boleznijo otroka (Nemanič, 2005, str. 8). SURS je po vzoru EU jeseni 2007 izdal publikacijo Dejstva o ženskah in moških v Sloveniji, v kateri piše, da se je treba truditi za enakopravnost žensk in moških v družbi, saj je treba dejstvo, da so za isto opravljeno delo ženske v Sloveniji plačane 8 odstotkov manj, v EU pa kar 15 odstotkov manj, spremeniti (Potočnik, 2008, str. 9).

Pomembni so tako ukrepi, ki postavljajo ženske v enakovreden položaj na trgu dela z moškimi, kot ukrepi, ki v enakopravni položaj na trgu dela postavljajo starše in tiste delavce, ki nimajo otrok⁶⁵. Mojca Freljih meni, da ker delodajalec predpostavlja, da se ženske bolj posvečajo družini kot poklicu (npr. v primeru bolezni otrok z dela največkrat izostane ženska), so za isto delovno mesto kljub povprečno višji izobrazbenosti manj plačane⁶⁶. Predlaga, da se delodajalce, ki ženske in moške za isti položaj plačujejo različno, javno imenuje in sankcionira, podjetjem, ki ženskam dajo, kar jim gre, pa bi podelili certifikat »ženskam prijazno podjetje« (Freljih, 2008, str. 15).

Družinska pobuda predlaga spodbude delodajalcem za zaposlovanje staršev po vrnitvi z daljšega starševskega dopusta, da bi bili tako starši v tem občutljivem obdobju za delodajalca cenejši in konkurenčno primerljivejši z drugimi zaposlenimi ali kandidati za zaposlitev. Po izteku daljšega starševskega dopusta (npr. po 6 mesecih) bi lahko država delodajalcu, ki takega roditelja zaposluje, povrnila del prispevkov za socialno varnost, ki jih za delavca plačujejo delodajalci. Delež povračila bi lahko pogojevala s številom otrok tega delavca. Delodajalec bi moral zagotavljati delo materi ali očetu po zaključku prejemanja subvencije še vsaj toliko časa, kot je znašalo prejemanje subvencije. Možen ukrep je tudi uvedba kvotnega

⁶⁴ Čeprav se delo s skrajšanim delovnim časom zdi dobra rešitev za usklajevanje poklica z družino, se Slovenke in Slovenci zaradi finančnih slabosti (plačilo prispevkov za socialno varnost na osnovi minimalne plače za čas do polnega delovnega časa) zanj ne odločajo pogosto. Še najpogosteje se zanj odločajo mladi in s srednjo izobrazbo. Primer Italije, kjer je ta oblika usklajevanja med ženskami kar pogosta (še posebej v zasebnem sektorju), kaže, da je kljub prostovoljni izbiri lahko delo s skrajšanim delovnim časom edini mogoč odgovor za pomanjkanje ustrezne institucionalne podpore. Slednja je potrebna predvsem pri razširitvi cenovno dostopne mreže vrtcev (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 287). V Avstriji in v Italiji se kmalu obetajo brezplačni vrtci.

⁶⁵ Konkurenčnost staršev na trgu dela je najnižja v prvem letu varovanja otroka zunaj doma, ko se pogosteje pojavljajo odsotnosti zaradi nege bolnega otroka, kar za delodajalca pomeni dodaten strošek in obremenitev (Merše, 2007, str. 2).

⁶⁶ Obenem materinstvo (starševstvo) ali že sama možnost materinstva za mlade ženske zmanjša njihovo konkurenčnost na trgu dela. Poleg težav in pritiskov na delovnem mestu pomeni materinstvo tudi večje tveganje za izgubo zaposlitve (Merše, 2007, str. 2).

sistema za starše oz. mlade matere. Ali pa subvencioniranje nadomestne zaposlitve v času starševskega dopusta (Merše, 2007, str. 2).

Tudi Stropnik in Šircelj (2008, str. 1045) menita, da je potrebno diskriminacijo mladih žensk – (potencialnih) mater – na trgu dela preprečiti in jo strogo kaznovati. Družini prijazna kultura, ki bi jo oblikovali znotraj podjetij, pa bi bila usmerjena v naslednje cilje:

- pozitivna podoba očetov, ki sprejemajo več družinskih odgovornosti,
- podpora staršem, katerih prisotnost doma oz. odsotnost z dela je včasih potrebna (npr. zaradi nege bolnega otroka),
- omogočiti staršem, da opravijo druga opravila, povezana z družino (redni obiski pri pediatru, spremljanje otrok na prostočasne dejavnosti, udeležba na dogodkih v vrtcih in šolah itd.).

Taka podjetja, ki bi na tak način udeleževala družbeno odgovornost, bi morala biti javno nagrajena. Država bi morala podpirati podjetja v prehodnih obdobjih, ko so njihovi zaposleni na starševskem dopustu ali delajo s skrajšanim delovnim časom zaradi majhnih otrok (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1045).

Država od januarja 2007 omogoča staršem, ki skrbijo za štiri ali več otrok, umik s trga dela, tako da jim plačuje prispevke za socialno varnost do 10. leta starosti najmlajšega otroka. Pri tem se upravičeno postavlja vprašanje ohranjanja človeškega kapitala po 10 letih odsotnosti.

3.5.4.3 Projekt Družini prijazno podjetje

Med predlogi spodbud delodajalcem za zaposlovanje mladih staršev ter lažje vračanje staršev z dopusta za nego in varstvo otroka je tudi projekt »družinam prijazno podjetje«, s katerim se zagotovi varovanje zaposlenosti mladih staršev v primeru odsotnosti z dela zaradi bolezni otroka (Nemanič, 2005, str. 8).

Izsledki znanstvene študije o vplivu do družine prijazne kadrovske politike, ki je bila izvedena v 1000 organizacijah v Nemčiji, kažejo, da so imele organizacije v skupini z družini naklonjeno kadrovsko politiko za 17 odstotkov večjo produktivnost, za 13 odstotkov manj bolniških odsotnosti in manj bega ključnih kadrov v primerjavi z drugo skupino organizacij (Kukovič, 2008a, str. 22). Moj pomislek glede rezultatov te študije se nanaša na dejstvo, da se za pridobitev certifikata Družini prijazno podjetje odločajo podjetja, ki imajo že v osnovi višjo produktivnost in dobro vzdušje v podjetju in slednje ni posledica pridobitve certifikata samega.

V zavodu Ekvilib, ki v sodelovanju z ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve v Sloveniji podeljuje certifikat Družini prijazno podjetje, menijo, da bi državno ali evropsko sofinanciranje olajšalo pridobivanje certifikata predvsem manjšim in srednje velikim

podjetjem. Za pridobitev certifikata mora podjetje odšteti več kot 6.000 evrov (3.700 evrov za pridobitev osnovnega certifikata, kar povprečno traja pol leta, in dodatnih 2.500 evrov za pridobitev pravega certifikata, kar običajno traja tri leta (Kukovič, 2008a, str. 22).

Osnovni certifikat ima v Sloveniji 43 podjetij, število vsako leto naraste, vendar pa pri podjetjih, ki poskušajo s certifikatom dokazati, da so do družin prijazna, med 110 možnimi ukrepi za pridobitev osnovnega certifikata⁶⁷ prevladujejo ukrepi, ki podjetja ne stanejo prav veliko. Najpogosteje se ti ukrepi nanašajo na delovni čas, pri čemer je prilagodljiv delovni čas res poceni, a zahteva prilagoditev organizacije dela. Poleg prilagodljivega delovnega časa ali dela od doma je najpogostejši ukrep t. i. otroški časovni bonus oz. omogočanje prostih dni za uvajanje otroka v vrtec ali šolo ob začetku šolskega leta, boljše politiko informiranja zaposlenih in komuniciranja znotraj organizacije. Vrtec ali kakšna druga pomoč pri varstvu otrok so zelo redko med izbranimi oblikami, čeprav je v vrtcih na splošno premalo prostora (Kukovič, 2008b, str. 22 in Bandur, 2008, str. 19).

Sofinanciranje države je ustaljena praksa v Avstriji in v Nemčiji, kjer je takšen certifikat zelo ugleden. Certifikat Družini prijazno podjetje podeljujejo še na Madžarskem, Slovaškem, v italijanski pokrajini Bolzano in v Sloveniji. Glede na to, da so na področju usklajevanja dela in družine uspešne druge, predvsem skandinavske države, kjer skrb za ravnovesje med delom in družino leži na ramah podjetij, ne podeljujejo pa takšnih certifikatov, ne moremo trditi, da je to ukrep, ki je odločilen za večje število rojstev, čeprav boljše razmere v službi vplivajo tudi na boljše vzdušje v družini. Že zato gre za ukrep, ki ga lahko pozdravijo tako zaposleni kot delodajalci (Kukovič, 2008a, str. 22).

Poleg formalnega zagotavljanja pravic zaposlenim staršem je namreč pomemben tudi odnos delodajalca do teh vprašanj, zato je treba širiti zavest o prednostih družini prijaznega poklicnega okolja (zmanjšana odsotnost z dela, bolj zadovoljni in zato boljši delavci, bolj stimulatивно razpoloženje pri delu, povečana pripadnost podjetju, izboljššan ugled pri potrošnikih, večje zanimanje kandidatov za zaposlitev, zmanjšan odliv dobrega kadra h konkurenci itd.), kršitve pravic delavk in delavcev pa preprečevati z učinkovitim inšpekcijskim in sodnim nadzorom (Kresal, 2008, str. 19). V končni fazi je potrebno poiskati vse možne rešitve za povečevanje konkurenčnosti staršev (še posebej mater) na trgu dela.

3.5.4.4 Varstvo in nega otroka med delovnim časom

Konec leta 2006 so poslanci obravnavali predlog sprememb zakona o vrtcih, ki ga je pod geslom »Brezplačni vrtci za vse otroke« v proceduro vložila zunajparlamentarna stranka SMS

⁶⁷ Med temi ukrepi mora podjetje sprejeti šest ukrepov in jih uvesti v obdobju treh let, trije od teh ukrepov so obvezni: komuniciranje in informiranje zaposlenih o ukrepih, ki se izvajajo na področju do družine prijaznega podjetja, opravljanje raziskave med zaposlenimi o njihovem zadovoljstvu s sprejetimi ukrepi in s strategijo usklajevanja dela in družine ter komuniciranje s širšo javnostjo o ukrepih, ki jih izvajajo na tem področju (Kukovič, 2008b, str. 22).

(Stranka mladih Slovenije). Brezplačnih vrtcev za vse otroke ne bo, so se pa dogovorili za kompromis, da bodo starši, v kolikor imajo več otrok v vrtcu, od 1. septembra 2008 plačali le za prvega otroka, za ostale pa ne. Menim, da bi z ustrežno proračunsko prerazdelitvijo lahko omogočili vsem otrokom brezplačne vrtce, saj slednji sedaj zajemajo za družine z dostojnimi (a ne nujno visokimi) dohodki kar precejšen del izdatkov⁶⁸ in so pomemben dejavnik za izboljšanje usklajevanja poklicnega in družinskega življenja.

Tomaž Merše (v Vrtačnik, 2004, str. 7) opozarja, da se cena vrtcev viša in je glede na dohodke dva do trikrat višja kot pred desetletjem. Najbolj se je zvišala v začetku stoletja z uvedbo novih meril kakovosti v vrtcih⁶⁹. Pravi tudi, da je sedaj tako, da ljudje brez otrok pri povprečni plači denar, ki bi sicer šel za plačilo vrtca, namenijo za prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje, dobijo lepo dodatno pokojnino, če drugih družinskih izdatkov niti ne omenjamo. Golini (2003, str. 460) pravi, da mora biti položaj družin s 3 ali z več otroki pravičnejši v primerjavi s pari, ki se odločijo, da ne bodo imeli otrok ali imajo le enega, in imajo danes večjo možnost za višje prihodke ali prihranke, v prihodnosti (v sistemu PAYG) pa bodo njihove pokojnine plačevali prav otroci parov, ki so se za otroke odločili.

Subvencionirano otroško varstvo sicer imamo, a je pri njem še veliko težav, ki so povezane z otroki do 3. leta, z bolnimi in z občutljivimi otroki, ter neusklajenostjo urnika vrtca z delovnim časom staršev⁷⁰. Dr. Praper (1995, str. 93) predlaga razvoj zasebnih družinskih jasli, kjer bi lahko namestili le ustrezno izobražene, usposobljene ljudi z licenco. Mogoče pa so tudi drugačne oblike varstva otrok.

3.5.4.5 Družbena priznanost nevidnega dela

Pri usklajevanju poklicnega in družinskega življenja mater je pomembna tudi družbena priznanost t. i. nevidnega dela. Bistvo ukrepov za višjo rodnost je predvsem (kot se je pokazalo v Skandinaviji) v dobrem usklajevanju poklicnega in družinskega življenja staršev.

⁶⁸ Otroci iz teh družin niso upravičeni do otroškega dodatka ali katerih drugih pomoči na osnovi dohodkov, poleg tega so njihovi starši običajno višje izobraženi in imajo zahtevne službe. Zaradi visokih cen vrtcev je njihov razpoložljivi dohodek enak ali celo nižji od tistih z nižjimi dohodki (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1049). Malo se je to stanje predvsem za starše z več predšolskimi otroki popravilo z uvedbo brezplačnih vrtcev za vse v vrtec vključene otroke v družini, razen prvega.

⁶⁹ Gre za razmerje med zaposlenimi in otroki, število otrok na razred in raven izobrazbe pedagoškega osebja (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1049).

⁷⁰ Večina vrtcev ni uskladila svojega delovnega časa z delovnim časom današnjih staršev, ki se začneja bolj ob 8. in 9. uri kot ob 6. in 7. uri pred desetletji. Bolj težavno je za starše, ki so zaposleni precej daleč od vrtcev in nimajo osebe, ki bi lahko prevzela njihove otroke pred 16. ali 17. uro, ko vrtci zaprejo svoja vrata. Predvsem je težko za samohranilce, ki delajo izven urnika vrtcev (pogosto v storitvenem sektorju). Obstaja tudi problem nadur in nočnega dela (čeprav je tako delo brez soglasja delavca z zakonom prepovedano za enega od staršev, ki ima otroka, mlajšega od 7 let) (Stropnik in Šircelj, 2008, str. 1043-1044). Seveda je delovni čas naših vrtcev precej bližje zaposlenim staršem kot npr. v Nemčiji, kjer gre navadno le za jutranje varstvo. Tudi nemški onovnošolci in srednješolci so v šoli le do 12. ali 13. ure, potem pa gredo domov na kosilo (Rosenbluth, 2002, str. 35).

Ženske so si z bojem za enakopravnejšo zastopanost na trgu dela nakopale dvojno delo, poklicno delo in skrb za gospodinjstvo (red in čistočo, hrano, otroke), za katero so v tradicionalni družbi imele cel dan časa, z emancipacijo pa moških niso dovolj vključevale v družinsko življenje. Nevidno delo bo družbeno priznано šele takrat, ko ga bomo opravljali vsi (Ogorevc, 2008, str. 15). SURS je po vzoru EU jeseni 2007 izdal publikacijo Dejstva o ženskah in moških v Sloveniji, v kateri kot razlog za nujnost spremembe odnosa do nevidnega dela navaja tudi dejstvo, da so najpogostejši spori med spoloma prav zaradi gospodinjskega dela, kar prinaša težavno usklajevanje zaposlitve in družine. Kar tretjina anketiranih ima s tem stalne težave (Potočnik, 2008, str. 9).

Raziskave Uletove iz leta 2005 (v Stropnik in Širčelj, 2008, str. 1049) kažejo, da so ženske, ki na trgu dela niso kaznovane za svojo vlogo (potencialnih) mater in imajo parterja, ki je pripravljen deliti z njimi gospodinjska in družinska opravila, bolj nagnjene k temu, da rodijo več otrok. Današnje liberalne evropske družbe se tudi zato bolj razmnožujejo od tradicionalnih. Emancipirano očetovstvo se kaže kot ena od rešitev za zviševanje rodnosti.

Mogoč ukrep za privajanje očetov na starševsko vlogo, ki pomeni poleg nege otroka tudi druga gospodinjska dela, je del starševskega dopusta, ki ga lahko porabijo le očetje, matere pa morajo biti tisti čas v službi. Dober primer je npr. Avstrija, kjer se starševski dopust, če vzame oče 90 dni, podaljša za 26 tednov, in Norveška, kjer »očetovska kvota« pomeni štiri tedne dodatnega dopusta, ki ga lahko izkoristi le oče (Vrtačnik, 2004, str. 9 in Rønsen, 2004, str. 279).

3.5.5 Podpora družinski ureditvi in pomoč v obdobju družinskih stisk

Za podporo družinski ureditvi s spodbujanjem pozitivnega odnosa do družine Inštitut za družinsko politiko svetuje ustanovitev ministrstev za družino, ki ga kar polovica držav članic EU nima. V Sloveniji ga imamo, vendar so po njihovem mnenju za ustrezno podporo družini pomembne tudi organizacijske in finančne zmogljivosti za ukrepe, ki podpirajo družino. Neposredno na medije vlada ne more vplivati, da bi spodbujala rojstva otrok, lahko pa zvišuje raven zavesti o družini znotraj družbe s svojim zgledom in komentarji o negativnih posledicah sedanjega modela družin v Sloveniji na prihodnost ljudi. To je treba podpreti z ustrezno družinsko zakonodajo, finančnimi spodbudami in razbremenitvijo družin, ki so zaradi otrok, ki so skupno dobro vseh, v relativno slabšem finančnem položaju od samskih oseb ali parov brez otrok. Širšo podporo družini zagotavljajo tudi institucije, ki skrbijo za izobraževanje, zdravje in druge storitve za dobrobit otrok. Poleg tega je potrebna tudi pomoč v obdobjih družinskih stisk s pomočjo javnih in zasebnih centrov za pomoč družinam, ki jih podpira vlada. Ker igra pri odločanju za otroke pomembno vlogo kakovost in trdnost partnerskega odnosa oz. ljubezni med starši, sta vzgoja za partnerstvo in ljubezen ter podpora staršem pri razvijanju medsebojnega odnosa nujna.

Ne verjamem, da bi tako drastični ukrepi, kot jih predlaga Inštitut za starševstvo in družino iz Novega mesta, ki bi spremenili 43. člen ustave o volilni pravici⁷¹, odpravil vzrok nizke rodnosti v Sloveniji. Menim, da so vplivi na rodnost bolj zapleteni, da bi jih reševali le z administrativnimi ukrepi. Niti brezplačni vrtci in šolske knjige ter malica in prevoz v šolo, podaljšan očetovski dopust ipd. ne morejo neposredno vplivati na višjo rodnost, gotovo pa bi starševsko vlogo precej olajšali. Otroke imamo takrat, ko smo srečni, ko je pred nami vizija, utemeljeno upanje, da je pred nami in našimi otroki lepa prihodnost, v kateri bomo kakovostno živeli. Zanimiv je podatek, da so v New Yorku v enem mesecu v letu 2004 našli rekordno število rojstev. Analitiki, ki so iskali vzroke za večjo rodnost, so ugotovili, da je devet mesecev prej v mestu zmanjkalo električnega toka. Torej je tudi dejstvo, da se svojim partnerjem zaradi televizije, računalnika ali drugih dejavnosti, ki jih počnemo v električni svetlobi, ne posvečamo dovolj, eden od razlogov, zakaj nimamo motivacije za otroke.

Tehtanje »dobička« razmnoževanja v primerjavi z viri, ki jih zahteva vzgoja otrok, nam je olajšala sodobna medicinska reprodukcija. Matere lahko rojevamo zaželene otroke, ker nam zagotavljajo obstoj, izboljšajo socialni položaj ali dajejo čustveno zadovoljstvo. Johanna Romberg (2007b, str. 43) meni, da bi se morale starajoče evropske družbe spomniti afriškega modela vzgoje, ki jemlje otroke kot nalogo skupnosti, saj bodo matere lažje imele otroke, če bodo čutile, da ti niso le njihova osebna zadeva in odgovornost. Hoem (2008, str. 249) trdi, da je rodnost bolj odvisna od širših značilnosti družbe, kot je stopnja prijaznosti družbe do družine, in manj od prisotnosti in lastnosti denarnih nadomestil. Tudi Golini (2003, str. 458) pravi, da je preživetje prebivalstva, družbe in gospodarstva mogoče le, če sta tako delo kot rojevanje splošno sprejeta kot dolžnost na kolektivni ravni. Za to je potrebna kulturna revolucija. Različne zakonodajne rešitve in drugi načini povečevanja ugleda in vrednosti starševstva v družbi naj to kulturno revolucijo pospešijo.

⁷¹ Starši naj bi pridobili dodatno volilno pravico na podlagi števila otrok, ki jih imajo. Po mnenju Inštituta za starševstvo in družino naj bi bilo odrekanje volilnih glasov mladoletnim državljanom (tako kot včasih odrekanje volilne pravice ženskam) škodljivo, ker je bistveno zmanjšano upoštevanje njihovih zakonitih interesov v primerjavi s polnoletnimi. Mladoletni državljani živijo s starši v družini, zato se zakonito prikrajšanje mladoletnih državljanov prenaša na njihove starše. Trenutni 43. člen Ustave Republike Slovenije naj bi bil v sedanji obliki splošno škodljiv najprej za družino, posredno in nekoliko kasneje pa za vse državljane.

SKLEP

Rodnost v državah EU je kljub razlikam med državami zaradi različnega zgodovinskega ozadja problematična. Na začetku 20. stoletja je v EU-25 živel 15 odstotkov svetovnega prebivalstva, stoletje pozneje le še 7 odstotkov (Beets, 2007, str. 30). Po podatkih Eurostata (2008) se je v EU-27 v letu 2007 rodilo letno skoraj milijon dojenčkov manj kot v letu 1980, in sicer 5.238.924. V EU-25 je rodnost v letu 2006 dosegla povprečno vrednost 1,56, kar je precej pod povprečno rodnostjo ZDA (2,09) in ravni, ki zagotavlja obnavljanje prebivalstva. Po letu 1996 je v EU redko katera država preseгла rodnost 2,1.

Eurostatove napovedi 2008-2060, EUROPOP2008, kažejo, da naj bi EU po konvergentnem scenariju dosegla največje število prebivalstva leta 2035, potem pa naj bi se slednje začelo zmanjševati. Brez priselitev naj bi se zmanjševalo že prej. Zaradi zmanjševanja kulturnih razlik med članicami EU naj bi se po podatkih EUROPOP2008 stopnje rodnosti evropskih držav poenotile. V konvergentnem letu 2100, ko naj bi bila teoretično med državami članicami EU dosežena največja podobnost, naj bi povprečna stopnja celotne rodnosti znašala 1,85. Popolnoma naj bi se zblížale leta 2150.

Tudi Slovenke rojevajo premalo otrok za ohranjanje sedanjega števila prebivalcev. V letu 2007 je po podatkih SURS-a Slovenka v rodni dobi rodila v povprečju le 1,38 otroka. Brez sprememb na tem področju bo sredi stoletja število Slovencev manjše za polovico, mladi pa ne bodo mogli vzdrževati vse bolj starajoče se družbe. Spremenjen način življenja žensk (povečevanje nezakonskih rojstev, njihovo udejstvovanje na področju produkcije in izobraževanja), poslabšanje materialnih pogojev življenja (dostopnost stanovanj) ter zaton moči religiozne ideologije (t. i. sekularizacija) so vplivali na odlaganje in posledični upad rojstev v 20. stoletju v Sloveniji (Černič - Istenič, 1994, str. 78-79).

Z negativnimi posledicami nizke rodnosti, ki vplivajo na težave, povezane s staranjem prebivalstva, in težave s pridobivanjem mladih delavcev na trgu dela, se bomo v prihodnosti vedno bolj srečevali. Zdravstveni in pokojninski sistem pa bosta doživljala vedno večje šoke. Zato so učinkoviti ukrepi za zvišanje rodnosti nujno potrebni. Kljub različnim rezultatom raziskav o vplivih družinske politike na rodnost, lahko na primeru skandinavskih in frankofonskih držav potrdim temeljno hipotezo, da se da s pravnimi ukrepi, ki so splošno sprejeti in komplementarno z ukrepi na drugih področjih (npr. na trgu dela) vgrajeni v sistem, spremeniti rodnostno vedenje Evropejcev v ugodnejšo smer. Po Shortu (2008, str. 11) imamo sicer dva modela za dvig rodnosti: neosocialistični skandinavski sistem (sem bi lahko prišteli tudi radodarni francoski sistem) ali »*laissez-faire*« ameriški sistem. Glede na vpetost Slovenije v evropsko kulturo se zdi prva možnost za nas sprejemljivejša. Vprašanje je, ali si Slovenija to lahko privoščiti. Vendar, ali si lahko privoščiti prihodnost starcev brez mladih, ki delajo?

Da bi vedeli, kako doseči višjo rodnost, je nujno, da raziščemo, zakaj je ta tako nizka. Literatura nudi dva osnovna tipa razlag dejavnikov rodnosti. Ekonomisti predlagajo pristop racionalne izbire, kjer tehtamo med koristmi in stroški otrok, sociologi pa so se osredotočili na spremembe kulturnih in individualnih vrednot ter spremembo družine nasploh. Pomemben dejavnik padca rodnosti so tudi spremenjena razmerja med moškimi in ženskami in napredek na področju izobraževanja žensk ter njihovega udeleževanja na trgu dela, pa tudi doktrina (pre)odgovornega starševstva, ki od staršev zahteva, da so popolni, zaradi česar je fizično in finančno nemogoče imeti veliko otrok. Dr. Praper nas pomirja, da otrok ne potrebuje popolnih, ampak le dovolj dobre starše, saj je sicer vnaprej obsojen, da njihove popolnosti ne bo nikoli dosegel.

Slabosti materinstva so najmanj poudarjene v nordijskih državah in najbolj poudarjene v kontinentalni in južni Evropi. Zanimivo je, da sta se Francija in Švedska med prvimi državami srečali s padcem rodnosti že konec 19. stoletja. Kljub temu da sta se s težavo različno spopadli, je za obe značilen njun odnos do rojstev, ki sta jih z ustreznimi ukrepi uspešno spodbujali. Švedska značilnost je poudarjanje enakosti med spoloma, osredotočanje na otrokove pravice in potrebe skozi socialne ukrepe, ki omogočajo staršem združiti poklicno in družinsko življenje. Francija je ena od držav EU, ki je oblikovala jasno socialno politiko, ki je sčasoma uspela uskladiti demografske cilje s stroški za otroke in s spolno neenakopravnostjo. Ta politika je zajemala velikodušne denarne transfere za družine in storitve, ki omogočajo ženskam nekonfliktno vlogo zaposlenih mater. Italija pa, kot še nekatere druge države južne EU, nima jasne družinske politike. Razdrobljena in nekonsistentna socialna politika podpira družine z malo otroki. V Italiji ni univerzalnih družinskih nadomestil za ljudi z otroki, javne storitve za zgodnje otroštvo in ukrepi za usklajevanje poklica z družino pa so slabo razviti. Tak položaj ima v EU le še Španija. Družinski sistem v Italiji deluje le na podlagi medgeneracijske solidarnosti skozi celoten življenjski cikel, družbena vloga razmnoževanja pa je skoraj izključno zasebna stvar (Golini, 2003, str. 451).

Evropska komisija v publikaciji *Europe's Demographic Future: Facts and Figures* (2007, str. 77-78) omenja še druge modele družinske politike v EU, ki jih lahko uvrstimo med nordijskim (poleg prej frankofonskega) in južnoevropskim modelom. Angleško govoreče države so odvisne od zelo prilagodljivega trga dela, zelo omejenega javnega sektorja, sektorja storitev za gospodinjstva z nizkimi plačami in etiko koristnosti dela. Korporativni model (Avstrija, Nemčija in Nizozemska) ostaja bližje tradicionalnemu modelu moškega, ki skrbi za družino, z manj javne podpore za družine in večjo odvisnostjo od kolektivnih pogodb zaposlitve ter prednostmi za matere, ki skrbijo le za dom, pred zaposlenimi materami. Centralno in vzhodnoevropske države pa kombinirajo tradicionalno visoko stopnjo zaposlenosti žensk s poudarjanjem zaposlenosti mater (ne zaradi enakopravnosti med spoloma). Tu omejevanje javnih storitev vrtcev in krčenje javnega sektorja najbolj prizadene ženske in prisili družine, da se bolj zanašajo nase.

Zaposlitev je predpogoj za socialno varnost, nakup stanovanja in ustvarjanje družine. Dolgotrajno šolanje pomika zaposlovanje mladih v starejša leta. Mladi od 15. do 24. leta

starosti so kar v treh četrtinah primera zaposleni za določen čas, večinoma preko študentskega servisa. Prožna varnost zaposlitve (angl. *flexsecurity*) se je na Danskem, kjer so zaposlitve zelo prilagodljive, vendar obenem omogočajo delavcu tudi varnost, pokazala kot dobra rešitev. Nestabilna služba ima dvojni učinek. V primeru Poljske, Nemčije, Italije in Slovenije (Job Instability and Family Trends, 2007, str. 286) namreč ne velja le negativen odnos med nestabilno službo in prisotnostjo otrok, ampak tudi pozitiven odnos med nestabilno službo v preteklosti in trenutno nestabilno službo, kar posredno določa tudi negativen vpliv preteklega položaja na trgu dela na trenutne odločitve o družini (t. i. past nestabilnosti). Tako so trenutne odločitve o družini posledica tako istočasnega učinka nestabilnih služb kot dinamičnega učinka nestabilne službe v preteklosti. Zanimiva možnost so subvencije za delodajalce, ki zaposlijo iskalce prve zaposlitve, ali druge oblike spodbud delodajalcem, ki zaposlujejo mlade. Zaradi začasne zaposlitve imajo težave pri najemanju kreditov za stanovanja, ki so na splošno predraga, ker jih je na trgu premalo. Deblokada stanovanjskih lobijev in izdatnejša pomoč države na stanovanjskem področju za mlade naj bi prispevali k dostopnosti ustreznih stanovanj za ustvarjalce družin.

Pri ukrepih za zvišanje rodnosti je pomembno tudi olajšanje usklajevanja poklica z družino in osebnimi cilji. K temu zelo pripomore poceni otroško varstvo, ki je dostopno (še posebej za ženske s povprečnimi in nizkimi plačami). Poleg tega je potrebna tudi bolj uravnotežena delitev gospodinjanskega dela med moškimi in ženskami, da slednje ne nosijo prevelikega bremena plačanega in neplačanega dela. Da se moški tega navadijo že kmalu po porodu, je dobra zamisel očetovski dopust, ki je vezan samo na očeta (primer Avstrije) in ga mati ne more izkoristiti.

Splošna javna sprejetost družin, ki dobijo tudi ustrezno finančno in drugačno podporo za svoje otroke, pa je pri porazdelitvi stroškov otrok na družbo, ki v končni fazi čuti tudi pozitivne vidike otrok v prihodnosti, nasploh bistvena. Kljub vsemu naštetemu univerzalne in preproste rešitve za dvig rodnosti ni, so pa spodbude za lažje osamosvajanje in dostojno življenje mladih z otroki dobrodošle.

Smernice za družinsko politiko, ki jo je leta 2006 predlagal Peter McDonald (v Job Instability and Family Trends, 2007, str. 262), vključujejo različna področja: stabilnost zaposlitve, prilagodljivost, stanovanja, usklajevanje poklicnega in družinskega življenja ter kulturo na splošno. Nujno je spodbujati kulturno in socialno podporo uresničevanju konkretne medgeneracijske solidarnosti. Ukrepi naj bi povezali mlade odrasle z vedno številčnejšo starejšo populacijo, pri čemer bi bil lahko en od načinov ustvarjanje t. i. medgeneracijskih časovnih bank, ki bi jih spodbujali tudi na ravni podjetij (med upokojenci in zaposlenimi). Kot pravi Golini (2003, str. 458), je preživetje prebivalstva, družbe in gospodarstva mogoče le, če sta delo in rojevanje splošno sprejeta kot dolžnost na kolektivni ravni, za kar je potrebna kulturna revolucija. Gauthier in Philipov (2008, str. 14) ugotavljata, da bo verjetno najtežji izziv raziskovalcev v prihodnosti prav podrobnejši pregled širšega konteksta, v katerem se nestabilni ideali o številu otrok oz. rodnostne namere oblikujejo, spreminjajo, uresničijo ali ne uresničijo, tako na mikroravni posameznika kot na makroravni družbe.

LITERATURA

1. Aasve, A. & Altankhuyag, G. (2001). *Changing pattern of fertility behaviour in a time of social and economic change: Evidence from Mongolia*. Rostock: Max-Planck-Gesellschaft.
2. Adsera, A. (2004). *Labor Market Performance and the Timing of Births. A Comparative Analysis across European Countries*. Chicago: Population Research Center, University of Chicago.
3. Andersson, G. (b. 1.). *A Review of Policies and Practices Related to the »Highest-Low« Fertility of Sweden* (str. 1-18). Stockholm: Universitet Stocholm.
4. b. a. (2008, junij). »Dan nevidnega dela«. *Ognjišče*, XLIV (505), str. 92.
5. Bandur, S. (2008, 30. september). Certifikat Družini prijazno podjetje. Ukrepi, ki jih lahko dosežejo z »dobro voljo«. *Delo*, 50 (227), str. 19.
6. Beets, G. (2007). EU demographics: Living longer and reproducing less. *Pharmaceutical Policy and Law* (str. 29-40). B. k.: IOS Press.
7. Billari, F. C. & Kohler, H. (2002, 3. september). *Patterns of Lowest-Low Fertility in Europe* (str. 1-31). Rostock: Max-Planck-Gesellschaft.
8. Bovenberg, A. L. (2007, november). *The Life-Course Perspective and Social Policies: An Issues Note*. SP discussion paper, no. 0719. B. k.: Social Protection & Labor, The World Bank.
9. Brezovnik, A. (2007, 5. december). Ponudba večja, cene se počasi umirjajo. *Denar in svet nepremičnin*, 9 (29), str. 5-6.
10. Busetta, A. (2003). Fertility Below the Replacement: A Comparison of Three Paths. *Journal of Population and Social Security (Population)* (str. 465-475), Supplement to Volume 1.
11. Chesnais, J. (1998). Below-Replacement Fertility in the European Union (EU-15): Facts and Policies, 1960-1997. *Review of Population and Social Policy* (str. 83-101), (7).
12. *Childcare in the EU in 2006* (2008, 5. december). Luxembourg: Eurostat, European commission. Najdeno 1. januarja 2009 na spletnem naslovu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2008/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2008_MONTH_12/3-05122008-EN-AP.PDF.
13. *Child Poverty and Well-Being in the EU*. (2008). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
14. *The Clearinghouse on International Development in Child, Youth and Family Policies at Columbia University: Statutory leave arrangements for parents – summary table of EU*. Najdeno 23. januarja 2009 na spletnem naslovu <http://www.childpolicyintl.org>.
15. Corman, D. (b. 1.). *Family policies, working life and the third child in two low-fertility populations: A comparative study of contemporary France and Sweden*. Stockholm: Demography Unit, Stockholm University.
16. Černič - Istenič, M. (1994). *Rodnost v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

17. Černič - Istenič, M. (2007). Understanding of Responsible Parenthood Among University Educated: »Listening to Our Conscience is a Very Demanding Vocation«. *Anthropological notebooks*, 13 (2), str. 127-144. Ljubljana: Slovene Anthropological Society.
18. *Družinski prejemki* (2009). Center za socialno delo Šiška. Najdeno 13. marca 2009 na spletnem naslovu <http://www.csd-lj-siska.si/prejemki/druzinskiPrejemki.asp>.
19. Dulk, L. et al. (1996). Work-family arrangements and gender inequality in Europe. *Women in Management Review* (str. 25-35), 11 (5). B. k.: Emerald, MCB University Press.
20. Demographic change: challenge or opportunity? V *Europe in Figures – Eurostat yearbook 2008* (str. 13-92). (2008). Luxembourg: Eurostat.
21. Demographic yearbook 2002. Country report of Cyprus. Najdeno 17. julija 2008 na spletnem naslovu http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/population/demographic_year_book/2002_editio_n/RAPNAT2002%20%20Cyprus.asp#TopOfPage.
22. *European social statistics* (2008). Luxembourg: Eurostat, European commission.
23. *Europe's Demographic Future: Facts and Figures*. (2007). Commission staff working document. Brussels: Commission of the European Communities.
24. Erzar, M. (2008, junij). Usklajevanje poklicnega in družinskega življenja. *Žarek dobrote*, informativno glasilo Karitas, 6 (6), str. 15-16.
25. Frelih, M. (2008, 8. marec). Če moški naredi toliko kot ženska, je to čudež. *Žurnal*, str. 15.
26. Fridrih, R. (2008, 23. avgust). Najemnine. *Dobro jutro*, 7 (163), str. 23.
27. Fridrih, R. (2008, 26. januar). Za 4,2 odstotka več rojstev kot lani. *Dobro jutro*, 7 (137), str. 24.
28. Gams, M. & Krivec, J. (2008). Demographic Analysis of Fertility Using Data Mining Tools. *Informatica* 32, str. 147-156.
29. Gauthier, A. H. & Philipov, D. (2008, 1. december). Can policies enhance fertility in Europe? *Vienna Yearbook of Population Research 2008* (str. 1-16). Dunaj: Vienna Institute of Demography.
30. Gerič, R. (2008, 29. julij). *Odmevi*. Ljubljana: RTV Slovenija.
31. Golini, A. (2003, junij). Low Fertility and Policy Responses in Some Developed Countries With Special Reference to Europe. *Journal of Population and Social Security (Population)* (str. 446-464), Supplement to Volume 1.
32. Grant, J. et al. (2004). *Low Fertility and Population Ageing. Causes, Consequences, and Policy Options*. RAND for European Commission.
33. *Hajnal line*. Wikipedia. Najdeno 17. julija 2008 na spletnem naslovu http://en.wikipedia.org/wiki/Hajnal_line.
34. Hazl, V. (2002). *Smo Slovenke na trgu delovne sile enakopravne?* Ljubljana: Pospeševalni center za malo gospodarstvo.
35. Hoem, J. M. (2005, 24. november). Why does Sweden have such high fertility? *Demographic Research* (str. 559-572). Rostock: Max-Planck-Gesellschaft.

36. Hoem, J. (2008, 1. julij). Overview Chapter 8: The impact of public policies on European fertility. *Demographic Research* (str. 249-260). Rostock: Max-Planck-Gesellschaft.
37. Ilić, M. (2007). *Prebivalstvo Slovenije 2004 in 2005*. Ljubljana: Statistični urad RS.
38. Job instability and family trends (2007, marec). Fondazione Giacomo Brodolini. A European Project Funded under the heading 04.040201 of Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. Najdeno 1. januarja 2009 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_situation/brodolini_jift_fin_rep.pdf.
39. Kalin, K. (2008, 30. april). *Prebivalstvo, Slovenija, 31. december 2007*. Ljubljana: Statistični urad RS.
40. Knežević Hočevar, D. (2006). Rodnost, etničnost in nacija: nekateri razmisleki o preučevanju demografskih značilnosti nacionalnih populacij. *Razprave in gradivo* (str. 184-210), (50-51). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
41. Kocijančič, M. (1997). *Nizka rodnost in potrebe po delovni sili v Evropi : diplomsko delo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
42. Kociper, A. (2007, 23. november). Gneča v slovenskih porodnišnicah. *Total tedna*, 1(26), str. 5.
43. Kohler, H. P., Billari, F. C. & Ortega, J. A. (2002). The emergence of lowest-low fertility in Europe during the 1990s. *Population and Development Review* (str. 641-681), 28 (4). B. k.
44. Kohler, H. et al. (2006). Low Fertility in Europe: Causes, Implications and Policy Options. V F. R. Harris (ur.), *The Baby Bust: Who will do the Work? Who will Pay the Taxes* (str. 48-109)? Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
45. Korbar, U. (2001). *Adolescentna rodnost v Sloveniji in Evropi : diplomsko delo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
46. Krivec, V. (2007, 21. november). Streha v oblakih. *Mag*, 13 (47), str. 45-47.
47. Kresal, B. (2008, 30. september). Imamo do družin prijazno delovno in socialno zakonodajo? *Delo*, 50 (227), str. 19.
48. Kukovič, U. (2008, 27. november). Analizirana podjetja za 17 odstotkov bolj produktivna. *Finance*, 229 (2873), str. 22.
49. Kukovič, U. (2008, 27. november). Od danes 11 novih, ki jim ni vseeno za družine. *Finance*, 229 (2873), str. 22-23.
50. Laroque, G. & Salanie, B. (2005). *Does Fertility Respond to Financial Incentive?* CREEST-INSEE, GRECSDA and CEPR.
51. *Lestvica za odmero dohodnine in olajšave za leto 2008*. (2009). Ljubljana: DURS. Najdeno 13. marca 2009 na spletnem naslovu http://www.durs.gov.si/si/davki_predpisi_in_pojasnila/dohodnina_pojasnila/stopnje_dohodnine_za_leto_2008/lestvica_za_odmero_dohodnine_in_olajsave_za_leto_2008/.
52. Letablier, M. (b. l.). Fertility and Family Policies in France. *Journal of Population and Social Security (Population)* (str. 245-261), Supplement to Volume 1.
53. *The life of women and men in Europe, a statistical portrait*. (2008). Eurostat statistical books. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

54. Logar, P. (2007, avgust). Stari starši ali vrtec? *Moj sonček*, 1 (2), str. 24-25.
55. Lutz, W. et al. (2008). *European Demographic Data Sheet 2008*. B. k.
56. Malačič, J. (2000). *Demografija*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
57. Malačič, J. (2008, 25. marec). Late Fertility Trends in Europe. *Informatica* 32, str. 123-131.
58. Markelc Nered, M. (2007). *Perinatalni informacijski sistem Republike Slovenije, primerjava podatkov med regijami za leto 2006*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja.
59. Markelc Nered, M. & Simončič, M. (2008, 27. maj). *Porodi in rojstva, Slovenija, 2007 (2. objava)*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja. Najdeno 18. julija 2008 na spletnem naslovu <http://www.ivz.si/index.php?akcija=novica&n=1551>.
60. McDonald, P. (2000, september). The »toolbox« of public policies to impact on fertility – a global view. Australian Centre for Population Research and Head, Demography Program, Australian National University, str. 1-17.
61. McDonald, P. (2002/3). Sustaining Fertility through Public Policy: The Range of Options. *Population 2002/3* (str. 417-446). Institut National d' Etudes Demographiques.
62. McDonald, P. (2006). Fertility and the State: The Efficacy of Policy. *Social policy in the City Lecture Series*. Social Policy Research Centre, University of New South Wales. Sydney, 20. julij 2006.
63. Merše, T. (2007). *Za bolj živo Slovenijo. Prispevek za pripravo programa za reševanje demografske krize*. Družinska pobuda. Najdeno 12. maja 2008 na spletnem naslovu http://www.druzinskapobuda.org/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=45.
64. Micevska, M. B. (2001, junij). *Economic disruption, Malthusian fertility, and economic growth*. Washington: Economic Studies Program.
65. MOL (2007, 3. december). Z zniževanjem cene zemljišč več stanovanj po dostopnejši ceni, več neprofitnih najemnih stanovanj. *Ljubljana*, 12 (10-12), str. 20-21.
66. Nemanič, K. (2005, oktober). Kaj storiti, da bo več otrok? *Družinski delničar*, (100), str. 6-8.
67. Ogorevc, M. (2008, 8. marec). »Mam te poln kufer«. *Žurnal*, str. 14-15.
68. *OECD Family database (2008, december)*. Najdeno 1. januarja 2009 na spletnem naslovu <http://www.oecd.org/dataoecd/45/26/37864482.pdf>.
69. Pavlič Damijan, J. (2006, 29. november) Splavi, rodnost, kriminal in fundamentalizem. *Finance*, str. 10-11.
70. Perez Almendariz, G. (2008, junij). Vrtec/šola Ceip El Murtal iz Benidorma (Španija). *Otroci*, str. 25
71. Peters, H. E. et al. (2004). *The Evolving Family: Family Processes, Context, and the Life Course of Children*. Cornell's Institute for the Social Sciences.
72. *Pobuda za spremembo Ustave Republike Slovenije* (2006, 15. november). Inštitut za starševstvo in družino. Najdeno 15. julija 2008 na spletnem naslovu <http://www.institute-pf.org/si/aktualno/>.
73. *Polletno poročilo o slovenskem trgu nepremičnin za leto 2008*. (2008, september). Ljubljana: Geodetska uprava RS.

74. *Poročilo o slovenskem trgu nepremičnin za leto 2007*. (2008, junij). Ljubljana: Geodetska uprava RS.
75. *Population statistics 2004*. (2004). Luxembourg: Eurostat, European commission.
76. Potočnik, V. (2007, december). Otroci so blagoslov. *Naša družina*, str. 12.
77. Potočnik, V. (2008, marec). Ženske in moški: enaki ali različni? *Naša družina*, str. 9.
78. Praper, P. (1995). *Tako majhen, pa že nervozen!?: predsodki in resnice o nervozi pri otroku*. Nova Gorica: Educa.
79. *Recent demographic developments in Europe 2004*. (2005). Strasbourg: Council of Europe.
80. *Report on the Evolution of the Family in Europe 2008*. (2008). Madrid: IPF, Institute for Family Policies.
81. Romberg, J. (2007, oktober). Kaj je dobro za otroka? *Geo*, (10), str. 44-51.
82. Romberg, J. (2007, oktober). Kaj je materinska ljubezen? *Geo*, (10), str. 27-43.
83. Rønsen, M. (2004, 8. junij). Fertility and family policy in Norway – A reflection on trends and possible connections. *Demographic Research* (str. 265-286), Rostock: Max-Planck-Gesellschaft.
84. Rosenbluth et al. (2002, avgust). *The Politics of Low Fertility: Global Markets, Women's Employment, and Birth Rates in Four Industrialized Democracies*. Yale University: Department of Political Science, str. 1-60.
85. Shea, N. (2007, avgust). Starševski dopust. *National Geographic Slovenija*, (8), str. 31.
86. Shorto, R. (2008, 29. junij). No Babies? *New York Times*.
87. *Slovenija v številkah 2007*. (2007). Ljubljana: Statistični urad RS.
88. *Slovenija v številkah 2008*. (2008). Ljubljana: Statistični urad RS.
89. *The social situation in the European Union, 2005-2006*. (2007). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
90. Spiess, K. & Wrolich, K. (2006, oktober). *The Parental Leave Reform in Germany: Costs and Labour Market Outcomes of Moving Towards the Scandinavian Model*. Bonn: IZZA, str. 1-22.
91. *Starostna pokojnina v letu 2009*. (2009). Ljubljana: ZPIZ. Najdeno 13. marca 2009 na spletnem naslovu <http://www.zpiz.si/src/pravice/starostna09.html>.
92. *Statistični letopis Republike Slovenije 2007*. (2007). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
93. *Strategija za dvig rodnosti v Republiki Sloveniji*. (2006). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
94. Strehovec, T. (2008, marec). 5.800 splavov na leto. *Naša družina*, str. 15.
95. Stropnik, N. & Šircelj, M. (2008, 1. julij). Slovenia: Generous family policy without evidence of any fertility impact. *Demographic Research* (str. 1019-1058). Rostock: Max-Planck-Gesellschaft.
96. Šircelj, M. (2006). *Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
97. Štefančič, M. (1999). *Pomembnejši demografski problemi, njihov ekonomski pomen in način reševanja v Sloveniji : diplomsko delo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
98. Valič, J. (2007, 9. junij). Mamice rojevajo prvič v zrejših letih. *Dobro jutro*, str. 36-37.

99. Vertot, N. (2007). *EUROPOP2007. »Konvergentni scenarij projekcij prebivalstva za države članice EU«*. Ljubljana: Statistični urad RS.
100. Vertot, N. (2008, 13. junij). *Eurostatove projekcije prebivalstva za Slovenijo, 2008–2060, EUROPOP2008, konvergenčni scenarij*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Najdeno 18. julija 2008 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=1683.
101. Vertot, N. (2008, 6. marec). *Ženske v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
102. Vrtačnik, K. (2004, november). Slovenija, EU in rodnost: kljub ukrepom dojenčkov manj. *Družinski delničar*, (89), str. 7-9.
103. Zupančič, M. (2008, 21. januar). Otroci na tehtnici. *Delo*, str. 5.
104. Žiberna, M. (2007, oktober). Intervju: dr. Peter Praper, psiholog. *Geo*, (10), str. 128.
105. Žnidaršič, T. (2007, 22. maj). *Materinski dan*. Ljubljana: Statistični urad RS. Najdeno 18. julija 2008 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=776.
106. Žnidaršič, T. (2008, 30. junij). *Živorajeni otroci, Slovenija, 2007*. Ljubljana: Statistični urad RS.

PRILOGE

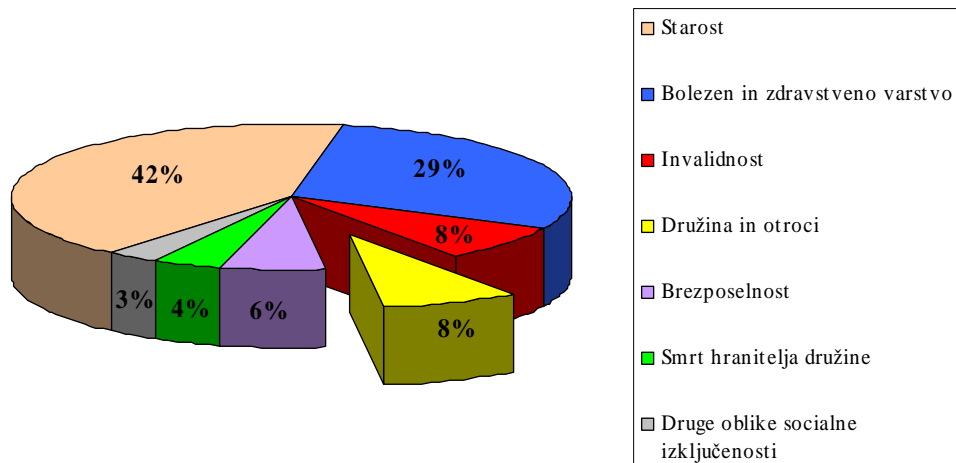
Priloga 1: Stopnje celotne rodnosti v državah EU-27, 1960–2006

Država/Leto	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2006
Avstrija	2,69	2,70	2,29	1,83	1,65	1,47	1,46	1,42	1,36	1,41	1,40
Belgija	2,56	2,62	2,25	1,74	1,68	1,51	1,62	1,55	1,66	1,60	1,74
Bolgarija	2,31	2,08	2,18	2,24	2,05	1,95	1,81	1,24	1,30	1,31	1,38
Ciper	3,51	3,26*	2,54	2,01	2,46	2,38	2,42	2,13	1,64	1,42	1,44
Češka	2,11	2,18	1,91	2,43	2,10	1,96	1,89	1,28	1,14	1,28	1,33
Danska	2,57	2,61	1,95	1,92	1,55	1,45	1,67	1,80	1,77	1,80	1,85
Estonija	1,96	1,93	2,16	2,04	2,02	2,12	2,04	1,38	1,39	1,50	1,55
Finska	2,72	2,47	1,82	1,68	1,63	1,65	1,78	1,81	1,73	1,80	1,84
Francija	2,73	2,84	2,47	1,93	1,95	1,81	1,78	1,70	1,88	1,94	1,98
Grčija	2,28	2,30	2,39	2,32	2,21	1,67	1,39	1,32	1,29	1,33	1,40
Irska	3,76	4,03	3,93	3,40	3,25	2,47	2,11	1,84	1,90	1,86	1,90
Italija	2,41	2,66	2,42	2,20	1,64	1,42	1,33	1,18	1,24	1,32	1,35
Latvija	1,94	1,74	2,01	1,96	1,90	2,09	2,01	1,26	1,24	1,31	1,35
Litva	2,59	2,21	2,40	2,20	2,00	2,10	2,03	1,55	1,39	1,27	1,31
Luksemburg	2,28	2,42	1,98	1,55	1,49	1,38	1,61	1,69	1,76	1,66	1,64
Madžarska	2,02	1,82	1,98	2,35	1,92	1,85	1,87	1,58	1,32	1,31	1,34
Malta	3,62	2,47	2,02	2,27	1,99	1,96	2,05	1,83	1,72	1,38	1,39
Nemčija	2,37	2,50	2,03	1,48	1,56	1,37	1,45	1,25	1,38	1,34	1,33
Nizozemska	3,12	3,04	2,57	1,66	1,60	1,51	1,62	1,53	1,72	1,71	1,72
Poljska	2,98	2,52	2,20	2,27	2,28	2,33	2,04	1,61	1,34	1,24	1,27
Portugalska	3,10	3,14	2,83	2,58	2,18	1,72	1,57	1,41	1,55	1,40	1,36
Romunija	2,33	1,91	2,89	2,62	2,45	2,26	1,83	1,34	1,31	1,32	1,32
Slovaška	3,07	2,78	2,40	2,55	2,32	2,25	2,09	1,52	1,30	1,25	1,24
Slovenija	2,18	2,43	2,10	2,16	2,11	1,72	1,46	1,29	1,26	1,26	1,31
Španija	2,86	2,94	2,90	2,79	2,20	1,64	1,36	1,18	1,24	1,35	1,38
Švedska	2,20	2,42	1,92	1,77	1,68	1,74	2,13	1,73	1,54	1,77	1,85
Velika Britanija	2,72	2,89	2,43	1,81	1,90	1,79	1,83	1,71	1,64	1,78	1,84
Povprečje EU-27	2,63	2,55	2,33	2,14	1,99	1,84	1,79	1,52	1,48	1,48	1,51

Legenda: * Za leto 1965 ni podatka, zato sem uporabila podatek iz leta 1966 iz Demographic yearbook 2002. Country report of Cyprus.

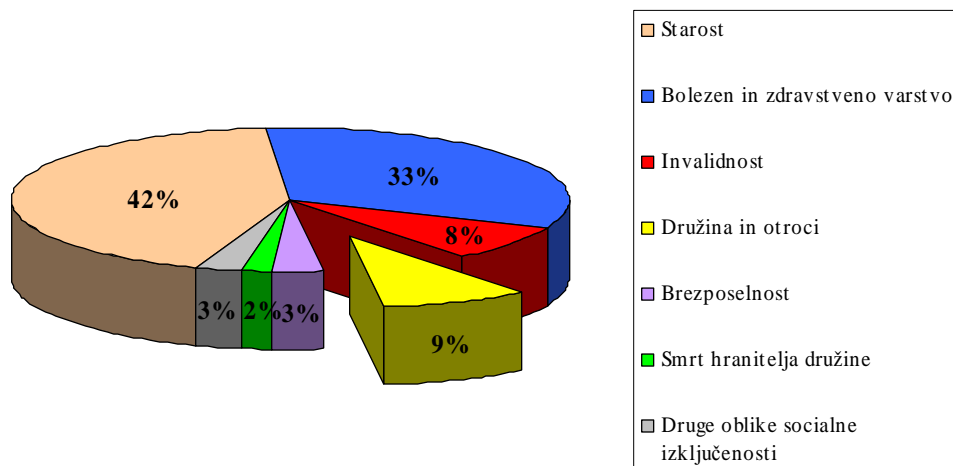
Viri: Population Statistics, 2004 edition, 2004, str. 78, Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 46, The life of women and men in Europe, 2008, str. 156, Wolfgang Lutz et al., European Demographic Data Sheet 2008, 2008, str. 1, Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 76, tabela T3.3 in Demographic yearbook 2002. Country report of Cyprus, 2003, str. 1.

Priloga 2: Deleži izdatkov za socialne prejemke po področjih, EU, 2004

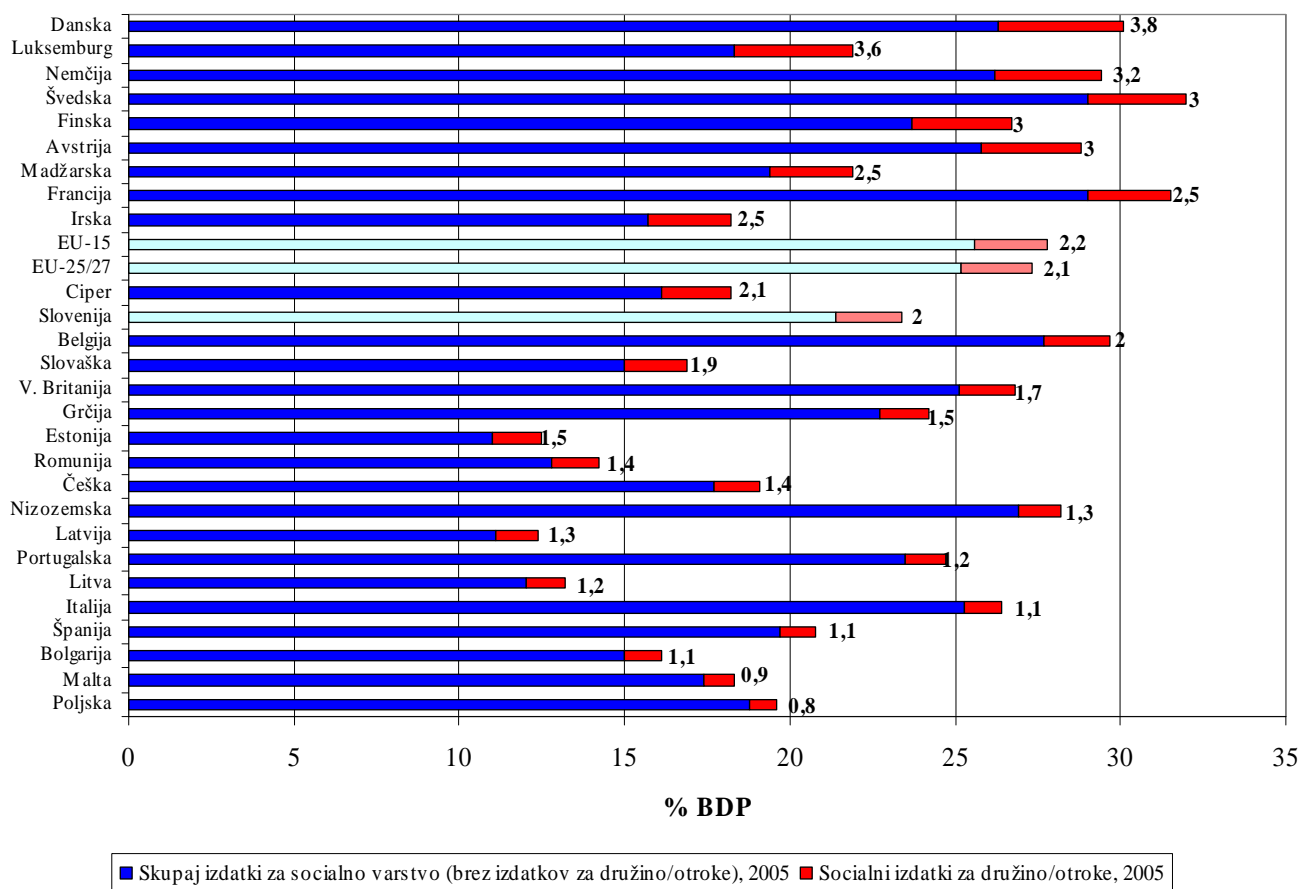
Vir: Institute for Family Policies, Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 42.

Priloga 3: Deleži izdatkov za socialne prejemke po področjih, Slovenija, 2004

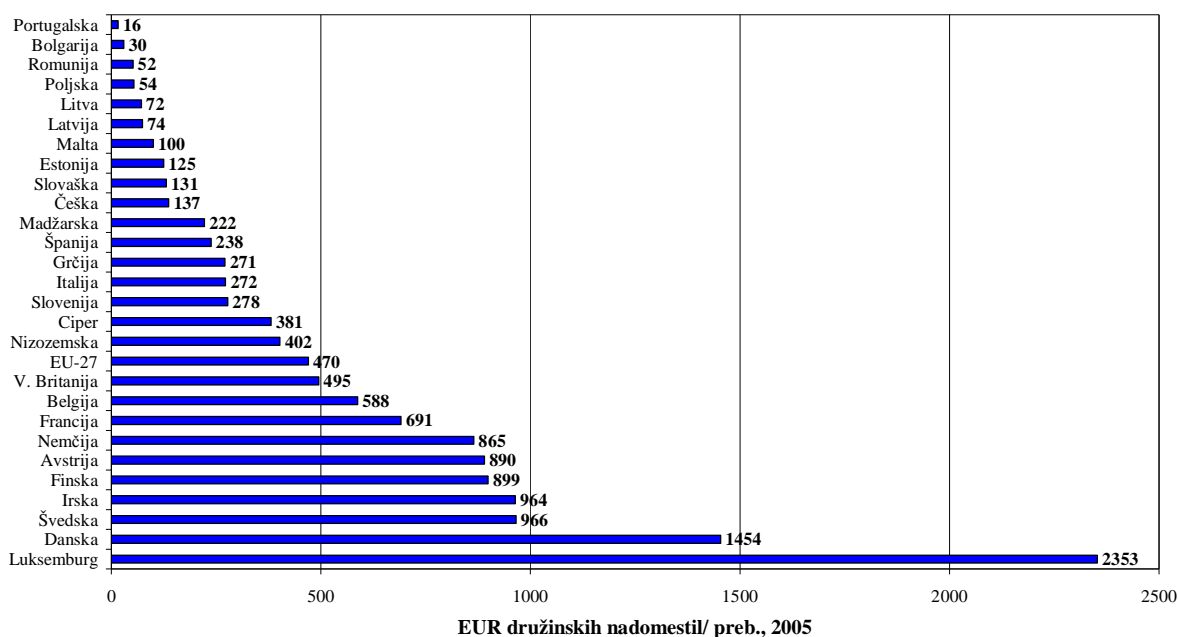
Vir: Slovenija v številkah 2007, 2007, str. 22.

Priloga 4: Delež izdatkov v BDP za socialno varstvo in za družino/otroke, EU, 2005

Vir: Eurostat, European social statistics, 2008, str. 14, tabela B 1.1 in str. 81, tabela C 1.3.5.

Priloga 5: Podpora družinam v EUR na osebo po državah v EU, 2005

Vir: Institute for Family Policies, Report on the Evolution of the Family in Europe, 2008, str. 45.

Priloga 6: Otroški dodatek, starševski dodatek, dodatek za velike družine, dodatek za vzgojo in varstvo otrok do 3. leta, ki niso v vrtcu, in finančna pomoč pri izobraževanju v izbranih državah EU, 2004

Ukrep/Država	Avstrija	Nemčija	Francija	Finska	Švedska	Slovenija
Otroški dodatek - vrsta	za vse otroke do 19 oz. 26. leta, če se šolajo	za vse otroke do 18 oz. 27. leta, če se šolajo	za vse otroke do 20. leta, za > 2 otroka	za vse otroke do 17. leta	za vse otroke do 16. leta (srednješolci dobijo drug univerzalni prejemek)	selektivni, do 18. oz. do 26. leta starosti, če se šolajo
Otroški dodatek - višina v EUR, mesečno (2003)	odvisno od starosti in štev. otrok	en otrok 138 EUR, dva 276, trije 429, štirje 608, pet 787	odvisno od starosti	ni podatka	107	odvisno od dohodkov in štev. otrok, če družina ne presega 99 % povpr. plače v RS, enostarševska družina + 10 %
Starševski dodatek	nimajo	nimajo	nimajo	nimajo	nimajo	181,46 EUR mesečno, če starši niso upravičeni do starševskega nadomestila (gospodinje, kmetice ...)
Dodatek za velike družine v EUR	29	ni podatka	139	ni podatka	29	383,36
Dodatek za velike družine - opombe	mesečno za > 2 otroka (če nižji prihodki)		mesečno za > 2 otroka (od 3. do 21. leta starosti)		mesečno za 3. otroka 29 EUR, za 4. 86 EUR, za 5. 107 EUR	letno za 3 otroke 383,36 EUR, za > 3 otroke 443,12 EUR
Dodatek za vzgojo in varstvo otrok do 3. leta, ki niso v vrtcu	ni podatka	za 24 mesecev po 307 EUR mesečno, za 12 mesecev po 460 EUR mesečno	dodatek za majhnega otroka 1654 EUR mesečno, od 4. meseca nosečnosti do 3. leta (odvisno od prihodkov)	ni podatka	ni podatka	otroški dodatek + 20 % za otroke, ki niso v vrtcu
Finančna pomoč pri izobraževanju	brezplačni učbeniki, prevozi (tudi za srednješolce), nezgodno zavarovanje, stroški tečajev in počitnic, študentski stroški bivanja	povračilo prevoza, nezgodno zavarovanje	ni podatka	brezpl. šolska prehrana	vse brezplačno (šolska hrana, barvice, zvezki ...) tudi v srednji šoli	le socialna pomoč najrevnejšim

Vir: K. Vrtačnik, Slovenija, EU in rodnost, 2004, str. 9.

Priloga 7: Starševski dopust v nekaterih državah članicah EU, julij 2004

Država	Porodniški dopust			Očetovski dopust		Dopust za nego in varstvo otroka		
	Trajanje	Odstotek plače	Opomba	Trajanje	Odstotek plače	Trajanje	Odstotek plače	Opomba
Belgija	15 tednov	82 % plače za prvi mesec, 75 % potem	Obvezno 1 teden pred rojstvom in 6 tednov po rojstvu, preostalih 6 tednov pred rojstvom ali potem.	$\frac{3}{4}$ dneva	100 % plače	3 mesece vsak starš do otrokovega 4. leta	enotna stopnja	Lahko oba starša, mogoč časovno skrajšan dopust (6 mesecev).
Danska	18 tednov	na osnovi urne postavke za zaposlene in prihodkov samozaposlenih, obstaja zgornja meja	4 tedne pred rojstvom in 14 po rojstvu.	2 tedna	kot porodniško nadomestilo	32 tednov	Kot porodniško nadomestilo	Starša ga lahko delita. 8-13 tednov lahko odloženih do otrokovega 8. leta. Lahko se podvoji, če skrajšan del. čas. Lahko je podaljšan do 40 (vsi) ali 46 tednov (zaposleni) pri znižanem nadomestilu.
Nemčija	14 tednov	100 % plače, obstaja zgornja meja	6 tednov pred rojstvom in 8 po rojstvu (+ 4 za večplodno ali prezgodnje rojstvo).	ni		36 mesecev* do otrokovega 3. leta, 12 mesecev do otrokovega 8. leta	enotna stopnja	Družinska upravičenost. Lahko oba starša, mogoč časovno skrajšan dopust.
Grčija	14 tednov	100 % plače	3 tedne pred rojstvom in 7 po rojstvu, preostale 4 kadarkoli.	ni		3 mesece vsak starš do otrokovega 3,5 leta	neplačan	Le v podjetjih z več kot 50 delavci.
Španija	16 tednov	100 % plače, obstaja zgornja meja	6 tednov po rojstvu, preostanek pred rojstvom ali po rojstvu (+ 2 za večplodno rojstvo), do 4 tedne se lahko prenese na očeta.	2 dneva + 4 tedni, prenešeni od matere	100 % plače 100 % plače z zgornjo mejo	36 mesecev* do otrokovega 3. leta, skrajšan delovnik do otrokovega 6. leta	neplačan	Družinska upravičenost. Lahko oba starša.
Francija	16-26 tednov	84 % plače	4 tedne pred rojstvom in 10 po rojstvu, 2 prej ali potem, dodatni tedni za večplodno rojstvo.	11 dni + 3 od delodajalca (do otrokovega 4. meseca)	84 % plače	36 mesecev* do otrokovega 3. leta	enotna stopnja z dodatkom za več otrok	Družinska upravičenost. Lahko oba starša, mogoč časovno skrajšan dopust.
Irska	14 tednov	70 % plače neplačan	4 tedne pred rojstvom, 10 pred rojstvom ali po rojstvu, + 4 tedne na željo matere.	ni		14 tednov do otrokovega 5. leta	neplačan	
Italija	5 mesecev	80 % plače	Pred rojstvom ali po rojstvu.	Ni		10 mesecev do otrokovega 8. leta, 11 mesecev, če vsaj 3 vzame oče	30 % plače	Družinska upravičenost. Lahko oba starša, mogoč časovno skrajšan dopust.

»Se nadaljuje«

»Nadaljevanje«

Država	Porodniški dopust			Očtovski dopust		Dopust za nego in varstvo otroka		
	Trajanje	Odstotek plače	Opomba	Trajanje	Odstotek plače	Trajanje	Odstotek plače	Opomba
Luksemburg	16 tednov	100 % plače	8 tednov pred rojstvom in 8 po rojstvu + 4 za večplodno rojstvo	2 dneva	100 % plače	6 mesecev vsak starš do otrokovega 5. leta	znižana enotna stopnja za 22 mesecev brez zagotovljene zaposlitve ali zvišana enotna stopnja za 6 mesecev z garancijo	Ali 12 mesecev časovno skrajšanega dopusta. Eden od staršev mora vzeti dopust takoj po porodniškem dopustu. Dopust plačljiv le za enega starša.
Nizozemska	16 tednov	100 % plače, obstaja zgornja meja	4 tedne pred rojstvom, 12 pred rojstvom ali po rojstvu.	ni		3 mesece do otrokovega 8. leta	neplačan	
Avstrija	16 tednov	100 % plače	8 tednov pred rojstvom in 8 po + 4 za večplodno ali prezgodnje rojstvo.	ni		24* mesecev do otrokovega 2. leta	enotna stopnja za 18 mesecev za mater in za 24 mesecev za očeta	Družinska upravičenost. Lahko oba starša, mogoč časovno skrajšan dopust do otrokovega 4. leta.
Portugalska	120 dni	100 % plače	60 dni po rojstvu, 60 pred rojstvom ali po rojstvu	5 dni		6 mesecev vsak starš do otrokovega 3. leta	neplačan	Podaljšanje po 3. otroku.
Finska	17,5 tednov	43-82 % plače (povprečje 66 %)	5 tednov pred rojstvom, 9,5 po rojstvu ali 3 pred rojstvom ali po rojstvu, višje nadomestilo za moške	1 teden + 6-12 dni iz dopusta za nego otroka	kot porodniško nadomestilo	26 tednov + 10 za večplodna rojstva, do otrokovega 3. leta	kot porodniško nadomestilo, enotna stopnja z dodatkom za druge otroke	Takoj po porodniškem dopustu. Družinska upravičenost. Lahko oba starša, mogoč časovno skrajšan dopust.
Švedska	12 tednov	80 % plače		2 tedna	80 % plače	18 mesecev za vsakega starša do otrokovega 8. leta	80 % plače za 360 dni in enotna stopnja za 90 dni z omejitvijo	Mogoč časovno skrajšan dopust.
Velika Britanija	18 tednov oz. 40 tednov za zaposlene pri istem delodajalcu več kot 12 mesecev	90 % plače za 6 tednov in enotna stopnja za 12 tednov	11 tednov pred rojstvom in 29 pozneje	ni		13 tednov vsak starš do otrokovega 5. leta	neplačan	Do 4 tedne v enem letu.

Legenda: * vključuje porodniški dopust

Vir: The Clearinghouse on International Development in Child, Youth and Family Policies at Columbia University: Statutory leave arrangements for parents – summary table of EU.

Priloga 8: Starševski dopust (materinski, očetovski in za nego in varstvo otroka) v tednih v državah članicah EU in izbranih državah, 2006/2007

	Porodniški dopust [v tednih]	Nadomestilo [v odstotkih plače]	Prilagojen porodniški dopust [v tednih]	Očetovski dopust [v tednih]	Nadomestilo [v odstotkih plače]	Prilagojen očetovski dopust [v tednih]	Dopust za nego in varstvo otroka [v tednih]	Največja dolžna dopustia za ženske [v tednih]	Nadomestilo [v odstotkih plače]	Prilagojen dopust za nego in varstvo otroka [v tednih]	Neplačan dopust za nego in varstvo otroka [v tednih]	Najdaljša dolžna dopustia za ženske [v tednih]
<i>Članice EU</i>												
Avstrija	16	100	16,0	0,4	100	0,4	104	96	16,1	16,7	0	112
Belgija	15	75,3	11,3	2	60	1,2	12	0	21,7	2,6	0	27
Bolgarija	63	90	56,7	0		-	0	0	0	-	0	63
Ciper	18	75	13,5	0	0	-	0	0	0	-	0	18
Češka	28	48,9	13,7	0		-	156	136	32,2	50,2	8	164
Danska	18	100	18,0	2	100	2,0	32	0	100	32,0	0	50
Estonija	8	100	8,0	2	100	2,0	156	152	39,7	61,9	0	180
Finska	17,5	96,6	16,9	8	71,3	5,7	156	0	23	35,9	0	173,5
Francija	16	100	16,0	2	100	2,0	156	143	19,9	31,0	0	159
Grčija	17	100	17,0	0,4	100	0,4	0	0	0	-	14	28
Irska	48	37,9	18,2	14	0	-		0	0	-	14	62
Italija	21	76,2	16,0	0		-	12	0	30	3,6	0	33
Latvija	19	100	19,0	2	80	1,6	0	0	0	-	0	19
Litva	21	100	21,0	4	100	4,0	104	0	84,9	88,3	0	125
Luksemburg	16	100	16,0	0,4	100	0,4	24	0	50,4	12,1	0	40
Madžarska	24	70	16,8	1	100	1,0	104	84	70	72,8	0	108
Malta	13	45,4	5,9	0		-	0	0	0	-	0	13
Nemčija	14	100	14,0	0		-	52	148	66,9	34,8	0	152
Nizozemska	16	100	16,0	0,4	100	0,4	0	0	0	-	13	29
Poljska	18	100	18,0	4	100	4,0	156	0	10,3	16,1	0	174
Portugalska	17	100	17,0	3	66,7	2,0	0	0	0	-	12	29
Romunija	21	75,2	15,8	0		-	0	0	0	-	0	21
Slovaška	28	55	15,4	0		-	156	128	19,7	30,7	0	156
Slovenija	15	100	15,0	13	21,5	2,8	37	0	100	37,0	0	52
Španija	16	100	16,0	2	100	2,0	0	146	0	-	156	162
Švedska	12	80	9,6	11,7	79,5	9,3	72	0	73,3	52,8	0	84
Velika Britanija	39	23,8	9,3	2	15	0,3	0	0	0	-	13	52
<i>Druge izbrane države</i>												
Avstralija	6	0	-	0		-	52	46	0	-	52	52
Islandija	13	80	10,4	13	80	10,4	26	13	0	-	26	26
Japonska	14	60	8,4	0	0	-	52	44	60	31,2	0	58
Kanada	15	55,3	8,3	0	0	-	35	0	55,1	19,3	0	50
Koreja	15	100	15,0	0	0	-	52	0	81,3	42,3	0	67
Mehika	18	100	18,0	0	0	-	0	0	0	-	0	18
Norveška	9	100	9,0	8	75	6,0	48	0	80	38,4	52	57
Nova Zelandija	12	50	6,0	0	0	-	0	0	0	-	0	12
Švica	16	80	12,8	0	0	-	0	0	0	-	0	16
Turčija	12	66	7,9	0	0	-	0	0	0	-	0	12
ZDA	12	0	-	0		-	0	0	0	-	0	12

Vir: OECD Family database, 15. 12. 2008, tabela PF7.1, str. 2, <http://www.oecd.org/dataoecd/45/26/37864482.pdf>.

Priloga 9: Otroci v vrtcih, Slovenija, 1990–2006

Otroci v vrtcih					
	1990/91	2000/01	2005/06	2006/07	2007/08
Število otrok v vrtcih	73631	63328	57134	58127	61359
Število otrok do 3. leta starosti v vrtcih	7147	10396	13670	14900	16474
Število otrok nad 3. letom starosti do vstopa v OŠ	66484	52932	43464	43227	44885
Vrtci					
Število vrtcev	785	814	777	793	811
Število oddelkov	3593	3531	3375	3484	3644
Število vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev	6950	7163	7115	7346	7708

Vira: Slovenija v številkah 2007, 2007, str. 24 in Slovenija v številkah 2008, 2008, str. 24.

Priloga 10: Formalne oblike varstva po starostnih skupinah in trajanju (odstotek populacije v vsaki od starostnih skupin), države EU, 2006

Država	Mlajši od treh let [v odstotkih populacije]		Med tretjim in šoloobveznim letom starosti [v odstotkih populacije]		Šoloobvezna starost [v letih]
	Med 1 uro in 29 urami tedensko	30 ur ali več tedensko	Med 1 uro in 29 urami tedensko	30 ur ali več tedensko	
EU-25	14	12	44	40	6
Avstrija	3	1	55	16	6
Belgija	17	23	36	62	6
Bolgarija	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	7
Ciper	7	18	50	37	6
Češka	1	1	28	39	6
Danska	7	66	16	80	7
Estonija	6	12	7	78	7
Finska	5	21	21	56	7
Francija	14	17	52	42	6
Grčija	2	8	41	20	6
Irska	13	5	80	13	6
Italija	10	16	24	66	6
Latvija	2	14	4	56	5
Litva	0	4	9	47	7
Luksemburg	14	17	42	16	4
Madžarska	2	6	21	58	5
Malta	5	3	32	25	5
Nemčija	11	7	66	27	6
Nizozemska	41	4	82	7	5
Poljska	0	2	7	21	6
Portugalska	1	32	9	66	6
Romunija	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	7
Slovaška	1	4	10	63	6
Slovenija	3	26	15	66	6
Španija	20	19	47	44	6
Švedska	17	27	34	58	7
Velika Britanija	28	5	65	24	5

Vir: Childcare in the EU in 2006, Eurostat, 2008.